

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

PARSELDEN MİMARİ CEPHEYE: BALAT'TA CEPHE TİPOLOJİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ennur İNCESAKAL

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

TEMMUZ 2020

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

PARSELDEN MİMARİ CEPHEYE: BALAT'TA CEPHE TİPOLOJİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ennur İNCESAKAL
(502171009)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tan Kamil GÜNER

TEMMUZ 2020

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502171009 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Ennur İNCESAKAL, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “PARSELDEN MİMARİ CEPHEYE: BALAT'TA CEPHE TİPOLOJİSİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Tan Kâmil GÜRER**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Dr. Öğr. Üye. İsmail Eren KÜRKÇÜOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER
İstanbul Medipol Üniversitesi

Teslim Tarihi : 12 Haziran 2020
Savunma Tarihi : 21 Temmuz 2020

Aileme,

ÖNSÖZ

Öncelikle, bu değerli çalışmada çok emeği geçen, tez çalışmam süresince her türlü bilgi ve deneyimini benimle paylaşan, ufkumu açan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Tan Kâmil Gürer'e,

Çalışmam süresince sabırlı ve özverili destekleriyle her zaman yanımda olan başta anneme, aileme ve yakın arkadaşlarıma,

Bu süreçte büyük bir anlayışla bana destek olan sevgili iş arkadaşlarıma ve sayın hocalarıma,

Sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz 2020

Ennur İncesakal
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	2
1.2 Çalışmanın Yöntemi.....	3
2. MİMARLIKTAKİ TİPOMORFOLOJİ.....	5
2.1 Mimarlıkta Morfolojik Ögeler	6
2.2 Tipomorfolojik Yöntemin Ekolleri	8
2.2.1 İngiliz ekolü, M.r.g. Conzen	8
2.2.2 İtalyan ekolü, Caniggia ve Muratori	12
2.2.3 İtalyan ekolünde güncel yaklaşımlar	15
2.2.4 Fransız ekolü, Panerai ve Castex.....	22
2.3 Bölüm Sonu Değerlendirmesi	23
3. TİPOMORFOLOJİNİN TEMEL BİRİMİ PARSEL VE PARSEL TEMELLİ KENTLEŞME.....	25
3.1 Tipomorfolojinin Temel Birimi Parsel.....	26
3.2 Parsel Temelli Kentleşme	27
3.3 Parsel Temelli Kentleşmede Morfolojik Parametreler	30
3.3.1 Yapı adası	30
3.3.2 Parsel bölünme ve boyutlar	32
3.3.3 Bina kaplama alanı	33
3.3.4 Bina izleri ve parsel geri çekilmeleri.....	34
3.3.5 Bina kabuğu.....	35
3.3.5.1 Yükseklik	35
3.3.5.2 Ön cephe hattı	36
3.3.5.3 Bina geri çekilmeleri	36
3.4 Bölüm Sonu Değerlendirmesi	37
4. BALAT'TA MORFOLOJİK YAPININ GELİŞİMİ	39
4.1 Konum.....	39
4.2 Dönemler.....	40
4.2.1 Bizans Dönemi'nden İstanbul'un fethine kadar geçen dönem	40
4.2.2 Fetih'ten 19.yy.a kadar geçen dönem	42
4.2.3 19.yy.dan günümüze kadar geçen dönem	46
4.3 Tarihi Haritalar Üzerinden Morfolojik Değişimin Okunması.....	50
4.3.1 Sokak örüntüsündeki değişimler	50
4.3.2 Dokudaki değişimler	53
4.4 Balat'ın Morfolojik Yapısını Etkileyen İmar Kuralları.....	53

4.4.1 İlk kentsel kararlar.....	54
4.4.2 1848-1882 Ebniye kanunları	55
4.4.3 20. Yüzyıl başlarında Henry Prost'un planı	58
4.4.4 1958 Luigi Piccinato planı	59
4.4.5 1964 İstanbul sur içi imar planı.....	59
4.4.6 1980 Sonrası müdahaleler	60
4.4.6.1 1984-1992 Haliç kıyı düzenleme projesi	60
4.4.6.2 Fener-Balat rehabilitasyon projesi	62
4.5 Bölüm Sonu Değerlendirmesi	64
5. BALAT'TA CEPHE TİPOLOJİSİ.....	65
5.1 Hızır Çavuş Mescidi Sokak Cephe Tipolojisi	66
5.1.1 Konum.....	67
5.1.2 Doku ve parsel örüntüsü.....	67
5.1.3 Bina cepheleri ve mekân kurgusu	70
5.2 Burçak Sokak Cephe Tipolojisi.....	75
5.2.1 Konum.....	75
5.2.2 Doku ve parsel örüntüsü.....	76
5.2.3 Bina cepheleri ve mekân kurgusu	80
5.3 Çilingir Sokak Cephe Tipolojisi.....	84
5.3.1 Konum.....	84
5.3.2 Doku ve parsel örüntüsü.....	85
5.3.3 Bina cepheleri ve mekân kurgusu	88
5.4 Çorbacı Çeşmesi Sokak Cephe Tipolojisi	92
5.4.1 Konum.....	92
5.4.2 Doku ve parsel örüntüsü.....	93
5.4.3 Bina cepheleri ve mekân kurgusu	96
5.5 Bölüm Sonu Değerlendirmesi	99
6. SONUÇ	101
KAYNAKLAR.....	105
EKLER.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	123

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Tez çalışmasının strüktürü.	4
Şekil 2.1 : Kentsel formun mekânsal hiyerarşisi ve elemanları.....	9
Şekil 2.2 : Alnwick kentinin parsel döngüsü.	11
Şekil 2.3 : Parselin yeniden gelişim döngüsü.	11
Şekil 2.4 : Kent kenarı kuşaklarının oluşumu.....	12
Şekil 2.5 : Taberna ve insula süreçleri ile kent dokusunun oluşumu.....	14
Şekil 2.6 : Matris rota çevresinde özelleşmiş yapılar.	17
Şekil 2.7 : Matris rotalar ve çevresinde gelişen doku.	18
Şekil 2.8 : Roma’da matris rotalar üzerinde gelişen doku.	19
Şekil 2.9 : Piazza del popolo ve piazza venezia meydanları arasındaki kutuplaşma.	20
Şekil 2.10 : Tekil bina ve tekil binanın özelleşmesiyle oluşan cephe.	21
Şekil 2.11 : Cepheleri var eden oluşum süreçleri.	21
Şekil 2.12 : Biçimlendirici sürecin estetik bir sentezi olarak oluşan cepheler.	22
Şekil 2.13 : Tipomorfolojik yöntemin ekolleri.	24
Şekil 3.1 : Parsel, arsa ve yapı adasının yapısı.	26
Şekil 3.2 : Arsa boyutlarına dayanan kentleşme modelleri.	28
Şekil 3.3 : Yapı adasının eni ve boyu.	31
Şekil 3.4 : Parsel altbölünmeleri.....	32
Şekil 3.5 : Parselin en ve derinlik boyutları.....	33
Şekil 3.6 : Kaplama alanı.....	34
Şekil 3.7 : Parselin farklı geri çekilme tipleri ve bina izi.	34
Şekil 3.8 : Bina yükseliği.....	35
Şekil 3.9 : Bina ön cephe hattı.	36
Şekil 3.10 : Bina geri çekilmeleri.	37
Şekil 4.1 : Balat semtinin konumu.....	39
Şekil 4.2 : İstanbul’un idari amaçlı ayrılan 14 bölgesi, Bizans Dönemi.	41
Şekil 4.3 : 5.yy.-15.yy.lar arasında gelişen tarihsel süreç.....	41
Şekil 4.4 : 15.yy.-19.yy.lar arasında gelişen tarihsel süreç.....	42
Şekil 4.5 : Fatih Dönemi’nde İstanbul.	43
Şekil 4.6 : Taksiarkhes Rum Kilisesi çevresindeki konut dokusu.	45
Şekil 4.7 : Dini yapılar çevresinde gelişen konut dokusu.....	45
Şekil 4.8 : Balat’ta diğer semtlerle ilişkili iskeleler.....	46
Şekil 4.9 : 19.yy.dan günümüze kadar gelişen tarihsel süreç.	47
Şekil 4.10 : Musevi konutlarına girişler.	47
Şekil 4.11 : Balat konutlarında plan-kesit-görünüş ilişkisi.	48
Şekil 4.12 : 19.yüzyılda Balat.....	49
Şekil 4.13 : Sokak örüntüsündeki değişimlerin haritalar üzerinden okunması.	51
Şekil 4.14 : Balat’ta matris rotalar, düğüm noktaları ve sokak hiyerarşisi.....	52
Şekil 4.15 : Kaufer haritası, 1815.	54
Şekil 4.16 : Von Moltke haritası, 1844-1847.	54

Şekil 4.17 : Ebniye kanunları ile düzleştirilen yollar.....	56
Şekil 4.18 : Kat yükseklikleri hakkında getirilen hükümler.	57
Şekil 4.19 : Sokak genişlikleri hakkında getirilen hükümler.	57
Şekil 4.20 : Henry Prost'un İstanbul planı, 1937.....	58
Şekil 4.21 : Alandan genel görünüm.	63
Şekil 5.1 : Çalışma alanı olarak belirlenen yapı adaları.	65
Şekil 5.2 : Hızır Çavuş Mesciti Sokak konumu.....	67
Şekil 5.3 : Hızır Çavuş Mesciti Sokak'ta değişen doku.	68
Şekil 5.4 : Hızır Çavuş Mesciti Sokak'ta parsel örüntüsü.	69
Şekil 5.5 : Hızır Çavuş Mesciti Sokak'tan bir kesit.....	70
Şekil 5.6 : Balat'ta tekil bina tipine ait konut planı.	70
Şekil 5.7 : Tekil binada mekânın biçimlenişi.	71
Şekil 5.8 : Hızır Çavuş Mesciti Sokak'taki tekil bina tipleri.	72
Şekil 5.9 : Hızır Çavuş Mesciti Sokak silüeti, mevcut durum.	73
Şekil 5.10 : Hızır Çavuş Mesciti Sokak'ta cephe-mekânsal kurgu ilişkisi.	74
Şekil 5.11 : Burçak Sokak konumu.	75
Şekil 5.12 : Burçak Sokak'ta değişen doku.	76
Şekil 5.13 : Burçak Sokak'ta parsel örüntüsü.....	77
Şekil 5.14 : Köşe başında farklılaşan tekil bina örneği.....	78
Şekil 5.15 : Kamusal alanın biçimlendirdiği cepheler.	79
Şekil 5.16 : Çok katlı apartmanlaşma örneği.	79
Şekil 5.17 : Burçak Sokak silüeti, mevcut durum.....	82
Şekil 5.18 : Burçak Sokak'ta cephe-mekânsal kurgu ilişkisi.	83
Şekil 5.19 : Çilingir Sokak konumu.....	84
Şekil 5.20 : Çilingir Sokak'ta değişen doku.	85
Şekil 5.21 : Çilingir Sokak'ta parsel örüntüsü.	86
Şekil 5.22 : Çilingir Sokak silüeti, mevcut durum.....	90
Şekil 5.23 : Çilingir Sokak'ta cephe-mekânsal kurgu ilişkisi.....	91
Şekil 5.24 : Çorbacı Çeşmesi Sokak konumu.....	92
Şekil 5.25 : Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta değişen doku.	93
Şekil 5.26 : Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta parsel örüntüsü.	95
Şekil 5.27 : Çorbacı Çeşmesi Sokak silüeti, mevcut durum.....	97
Şekil 5.28 : Çorbacı Çeşmesi Sokak karşı silüet, mevcut durum.	97
Şekil 5.29 : Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta cephe-mekânsal kurgu ilişkisi.	98
Şekil 5.30 : Çorbacı Çeşmesi Sokak karşı silüette cephe-mekânsal kurgu ilişkisi....	98
Şekil A.1: Hızır Çavuş Mesciti Sokak'ta cephe açıklıkları ve oranları.	112
Şekil A.2 : Burçak Sokak'ta cephe açıklıkları ve oranları.....	113
Şekil A.3: Çilingir Sokak'ta cephe açıklıkları ve oranları.	114
Şekil A.4 : Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta cephe açıklıkları ve oranları.	115
Şekil A.5 : Çorbacı Çeşmesi Sokak karşı silüette cephe açıklıkları ve oranları.....	116
Şekil B.1 : Hızır Çavuş Mesciti Sokak'ta parsel, cephe, plan verileri.....	117
Şekil B.2 : Burçak Sokak'ta parsel, cephe, plan verileri	118
Şekil B.3 : Çilingir Sokak'ta parsel, cephe, plan verileri.	119
Şekil B.4 : Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta parsel, cephe, plan verileri.....	120
Şekil B.5 : Çorbacı Çeşmesi Sokak karşı silüette parsel, cephe, plan verileri.....	121

PARSELDEN MİMARİ CEPHEYE: BALAT'TA CEPHE TİPOLOJİSİ

ÖZET

Tarihte en ilkel toplumlarda dahi, tehlikelere karşı korunma ve temel barınma ihtiyacının sığınak ve kulübeler ile sağlandığı bilinmektedir. Yerleşim dokusu ise, suyun konumuna ve topoğrafyanın eğimine bağlı olarak gelişen bir ana yolu referans almaktadır. Ana yol ya da rotaya zaman içerisinde yardımcı yolların eklenmesiyle ulaşım ağı ortaya çıkmaktadır. Bu ulaşım ağı, bir başka deyişle dokunun ana omurgasıdır. Matris rota olarak tanımlanabilen ana yolun etrafında gelişen yapılaşma arka taraflara doğru tekrarlanarak ve kümelenerek dokuyu oluşturmaktadır. Bölgeden kentsel ölçeğe kadar zaman içinde oluşan ve büyüyen doku kentsel formun öğeleriyle birlikte kenti tanımlamaktadır. Kentlerin orijinal plan örüntülerinin oluşum süreci de bu sürece paralel gelişmektedir.

Birer yaşayan organizmalar olarak nitelendirilen kentler, dinamik ve döngüsel süreç içerisinde sürekli değişen bir yapıya sahiptir. Kentsel planlama kararları ve imar kurallarının yanı sıra sıklıkla yaşanan depremler, yangınlar vs. gibi doğal afetler, toplumsal ihtiyaçlar, göçler, savaşlar vs. ile kentin morfolojik yapısında değişimler yaşanmaktadır. Bu değişim döngüsü içinde geleneksel dokularda morfolojik yapının izini sürmek kentlerin hem yapısının oluşumunu morfolojik analizlerle anlamak hem de günümüzde tasarım ve planlama kaygısı gütmek ve geleceğe rehberlik etmesi açısından oldukça önemlidir.

Çalışmada bu bağlamda incelenen etnik, dini ve kültürel çeşitliliğin şekillendirdiği Balat semtinin tarihi dokusunun çok katmanlı morfolojik yapısının tipomorfolojik öğeler aracılığıyla irdelenmesi, dokuda bir uyum ve ritim oluşturan 'düğüm'ler ve 'rota'lar aracılığıyla üçüncü boyutta sokak silüetlerine, karakteristik cephe tipolojilerine ve mekânsal organizasyona yansımaları sorgulanmaktadır. Bu anlamda tezde, parsel dayalı gelişen geleneksel Balat dokusunda, sokakları tanımlayan karakteristik bina cephelerinin kentsel formun en küçük birimsel ögesi olan parsel örüntüsüyle ilişkisinin sorgulanması ile cephe tipolojilerinin ve planlamanın varoluşunu morfolojik olarak anlamak amaçlanmaktadır.

Tez çalışmasında yöntem olarak tipomorfolojik yöntem esas alınmakla birlikte, Caniggia ve Strappa gibi kent kuramcılarının üzerinde durduğu 'düğüm' ve 'rota' gibi kavramlar ile de desteklenmektedir. Ayrıca, çalışmada günümüz kadastral planı (2020) ve Pervititch haritası (1929) kıyaslanarak semtin parsel örüntüsünün morfolojik yapısının oluşumu ve değişimleri anlaşılmaktadır. Çalışma alanı olarak belirlenen 4 sokağın mevcut durumları alanda fotoğraflanarak bu fotoğraflar dijital ortamda birleştirilmiş ve çizimleri yapılmıştır. Çizilen sokak silüetleri üzerinden her bir sokağın parsel, cepheler ve mekânsal kurgusuna yönelik ayrıntılı bir tipomorfolojik inceleme yapılmıştır. Eski haritalara ek olarak eski fotoğraflar, gazete kupürlerinden de yararlanılmıştır. Bu bağlamda, Balat'ın geleneksel dokusu morfolojik açıdan eski haritalar ile incelendiğinde semtte parsel dayalı bir yapılaşmanın varlığından söz edilebilir. Dar, uzun biçimli parsellerin ard arda tekrarlanmasıyla oluşan parsel

örüntüsü, parsel dayalı gelişen ilk yerleşim yerlerinin parsel yapısı ve biçimlenişi ile benzerlik göstermektedir. Kentsel ölçekte organizma olarak tanımlanabilen Balat'ın tarihi dokusu genelinde 4,5-5 m genişliğindeki parsel birimlerinde gelişen bina tipleri, tekrarlanarak ve kümelenerek geleneksel düzeni oluşturan 'temel bina' lar olarak tanımlanabilir. Bu binalar, dokuda ard arda çoklanarak sıralı bir strüktür oluşturmaktadır.

Tezin ilk bölümünde, kentlerin evrimini ve fiziksel yapısını anlamaya çalışan ve kentsel öğeleri türlerine göre sınıflandıran kentsel morfolojide önemli bir metodolojik yaklaşım olan tipomorfoloji kavramı ele alınmaktadır. Tipomorfoloji alanının gelişiminde etkili olan ekoller ile bu ekollerin S. Muratori, M.R.G Conzen, Caniggia gibi öncülerinin kente dair söylemleri ve ürettikleri kavramlarla tipomorfoloji alanına sunduğu katkılara değinilmektedir. İtalyan ekolünün desteklediği, kentte morfolojik yapılanmayı oluşturan 'düğüm noktaları' ve 'rota' kavramlarına da odaklanılmaktadır. Kent dokusunu oluşturan bu kavramların, bina ölçeğinde mekânsal planlamayı ve mimari cepheleri nasıl oluşturduğuna dikkat çekilmektedir.

Tezin ikinci bölümünde, kentsel formun en küçük ve ölçülebilir birimi olan parselin çok çeşitli ve katmanlı anlamlarına değinilmektedir. Parsellerin ardarda tekrarlanmasıyla oluşan mekânsal bir strüktür ve gelişebilir bir model olarak tanımlanan 'parsel temelli kentleşme' ile bu kentleşme modelinin morfolojik parametreleri bir çerçevede tanımlanmaktadır.

Üçüncü bölümde, parsel dayalı gelişen tarihi Balat dokusunun Bizans Dönem'inden günümüze kadar geçen dönemlerde morfolojik yapısının gelişimi ve değişimine odaklanılmaktadır. Sementin morfolojik yapısını etkileyen doğal, sosyal, kültürel etkenlerin yanı sıra kentsel planlama kararları ve imar kurallarının üzerinde de durulmaktadır.

Tezin son bölümünde ise, geleneksel Balat dokusunda belirlenen sokaklarda, parsel örüntüsü ve sokak cepheleri arasındaki morfolojik ilişki incelenmektedir. Çalışılacak sokaklara karar verilirken tarihsel değeri olan nitelikli yapıların daha yoğun olduğu Burçak, Çilingir, Hacı İsa ve Çorbacı Çeşmesi Sokakları çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Dar ve yoğun parsel düzeninde gelişen yerleşimde, sıralı strüktür oluşturan sokak silüetlerinde cephe karakterlerinin ve mekânsal planlamanın varoluşu 'düğüm' ve 'rota' kavramlarıyla her bir silüette ayrı ayrı ele alınmaktadır. Tarihi yerleşim dokusunun ve mekânsal planlamanın var oluşu da yine bu kavramlar ile içselleştirilmektedir. Tez çalışmasında sonuç olarak, kentsel formun en küçük birimi olan parselin, Balat dokusunda iki boyutta ölçüsel ritmik tekrarı, varolan düğüm noktaları ve rotalar aracılığıyla üçüncü boyutta mekân kurgusuna ve cephe tipolojilerine yansımaktadır. Düğüm ve rota kavramlarıyla oluşan cephelerden mekân kurgusuna dair bir okuma ve yorumlama yapmak da mümkündür. Ayrıca bir frekans ve tekrar oluşturan düğümler ve rotalar karakteristik bir cephe tipolojisi ve homojen, ritmik bir sokak silüeti yaratmaktadır. Ancak dokuya sonradan eklenen nitelsiz binaların bu ritmi bozduğu anlaşılmaktadır. Zaman içinde yıkılan binaların gerisinde bıraktığı boş parsellerin de yine bu ritmi bozduğu gözlemlenmektedir.

FROM PARCEL TO ARCHITECTURAL FACADE: FACADE TYPE IN BALAT

SUMMARY

It is known that even in the most primitive societies in history, the need for protection and basic shelter is provided by shelters and huts. Settlement fabric refers to a main road that develops depending on the location of the water and the slope of the topography. With the addition of secondary roads to the main road or route, the circulation network emerges. In other words, this circulation network is the main backbone of the tissue. The construction that develops around the main road which can be defined as a matrix route, forms the fabric by repeating and clustering towards the back. The fabric that develops and grows over time from the region to the urban scale, defines the city together with the elements of the urban form. The process of forming the original plan patterns of the cities develops parallel to this process.

Cities which are described as living organisms, have a constantly changing structure within the dynamic and cyclical process. In addition to urban planning decisions and zoning rules, natural disasters such as frequent earthquakes, fires, social needs, migrations, wars etc. changes occur in the morphological structure of the city. In this cycle of change, tracing the morphological structure in traditional fabrics is very significant in terms of understanding the formation of the city's structure by analyzing it with morphological analysis, and today, having a concern for design and planning and guiding the future.

Street facades, which are in a continuous cycle of interaction between street and people, are interfaces that communicate with the street and define the building envelope. Street silhouettes, which identify with the texture and define the character of the streets, give the texture an identity and character with parameters related to the building envelope such as height, building retractions and façade line. Street facades are also very valuable in terms of urban memory. In other words, the facades that form the street-building interface define the third dimension buildings in the city as volumetric and characteristic. In this sense, its morphological structure as a reflection of the diversity and historicity of Balat, which is one of the traditional and unique districts of Istanbul with its historical and cultural richness, has an important potential to be revealed. In this respect, besides the social, cultural, economic and historical factors that affect and shape the texture, it is seen that there is a defined morphological relationship between the parcel pattern questioned in 5 different street silhouettes, the spatial setup and the facade typology. In the building blocks focused on in the study, the facades that develop from piece to whole by being influenced by the size of the parcels and the forms of division develop with a continuity and homogeneity perceived as a whole in the silhouette. Therefore, it is possible to say that street fronts are affected by the morphological structure of the parcels and are shaped accordingly.

The study examines the multi-layered morphological structure of the historical texture of the Balat district, which is shaped by the ethnic, religious and cultural diversity

examined in this context, and reflects on street silhouettes and characteristic facade typologies in the third dimension through 'nodes and' routes, which form a harmony and rhythm in the texture. In the thesis, it is aimed to investigate the relationship between the characteristic building facades defining the streets and the parcel pattern which is the smallest unit of the urban form and to understand the existence of the facade typologies in the traditional Balat fabric based on the plot.

In the study, the cadastral plan (2020) and Pervititch map (1929) are read and the formation and changes of the morphological structure of the parcel pattern are understood. In addition to the old maps, old photographs and newspaper clippings were also used. In this context, when the traditional fabric of Balat is examined morphologically with old maps, it can be mentioned that there is a building based on a plot in the district. The plot pattern formed by repeating narrow, long-shaped parcels is similar to the parcel structure and shaping of the first settlements developed based on the plot. The building types developed in the parcel units with a width of 4.5-5 m across the historical texture of Balat, which can be defined as an organism on an urban scale, can be defined as 'basic buildings' that form the traditional order by repeating and clustering. These buildings repeat in the fabric and form an serial structure.

In the first chapter of the thesis, the concept of typo-morphology, which is an important methodological approach in urban morphology, which tries to understand the evolution and physical structure of the cities and classifies the urban elements according to their types, is discussed. The schools that are effective in the development of the field of typo-morphology and the pioneers of these schools, S. Muratori, M.R.G Conzen, Caniggia's discourses about the city and their contributions to the field of typomorphology are mentioned.

In the second chapter, various and layered meanings of the parcel, which is the smallest and measurable unit of the urban form, are defined. Morphological parameters of this urbanization model are defined in a framework with “spatial based urbanism”, which is a spatial structure and a developable model formed by repeating the parcels.

In the third part focuses on the development and change of the morphological structure in the historical Balat fabric based on the plot urbanism from the Byzantine Period to the present. In addition to natural, social and cultural factors affecting the morphological structure of Balat district, urban planning decisions and zoning laws are also emphasized.

In the fourth part, the building order determining the street-building-parcel relationship is discussed. The fourth section focuses on the morphological structuring of 'node points' and 'routes' in the city, which is defined as an organism. In the city which is defined as an organism, are focused on the concepts of 'node points' and 'route' that make up the morphological structure. It is pointed out how these concepts which constitute the urban fabric, constitute spatial planning and street facades on the building scale. It is pointed out how these concepts, which make up the urban fabric, constitute the spatial planning and architectural facades on the building scale.

In the last part of the thesis, in the traditional Balat texture, the morphological relationship between the plot pattern and the street facades is examined. Burçak, Çilingir, Hacı İsa and Çorbacı Çeşmesi Streets, where characteristic buildings with a historical value are more intensified, were determined as working areas. In the settlement that develops in a narrow and dense parcel layout, the existence of the facade characters of the street silhouettes forming a serial structure is handled separately in each silhouette with the concepts of 'node' and 'route'. The existence of

the historical settlement texture is also internalized by these concepts. As a result of the thesis study, the two-dimensional dimensional rhythmic repetition of the plot, which is the smallest unit of the urban form, is reflected in street silhouettes and facade typologies in the third dimension through nodes and routes. Thus, a frequency and repeating nodes and routes create a characteristic facade typology and a homogeneous, rhythmic street silhouette in traditional Balat fabric. However, concrete buildings that were later added to the fabric disrupt this rhythm. It is observed that the empty plots left behind the buildings that were demolished in time also spoiled this rhythm.

In the dense pattern formed by the parcels defining the building blocks in Balat as the smallest cellular units, parcel divisions and dimensions have a great impact on the formation of spatial organization as well as shaping street silhouettes and building facades. With the research carried out in the traditional Balat streets, it is seen that by looking at the facades, it is possible to have an idea about reading and interpreting the formation of the spaces behind the building envelope. In this sense, facades can be used as a means of reading the plan. It can be said that the spatial organization developed in the direction of the central axis that creates the "nodal space" and corresponds to the circulation axis, with the expression of Strappa, which can be described as 'hayat' in Turkish houses, the middle hall and corresponds to the circulation area today. As a plan reading tool, dividing walls and boundaries can be read from building facades as well as the central axis and nodal space. Therefore, the central axis that shapes the building envelope is very important. In this context, the building entrances that determine the location of the central axis also constitute an important data for reading the plan. When the facades are examined, it is clearly seen that the nodal space developing in the direction of the central axis and the rooms repeated as basic modules differ on the facade with different window arrangements and openings. It is understood that the spatial setup of the reinforced concrete structures, which are added to the texture later, developed in parallel with this logic.

At the same time, streets, buildings and cannot be considered as separate parts of the urban landscape. These elements, which are reference to design and planning, should be considered as a whole from the neighborhood scale to the city scale, and the texture should be intervened and suggestions should be made. The mutual relationship between these elements feeds the urban texture and is also affected by it. In this respect, street facades that define the streets cannot be designed independently from the land on which the buildings are built, and therefore from the parcel. Each building designed against the original parcel pattern and dimensions, street height, language unity and harmony by destroying the historical buildings will cause the degeneration of the traditional texture and the destruction of the urban identity in time. For this reason, it contains important data in order to understand the morphological understanding of the relationship between the formation of street facades and the parcel pattern and to prevent the construction of buildings that are contrary to the traditional texture and disconnected from the context of the historical environment.

As a result, the soil, that is the parcel, has a great effect on the shaping of the facades, spatial fiction, the originality and characteristics of the streets in the textures that develop based on the plot. In this sense, it can be said that the parcel provides important data that guides the design at the city and building scale in modern textures, and when adding a new structure to the texture, the original parcel patterns contain important clues about the texture and should be taken into consideration in the design and application stages.

1. GİRİŞ

Çevresel koşullar bir yandan insan yerleşimlerinin köklerini kaçınılmaz şekilde oluştururken; diğer yandan farklı medeniyetler tarafından mekânın yorumlanması, hayatta kalmanın en ilkel örneği barınaklar ile başlayarak en karmaşık kentsel olgulara kadar kentsel yerleşimlerin tarihini ve kimliğini şekillendirmektedir. İki temel varoluşsal ihtiyaç olan besin ve sığınak, daha sonra birbiriyle yakinen ilişkili iki bölgesel ve özgün ögeye dönüşmüştür: İlk rotalar ve yerleşim yerleri. Daha geniş bir tarihsel perspektiften bakıldığında, en ilkel insan yerleşimleri fiziksel dünyadan ve hayvanlardan ilham alınarak oluşturulmuşken, erken uygarlık toplumları yerleşim örüntülerini insan deneyimlerinden türetilmiştir (Maretto, 2005)

Campell (2011), kent yerleşiminin ilk tasarımını ve planlamasını anlamının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak toprak bölümlenmeleriyle oluşan ilk yerleşimleri içselleştirmek çok daha önemlidir. Çünkü yapı adası, arsa ve parsel boyutlarının mevcut kullanımlara göre düzenlendiği baskın süreçleri içermektedir. Genellikle parseller, binalara ve sokaklara göre çok daha kâlıcıdır. Bu bakımdan, kentsel topraklarda ilk inşa edilen parseller, belki de şehrin en kalıcı ve dayanıklı fiziksel yönüdür. İlk yerleşim sürecinden itibaren çeşitlilik başlamaktadır. Ancak asıl çeşitlilik, kentsel dokunun büyümesi ve yeni eklemlenmelerden etkilenecek meydana gelmektedir (Campell, 2011).

Kentsel tasarım pratiği, kamusal mekânın karakterini ve formunu geliştirmeye odaklanır. Bununla birlikte, belirli bir bölgeye yönelik tasarım ve geliştirme problemlerini, farklı ölçeklerde yapısal form özellikleriyle ilgili düşünme veya teori pratiklerini kapsamalıdır (Biddulph, 2012). Buradaki temel gereksinim, nerede olduğumuzun farkında olmak ve tanımak ve kentsel tasarım teorisini akla uygun ve bağlamdan kopmadan tanımlama kapasitesine sahip bir çerçeve oluşturmaktır (Cuthbert, 2007). Bu anlamda geleneksel dokuların gelişimini morfolojik olarak anlamlandırmanın, ancak yeri içselleştirerek mümkün olduğu, dolayısıyla kentsel formun yerin bağlamından kopuk anlaşılamayacağını belirtmek gerekir.

Tarihten günümüze dek yerleşimlerde gözlemlenen homojenlik ve süreklilik, birimsel bir yaklaşım olan parsele dayalı gelişen dokularda bütünsel bir dille sağlanmaktadır. Parsel temelli kentleşmede ölçümsel bir birim olarak esas alınan parsel, dar boyutlarla tekrarlanarak dokuda yoğun ve sık bir örüntü oluşturmaktadır. Kentte gelişebilir ve ölçülebilir en küçük birimler olarak parseller, esasen dokuda planlamaya dair izi sürülmesi gereken önemli ipuçlarını barındırmaktadır. İki boyutta birer sınır olarak tanımlanabilen parsellerin, parsele dayalı gelişen kentlerde dokunun kendine özgü karakteristiğinin tanımlanmasında rolü büyüktür. Kentsel ögeler ile sınırları tanımlanabilen parseller, üçüncü boyutta binaların hacimsel olarak inşa edilmesiyle dokuya mekânsal bir boyut kazandırmaktadır. Bu tez çalışmasında, bina ve doku ölçeğinde var olan bu mekânsal organizasyon mantığının bina kabuğunda cephelerin okunması yoluyla da anlaşılabilirliği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla parsel örüntüsü ve mekân kurgusu arasındaki ilişki sorgulanabilir bir yaklaşımla çözümlenebilmektedir.

Parsel temelli dokularda gelişen geleneksel konutlarda, mekânların biraraya gelişi ve planlamaya dair bir söylem oluşturmaya yön veren temel bazı kavramlardan söz edilebilir. Sirkülasyon aksı mantığında gelişen merkez ekseni, bu eksen doğrultusunda gelişen ve Türk evlerinde 'hayat' olarak nitelenen düğüm mekânı, Roma konutlarında ve saraylarında bulunan temel domus birimi yani oda, bina kabuğunu tanımlayan sınırlar (margin) ve bölücü çizgiler cephelerden planlamaya dair bilgi edinme ve yorumlamaya yön veren önemli kavramlardır. İncelenen sokaklarda bu kavramlar parsel, bina cephesi ve mekânsal planlama arasındaki kompleks ve karşılıklı ilişkiyi kavramaya ve içselleştirmeye dair bir katkı sunmaktadır.

1.1 Çalışmanın Amacı Ve Kapsamı

Çalışma kapsamında, bina cephe tipolojisi ile parsel örüntüsü arasındaki morfolojik ilişki sorgulanmaktadır. Geleneksel dokularda, parsel boyutları ve altbölümlenmelerine bağlı olarak şekillenen planlamanın; yapının mekânsal çözümlemesine dair bir bilgiye sahip olmadan da cephelerden planlamaya dair ipuçlarının izlerinin sürülmesi hedeflenmektedir. Bu anlamda çalışma, parsel biçimine ve boyutlarına bağlı olarak oluşan mekânsal örgütlenmeyi, cephelerden yola çıkarak okumayı ve yorumlamayı amaçlamaktadır.

Tezde, “*parsel örüntüsü ile cephe tipolojisi arasında morfolojik bir ilişki tanımlanabilir mi?, parsele dayalı gelişen dokularda cephelerden, bina kabuğu ardında gelişen mekânsal kurgunun sistematiği okunabilir mi?, geleneksel dokularda, ritimsel olarak tekrarlanan cepheler ile parsel düzeni arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir mi?*” gibi araştırma sorularına yanıt aranmaktadır.

Kentlerin evrimini anlamak, tarihsel olarak varoluşlarını anlamlandırmak ve gelecekte gelişimlerine dair öngörülerde bulunabilmek ancak kentin morfolojik yapısının anlaşılmasıyla mümkündür. Bu anlamda tipomorfoloji mimaride önemli bir yöntemsel yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Binaları tiplerine ve tipolojilerine göre sınıflandıran bu yaklaşım ve ekolleri, tez çalışması kapsamında öncelikle ele alınmaktadır.

Parsele dayalı gelişen kentsel dokuların morfolojik yapısının anlaşılabilmesi için, en küçük ölçülebilir kentsel öge olarak *parselin yapısını, boyutlarını, bölünmelerini ve birleşimlerini* anlamak önemlidir. Sokakları ve binaların inşa edilebilir alanını tanımlayan en küçük birim olarak parsel, parçadan bütüne ilişkisiyle gelişen dokuda ritmin, homojen ve sıralı bir strüktürün meydana gelmesinde ana etkindir. Bu nedenle çalışma kapsamında parsel ve parsel temelli kentleşme (PTK) kavramlarının yanı sıra bu kentsel gelişim modelinin önemli morfolojik parametrelerine de değinilmektedir.

Balat’ın tarihsel geçmişi ile kültürel, sosyal ve etnik çeşitliliğinin mimari dokuya ve cephelere karakteristik olarak yansımalarıyla birlikte, bunların dokuya ait yeterli verileri sağlaması bölgenin çalışma alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Çalışılacak sokakların ve yapı adalarının belirlenmesinde tarihsel değeri olan nitelikli yapıların daha yoğun olduğu Burçak, Çilingir, Hacı İsa ve Çorbacı Çeşmesi Sokakları çalışma alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 1.1).

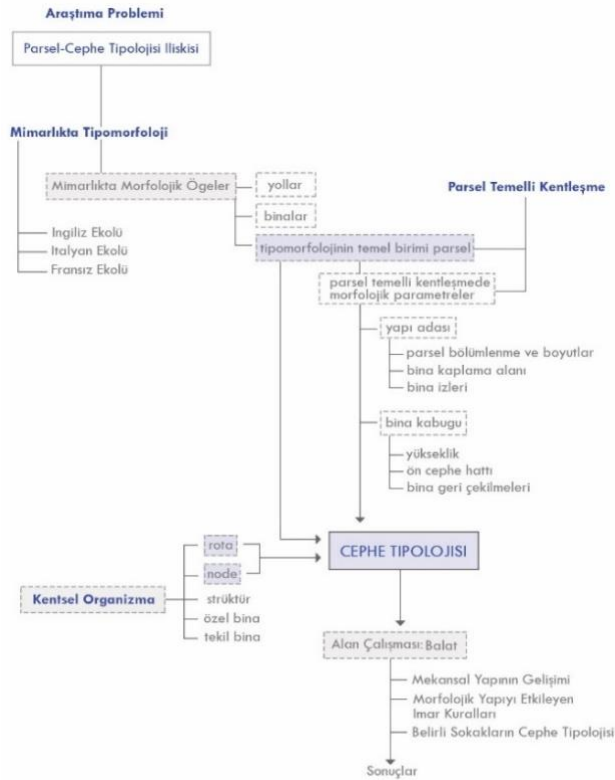
1.2 Çalışmanın Yöntemi

Tez çalışmasında, tipomorfolojik yöntem esas alınarak Caniggia ve G. Strappa gibi kent kuramcılarının üzerinde durduğu dokuyu ve cepheleri var eden ‘düğüm’ ve ‘rota’ kavramları ile de desteklenmiştir. Karakteristik cepheleri ile keşfedilmesi gereken önemli bir potansiyele sahip Balat sıraevlerinin parsele dayalı gelişen örüntüsü morfolojik olarak incelenmiş ve bu kavramlar ışığında cephelerin ve mekânsal

kurgunun var oluşunun parselden cepheye geçişte izleri sürülmüştür.

Çalışma alanı olarak belirlenen 4'lü ve 5'li yapı adalarında odaklanılan 5 farklı sokak silüetinde cephe tipolojilerinin morfolojik yapısının anlamak adına, alanda fotoğraflanan her bir bina cephesi birleştirilerek dijital ortamda sokak silüetleri oluşturulmuş, iki boyutlu çizimleri yapılmış ve bu sokaklar arasında parsel, cephe ve mekan kurgusu ilişkisi açısından karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tez çalışmasında semtin morfolojik yapısındaki değişimleri anlayabilmek amacıyla eski haritalardan (Pervititch, Alman Mavileri, Ayverdi vs.) üzerinden okumalar yapılmıştır. Çok katmanlı tarihsel bir yapıya sahip olan Balat'ta farklı dönemlerde hazırlanan bu haritaları çakıştırmak ve okumak, semtte tarihten günümüze kadar yaşanan yangınlar, depremler, göçlerin yanı sıra 19.yy.da uygulamaya koyulan Ebniye Kanunları başta olmak üzere Haliç'i ve dolayısıyla Balat'ı etkileyen kentsel planlama kararlarının etkilerini anlamak açısından yardımcı olmuştur. Günümüz mevcut durumu ile kıyaslanması ancak güncel kadastral planlar aracılığıyla olmuştur. Sokak ve doku örüntüsündeki morfolojik değişim ve müdahaleleri anlamak açısından bu haritalar oldukça önemlidir. Eski haritalara ek olarak eski fotoğraflar, gazete kupürlerinden de yararlanılmıştır. Literatür taramasında ise süreli yayınlar, makaleler, konferans bildirileri ve kitaplardan faydalanılarak veriler toplanmıştır.

Şekil 1.1: Tez çalışmasının strüktürü.

2. MİMARLIKTAKİ TİPOMORFOLOJİ

Şehirler karmaşık bir yapıya sahiptir ve onları morfolojik olarak tanımlamanın ve anlamının birçok yöntemi vardır (Kropf, 2009). Bu yöntemlerden biri de tipomorfolojidir. Tipomorfoloji, kentsel elemanları türlerine göre sınıflandırarak kentleri ve kentlerin evrimini anlamaya çalışan kentsel morfolojide bir yaklaşımdır (Stajonovski ve Axelsson, 2018). Muodon (1994), tipomorfolojik çalışmaların kentin fiziksel ve mekânsal yapısını açığa çıkardığından bahsetmektedir. Bu çalışmalar, morfolojik ve tipolojiktir. Çünkü binaları ve açık alanları tiplerine (tipoloji) göre ayrıntılı şekilde sınıflandırmalarına dayanan kentsel formu (morfoloji) tarif etmektedirler. Dolayısıyla, tipomorfoloji, özgün mekân ve strüktürleri derinlemesine inceleyen bir kentsel form araştırmasıdır.

Tipomorfoloji, ilk olarak küçük bir oda veya bahçe ölçeğinden büyük kentleşmiş alanlara kadar kent peyzajının tüm ölçeklerini göz önünde bulundurmaktadır ve kentsel formu dinamik ve sürekli değişen bir varlık olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla, kent formunun ancak zaman içinde ortaya çıkabileceğini öngörmektedir (Muratori, 1959, 1963). Muodon (1994)'a göre tipomorfoloji, mekânın ve binanın tiplerini tanımlamaktadır ve bina tasarımının doğasını, kentle ve içinde bulunduğu toplumla ilişkisini incelemek için eşsiz ve sağlam bir zemin hazırlamaktadır.

Tipomorfolojik yaklaşım diğer yaklaşımlardan üç yönden ayrılır: İlk olarak, kentsel peyzaj tipini tanımlama amacıyla inşa edilen strüktürlerin hacimsel karakteristiklerini ilişkili olduğu açık alanlarla ele almaktadır. İnşa edilen alanları açık alanlara bağlayan öge, kent dokusunun temel hücresi olarak tanımlanabilen arsa ya da parseldir. İkincisi, arazinin ve altbölümlenmelerinin tipin bir ögesi olarak dahil edilmesi, araziye bina ölçeği ile şehir ölçeği arasındaki ilişkili zincir haline getirmektedir. Son olarak, kentsel peyzaj tipi morfolojik değil, morfogenetik bir birimdir. Çünkü üretim veya mutasyon ile zaman içinde şekillenmektedir (Moudon, 1994).

Tip, kent öğeleriyle ilişkili soyutlamalardır. Tipler durağan değildir, zaman içinde değişirler ve kültürler arasında ya da aynı kültür içinde yer alan farklı sosyal

topluluklar arasında büyük değişiklikler göstermektedirler. Tipolojilerin kùltürler arasında farklılık göstermesine rağmen, tip yaratma eyleminin tüm toplumlarda var olduğu bir gerçektir (Schneekloth & Franck, 1994). Moneo ise tipi, aynı biçimsel strùktür içinde karakterize edilmiş bir grup nesneyi tanımlayan kavram olarak nitelendirmektedir. Tipin, bir grup nesnenin belirli doğal yapısal benzerliklere göre sınıflandırılabilceğini savunmaktadır ve tiplerin yalnızca mimariyi tanımlayan araçlar olmadığını, mimarinin de tiplerden etkilenerek üretildiğini ifade etmektedir. Çünkü tipler, sürekli bir değişim döngüsü içindedir (Moneo, 1978).

‘Tipoloji’, tipleri oluşturmak amacıyla farklı tür binalara, sokaklara, mahallelere ve kentlere süreçlerin ve kuralların da dahil edilmesiyle oluşan zengin bir envanterdir. Tipoloji oluşturma doğru ya da yanlış bir yöntemi yoktur. Tipler, mekânsal bilginin toplumsal kavramsallaştırmalarla kaynaştırılmasıyla türetilir. Bunun yanı sıra, ögeler arasındaki ilişkilere dikkat çekmek için de mimarlar ve kent kuramcıları tarafından tipler oluşturulabilir. Bina tipolojilerini oluştururken, mimarlar geleneksel olarak bina elemanlarına ve onların biraraya gelişlerine odaklanmaktadır; yani pencere ve kapı tiplerinin yanı sıra bunların oluşturduğu bütüne, cephelerin tasarımı ve odaların organizasyonu, binanın yönelimi ve çevresi ile ilişkisi vb. (Caniggia ve Maffei, 2001, 1979). Kent kuramcıları ise bir semt ölçeğinde, kentlerin morfolojik yapısıyla birlikte sokaklar, parseller ve binalar arasındaki ilişkilerin üzerinde de durmaktadır (Conzen, 1960).

Tipolojiler tarihsel olgulardır, oysaki gelecek tasarlanabilir. Tipolojiler, kentsel morfogenetiklerin dinamik süreçlerindeki kentsel öngörüler sunan ya da daha iyi kentsel formların elde edilmesindeki evrimsel süreçlerdir (Scheer, 2010).

2.1 Mimarlıkta Morfolojik Ögeler

Muodon (1997), kentsel morfolojiyi insanın yaşam alanı olarak kentin incelenmesi şeklinde tanımlamaktadır. Etnograf Levi-Strauss (1954) ise, kenti “insan icatlarının en karmaşığı, doğalın ve yapayın kaynaştığı yer” olarak tarif etmektedir (Muodon, 1997).

Muodon, morfolojik analizin ana ögelerini binalar, bahçeler, caddeler, parklar ve anıtlar olarak sınıflandırır. Aynı zamanda, bu ögeleri zaman içinde sıklıkla dönüşen organizmalar olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla, şehrin dinamik yapısı ve ögeleri

arasındaki ilişkinin, birçok kent morfoloqları tarafından ‘kentsel morfogenesis’ kavramı olarak tanımlanmasında etkili olmuştur (Muodon, 1997).

Kent morfoloqları, kent formun 3 temel elemanı ile ilişkili olan bina, arsa (veya parsel) ve cadde konusunda ortak noktada buluşmaktadır. Morfolojik araştırmalar ve çalışmalar ise ağırlıklı olarak 4 ölçek ve analiz kararları üzerinde yürütölmektedir: bina, arsa-parcel, cadde- kent bloğu, şehir-bölge (Muodon, 1997).

Hassinger (1910), eski kent planlarının kentlerin orijinal tasarımına ilişkin veri kaynağı olduğundan bahsetmektedir. En eski caddelerin, mevcut su birinkintilerinin referans alınarak düzenlendiğini ve eski kırsal yollar, kent kapıları ve kent duvarları gibi ilk insanlara dair özellikleri açığa çıkardığını vurgulamaktadır. İnsanın ve doğanın etkisiyle oluşan ana yollar, zaman içinde alt veya ikincil sokaklarla birbirine bağlanmıştır. Zaman içinde orijinal sokak ağına gerekli düzenlemeler ile yeni sokaklar eklenmiştir. Örneğın eski, dar sokaklar modern geniş bulvarlar olarak yeniden düzenlenmiştir. Bununla birlikte ızgara benzeri örüntüde gelişen banliyö alanlarına plansız eklenen sokaklar söz konusudur (Hassinger, 1910).

Sokaklar, kentte geniş bir ulaşım ağı oluşturmakta ve tüm bireysel arazi parsellerine erişim sağlamaktadır. Bu nedenle, kent morfolojisinin temel omurgası olarak nitelendirilmektedirler. Düzensiz sokak örüntülerine eklenilen bağlayıcı ve çıkmaz sokaklar aracılığıyla büyük bir hiyerarşi oluşturma potansiyeli söz konusudur ve böyle bir hiyerarşi içinde sokak genişliğinin izini sürmek oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra, ızgara sokak örüntülerinde sokak genişliklerinde herhangi bir farklılaşma olmadığı sürece, sokakların önem seviyelerini hiyerarşik olarak ayırt etmek kolay değildir. Bir sokak ızgarasında hiyerarşi eksikliği, onun hem gücü hem de zayıflığıdır (Conzen, 2018). Sokak geleneksel olarak üç önemli fiziksel rolü bir araya getirmektedir: dolaşım yolu, kamusal alan ve bina ön cephe hattını tanımlama (Marshall, 2005).

Zemindeki sınırlarla tanımlanan parseller (araziler), arazi kullanım birimlerini tanımlayan arazi parçalarıdır. Birçok kentte, gelişen ilk parsel örüntüleri tek tip parsel boyutları üzerine kurgulanmıştır. Ancak zaman içindeki değişiklikler genellikle “parsel birleşmesi” (plot amalgamation), “parsel bölünmesi” (plot division) ve “parsel budanması” (plot truncation) yoluyla parsel örüntüsünün başkalaşımına neden olur (Kropf 1997).

Bina blok planları, binaların zeminde kapladığı alanı ifade etmektedir ve içerdiği binaların duvar sınırlarıyla tanımlanmaktadır. Tipik olarak, parseller genellikle bir konut ya da ana bir strüktür olan 'baskın bir bina'nın yanı sıra 'yardımcı' ya da 'ikincil binaları' da içermektedir (Conzen, 2018).

2.2 Tipomorfolojik Yöntemin Ekolleri

Tipomorfolojinin üç okulu, kentin tarihi bağlamında kent peyzajı üzerine düşünmek ve anlamak için entelektüel olarak dikkat çekici bir çerçeve sunmaktadır. İtalyan ekolü, kenti inşa etme geleneği içinde planlama ve tasarım için teorik bir temel oluşturmaktadır. İngiliz ekolü ise, kentsel peyzajın nasıl üretildiğini araştıran coğrafi bir yaklaşım sunmaktadır. Ve son olarak Fransız ekolünün kentsel peyzaj çalışmalarını eleştirel bir tasarım teorisi olarak değerlendirmesi ile yeni bir disiplin doğmuştur. Biraraya gelen bu üç okul; mekân, zaman, çevre ve kültür arasındaki ilişkileri dikkate alan bir araştırma, planlama ve tasarım gündemi için düzen sunmaktadır. Bu düzen içinde, yapıyı çevreyi anlamak ve ona müdahale edebilmek için temel kavramsal çerçeveyi oluşturmaktadırlar (Muodon, 1994).

Kent morfolojisinin ve önemli bir metodolojik yaklaşım olarak tipomorfoloji alanının gelişiminde etkili olan ekollerin öncüleri İtalyan Mimar Saverio Muratori, Alman coğrafyacı M. R. G. Conzen ve Caniggia'nın kent araştırmaları ve çalışmaları ile kuramsal söylemlerin tipomorfoloji alanına önemli katkılar sağladığını belirtmek mümkündür. Bu başlıkta tipomorfolojinin zeminini hazırlayan bu önemli ekollere ve kent kuramcılarının ortaya attığı morfolojik kavramlardan bahsedilmektedir.

2.2.1 İngiliz ekolü, M.r.g. Conzen

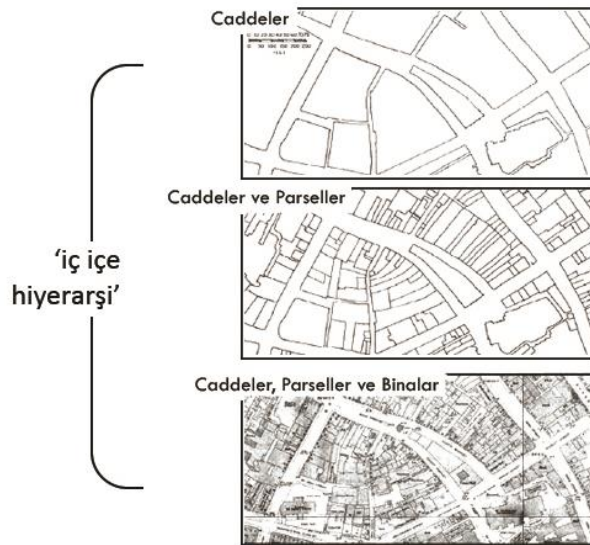
Venedik ve Roma'da ders veren İtalyan Mimar Saverio Muratori ile birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere'ye göç eden, kent planlaması üzerine çalışmalar yapan ve uygulayan Alman coğrafyacı M.R.G. Conzen kent morfolojisinin temellerinin atılmasında önemli rol oynamaktadır (Muodon, 1997). Conzen'in katkıları, tipomorfoloji bağlamında da oldukça önemlidir. Çalışmalarının odak noktası kentsel formun nasıl oluştuğunu tanımlamak, analiz etmek ve açıklamak üzerinedir (Muodon, 1994).

19. yy'da Schlüter'in ilk çalışmaları Conzen için oldukça önemlidir. İlki 1899'da yayınlanan araştırmada kasabaların zemin planını ve ikincisi yerleşim coğrafyasının

daha geniş yönlerine ilişkin görüşlerini içermektedir. Ayrıca Conzen, Fritz'in daha önceki çalışmalarından kent planları üzerine dikkat çekerek bu planları anlamak için mevcut kentin gelişim aşamalarını öne sunmaktadır. Bu açıdan, daha sonra Conzen'in çalışmaları dikkat çekici hale gelerek morfogenetik yaklaşımın öncüsü haline gelmiştir (Whiteland, 2001).

Kent silüeti veya kentsel peyzajın bölünmesini ilk olarak önce kent planı veya sokakları, parselleri ve binaların blok planlarını içeren zemin planı, ikincisi bina dokusu ve son olarak arazi ve bina kullanımı olarak tanımlayan Conzen'dir. Bununla birlikte, kentsel gelişim sürecini esas alarak geliştirdiği kendi çalışmalarının temelleri üzerine kurulmuş bir düşünce okulunun köklerini oluşturan bu kavramlar oldukça önemli olmuştur (Whiteland, 2001).

Kent planı analizi, kent peyzajının karmaşıklığını ve kültürel değerini anlamada bir araçtır. Bu yaklaşımla binaları tek başına irdeleyerek değil, kent mozaığının ayrılmaz bir parçası olarak görerek kent peyzajı tipomorfolojik bir yöntemle çözümlenebilir. Kent planı analizi olarak adlandırdığı yaklaşımda Conzen, kent planının üç temel ögesini bir çerçevede tanımlamaktadır: sokaklar, parseller ve binalar. Conzen'in kent planını ve temel öğelerini net bir çerçevede analitik araçlar olarak tanımlaması, tipomorfolojik analiz açısından önemli keşfedilmesi gereken derin bir kaynak oluşturmaktadır (Muodon, 1994) (Şekil 2.1). İtalyan okulu, binaların zemin planındaki konumlarını da dikkate alarak bina tiplerinin evrimini derin şekilde incelerken, İngiliz okulu doğrudan kent planının karmaşıklığına odaklanmakta ve binaların üç boyutunu daha az irdelemektedir (Slater 1990).

Şekil 2.1: Kentsel formun mekânsal hiyerarşisi ve elemanları (Conzen, 1981a).

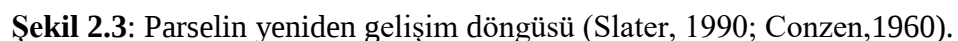
Kent planı analizi, kentlerin tek bir parsel ölçeğinden kentsel bütüne kadar biçimlenmesinde bireysel ve kurumsal pekçok kararı içeren öngörüler sunmaktadır. Bu açıdan, boyutuna ve biçimine bakılmaksızın bireysel bir parsel bölünmez, en küçük karar verme birimini temsil etmektedir. Bu nedenle kentin daha büyük morfolojik kümelenmiş alanlarının incelenmesinde, parsel temel analiz birimi olarak görev alabilmektedir (Kropf, 1997). Kent planı analizinin en önemli katkısı, kentlerin zemin planlarında pek çok ipucunun keşfedilmesi ve pek çok sorunun yanıtlarla çözüme kavuşturmasıdır (Conzen, 2018).

Conzen, kent morfolojisinin kompleks elemanları olan sokak sistemi, parsel örüntüsü ve bina dokusunun yanı sıra parsel döngüsü (burgage-cycle) ve kent kenarı kuşaklarının (fringe-belt) oluşum süreçlerini de araştırmakta ve tanımlamaktadır. Dönüşümle ilgili kavramlardan yararlanarak, tarih boyunca gerçekleşen dönemleşmelere de dikkat çekmektedir (Kropf, 2001). Plan analizinde, morfolojik olarak kentsel büyümeyi üç temel şekilde kavramsallaştırmıştır: büyüme, doygunluk ve değiştirme (Conzen, 2018).

Büyüme (accretion), genellikle geleneksel olmayan plan birimlerinden meydana gelen bir kentin yapılı çevresine çevresel eklemlenmeleri içeren süreci tanımlamaktadır. Böylece kent kenarı kuşaklarının ve yerleşim bölgelerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Kentsel büyümenin biçimleri, genellikle tarihsel dönemler arasında fark edilebilir değişiklikler gösterebilir. İnşa edilen ilk kentlerin birçoğu, doğrudan sokak hattını tanımlayan ana binalardan ve gerisinde gelişen ikincil binalardan meydana gelmektedir (Conzen, 2018). Doygunluk (repletion), “ikincil bina” geliştirme amacıyla mevcut parsel örüntüsünün kademeli olarak arka taraflara doğru doldurulmasını ifade etmektedir. Sanayileşme ve sanayileşmenin kentsel doku üzerindeki etkileriyle artan bina yoğunluğu kentlerde belirgin bir “parsel döngüsü”nün oluşmasına neden olmaktadır. Değiştirme (replacement), değişen toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına yanıt olarak mevcut dokunun eklemlenen yeni yapılarla değiştirilmesi sürecine karşılık gelir. Bu süreç iki farklı şekilde gerçekleşebilir. Bir ya da birkaç parseli etkileyen küçük ölçekli bireysel kararlarla ya da hükümet tarafından getirilen yeni imar planları ile uygulanabilir (Conzen, 2018).

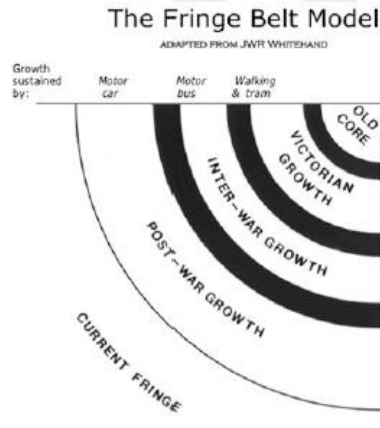
Conzen çalışmalarında temelde Ortaçağ kentlerine odaklanmaktadır. Northumberland, Alnwick kentinde, kentin kökeni ve yirminci yüzyıla kadar büyümesini ve dönüşümünü içeren süreçteki analizleri bu açıdan oldukça önemlidir (Conzen, 1960).

Conzen'in dikkat çektiği önemli bir nokta, parseller ve binaların blok planları ile ilişkisidir. Tanımladığı parsel döngüsü temelde, burgage'ın arka kısımlarının binalarla zaman içinde kademeli olarak doldurulması, binaların yok edilerek temizlenmesi ve yeniden gelişim döngüsünün başlamadan önce kentsel nadasa bırakılma süreçlerini kapsamaktadır. Ayrıca daha sonra Conzen Slater'in geliştirdiği, parsel sınırlarını ve boyutlarını ayrıntılı olarak incelemektedir. Slater çalışmasında, parsel genişlik ölçülerini analiz ederek hem orijinal parsel genişliklerini, hem de daha sonra nasıl alt bölünmelere ayrıldığını belirlemektedir (Whiteland, 2001) (Şekil 2.3).

Kent kenarı, bir kentin geçici olarak veya çok yavaş gelişen kuşaklarından ve çevresel yer arayan arazi kullanım birimlerinin karakteristik bir karışımından oluşan kuşak benzeri bir bölgedir (Conzen, 2004). Kent kenarlarının arazi kullanımındaki heterojenliği, en karakteristik yapısını oluşturmaktadır. (Conzen, 2018).

Kent kenarı konsepti, M.R.G. Conzen'in morfolojik bölge (morphological frame) çalışmasının temel prensipleri ile ilişkilidir. Bu konsept, özellikle kırsal arazilerin kentsel kullanıma dönüştürülmesi sürecinde, formların zeminde nasıl oluşturulduğu ile ilgilidir. Parsel sınırları ve özellikle sokaklar uzun vadede değişim karşısında güçlü bir direnç sahiptir. Birçok sokak ve parsel büyük ölçüde değişmeden kalır. Dolayısıyla, kent planları gelecekteki formlar üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir ve özellikleri nesiller boyunca aktarılmaktadır (Whiteland, 2001) (Şekil 2.4).

Şekil 2.4: Kent kenarı kuşaklarının oluşumu (Whiteland, 1994).

2.2.2 İtalyan ekolü, Caniggia ve Muratori

1940'larda, modern mimarının kentler üzerindeki büyük ölçüde yıkıcı etkilerinden rahatsız olan mimar Saverio Muratori, İtalya'da tipomorfolojik çalışmaların temellerini atmaktadır. Muratori ve onun izini süren Gianfranco Caniggia, geleneksel İtalyan kentlerinde kenti inşaa etme sürecini analiz ederek bu analizlerle tasarım kuramının temelini oluşturmaktadır. Muratori ve Caniggia'nın analizleri, zaman içinde orijinal durumlarından çeşitli mutasyonlara kadar binaların ve binalarla ilişkili açık alanların kapsamlı sınıflandırmalarına dayanmaktadır (Muodon, 1994).

1950'lerden itibaren Venedik ve Roma Üniversiteleri'nde dersler veren Muratori, mimari stüdyolarda da kentlerin morfolojik çalışmalarını yöntem olarak uygulamaktadır. Filozof, araştırmacı ve uygulamacı olan Muratori, İtalyan mimarisinde tipomorfolojik yaklaşımın öncüsü olmaktadır ve ünlü mimarlardan Carlo

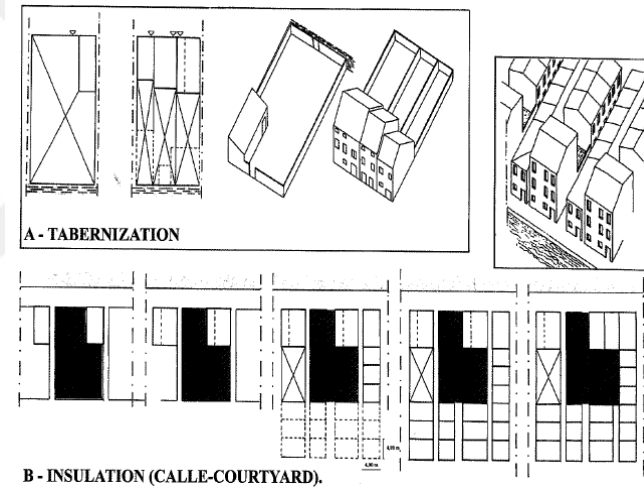
Aymonino ve Aldo Rossi gibi isimlere de yol göstermektedir (Muodon, 1994). Muratori kentsel yapıyı anlama aracı olarak tipolojik süreci vurgulamaktadır. Bu nedenle bina tipolojileri ile ilgili fikir ve tartışmalar İtalya'da diğer ülkelere göre daha fazla gelişmiştir (Gerosa, 1986).

Caniggia'nın ise, İtalyan okulunun ilerlemesine önemli katkıları altı başlık altında toplanabilir: İlk olarak, Muratori'nin tip, tipoloji, strüktür, doku, sıra (serie) ve sıralılık (seriality) kavramlarına odaklanması ve onları geliştirmesi; ikincisi 'süreçsel tipoloji' (procedural typology) yöntemini kurması; üçüncüsü, Roma planlaması içinde, daha sonraki tüm ilk, ortaçağ ve modern yapı türlerinde matris olarak domus avlu alt katmanını keşfetmesi ve tanıması; onun temel ve özel bina arasındaki ayrımı; beşinci olarak, planlanan yapıların kullanım kararlarına ilişkin 'ortaçağlaştırma' teorisi. Bu teori özellikle Roma kökenli çok sayıda küçük İtalyan kasabasının bina dokularını belirleyen 'insula' ve 'taberna' gibi tipolojik süreçleri tanımlamaktadır; ve son olarak, bir kentin tarihsel aşamalarının temel tipolojik süreçlerle bağlantılı olarak yorumlama yöntemidir (Cataldi, 2003).

İtalyan okulunun mimarları, yeni bina tiplerinin önceki bina tiplerinin adaptasyon sürecinin ürünleri olarak görüldüğü 'tipolojik sürece' odaklanmaktadırlar. Bu nedenle, Conzen'in morfolojik dönemi ile Caniggia'nın tipolojik süreci arasındaki ilişkilerin araştırıldığı bir alanın varlığı söz konusudur (Whiteland, 2001). Petruccioli (2008), "Tipolojik süreç, bir tipten sonraki tipe geçişteki evrimi anlamamıza olanak tanır, ancak gerçekte, zamanlamayla (geleneksel tarihçilerin alanı), bina ve kentsel doku dizileriyle uğraştığı kadar uğraşmaz." Petruccioli, tipin geçirdiği bu evrimi, avlulu ev tipolojisinin zaman içinde birden fazla ailenin oturduğu çok katlı apartman tipolojisine dönüşü ile örneklendirmektedir (Petruccioli, 2008). Muratori, Conzen ve Caniggia gibi kentsel morfoloji ve tipolojik süreçlerin öncüleri, evrimi yapıli çevreyi daha iyi anlamak için bir araç olarak kullanmaktadır. Birçok yönden, evrimsel konseptler tipolojik ve morfolojik düşüncenin özünü oluşturmaktadır (Kropf, 2001).

Muratori ve Caniggia, bina türlerini, dokuları, kentsel organizmalar ile bölgeleri ve bu öğelerin avlulu evlerin 'taberna' ve 'insula' gibi çeşitli dönüşüm süreçlerini tanımlamaktadır. Muratori'ye göre bu değişiklikler, bölge (territorio) düzeyinde daha geniş değişim döngüleri bağlamında yer alan tipolojik süreç çerçevesinde belirlenmektedir. Ve insanlar ile çevrelerini kapsayan, tekrar eden döngüsel bir değişiklik olarak bütünü kapsamaktadırlar. Burada ifade edilmek istenen, farklı

ölçeklerde açıklanan farklı tür değişikliklerin olduğudur. Bu nedenle, burğage döngüsü, taberna ve insula, tek bir nesnenin (parsel veya bina) tekrar etmeyen bir diziye (genellikle aynı zamanda meydana gelen bir dizi örneğe) dönüşümünün örnekleridir. Kent kenarı oluşumu, tekrar eden bir dizi yoluyla tekil olanın daha karmaşık bir nesneye (bir yerleşim yeri) dönüşümüne bir örnektir. Tipolojik süreç, tekrarlanan üretken bir süreçte tiplerin (binaların veya diğer öğeler topluluğu) dönüşümünü tarif etmektedir. Tipolojik süreç, bir binanın değişim ve gözlem gibi süreçlerle tekrarlanan yeni bina bir dizisini tanımlamaktadır (Kropf, 2001) (Şekil 2.5). Avlunun zaman içinde doldurulma aşamasını kapsayan İnsula süreci, domusun birden fazla ailenin yaşadığı konutlara dönüşümü ile benzerlik göstermektedir. Taberna ve insula süreçleri birbirinden bağımsız ilerlemez. Apartman bloklarının olduğu insula süreçleri ile konut mekânının ticarileştiği taberna süreci birbirine paralel şekilde oluşmaktadır (Pettrucioli, 2008).

Şekil 2.5: Taberna ve insula süreçleri ile kent dokusunun oluşumu (Maretto,2020).

Caniggia, insan habitatını birbiriyle ilişkili “yapısal nesneler” olarak açıklamaktadır. Ve dört farklı ölçekte bu yapısal nesneleri tanımlamaktadır: bina (edificio), bina grubu (tessuto veya bina dokusu), şehir (citta) ve bölge (territorio). Bununla birlikte her bir nesneyi; öğeler, strüktürler, sistemler ve organizmalardan oluşan kompleks bir varlık olarak tanımlamaktadır. Böylece yapılı çevre aslında küçük organizma bileşenlerin biraraya geldiği bütün bir organizmadır. Buna paralel olarak, Caniggia nesnelerin birbiriyle uyumu dolayısıyla çevrenin modülerliğini vurgulamaktadır. Planlama ve tasarım etkisinde kalan tüm yapısal nesneler farklı ölçeklerde; tek bir bina ölçeğinden bölge ölçeğine kadar incelenmelidir (Muodon, 1994).

Prosedürel tipolojiler, insanoğlunun yapıli çevresindeki tüm ölçeklerde tanımlanabilir: binalar ve bunların yardımcı alanları (edilizia), kentsel doku, şehir ve bölge. Caniggia ediliza'nın ölçeğine odaklanmaktadır. Buradaki temel tip kavramı, hacimsel özellikleri, caddeye göre bulunduğu konum ve güneşe yönelimine göre tanımlanmaktadır. Temel tip, daha sonra geçireceğı olası mutasyonlar veya adaptasyonlara göre incelenmektedir. İtalya'daki çoğı bina tipinin kökeni Etrüsk veya Roma şehirlerine dayanmaktadır ve zamanla geçirdikleri mutasyonlarla yeniden inşa edilmektedirler. Caniggia, temel Roma “domus”unu zaman içinde bir avlulu eve, daha sonra bir sıra eve (row house) ve nihayetinde doğrusal bir eve (linear house) evrilen temel tip olarak tanımlamaktadır (Muodon, 1994).

2.2.3 İtalyan ekolünde güncel yaklaşımlar

Kentsel organizmaların tamamı esasen o bölgedeki antropik yerleşimler olarak görülebilir. Bununla birlikte, yerleşimler yerleşim alanının seçimi ile başlamaktadır ve toprak bölünme sistemi ve toprak mülkiyetinin düşünöldüğü birtakım çevresel deneyimleri gerektirmektedir. Yerleşik hayata geçmiş en ilkel medeniyetlerin kırsal yerleşimlerinde dahi varolan bu strüktür, toplumu tanımlayan kamusal alanların tüm kutupları ve hiyerarşileri ile özelleşmiş temel bir toplumsal yapının yansımasıdır. Bu alanlar zaman içinde çoğalmakta ve farklılaşmaktadır; toplum büyüdükçe ve zenginleştikçe kutuplaşma, rota ve doku sistemi içinde gelişen karmaşık kentsel yapıda bir hiyerarşi tarafından düzenlenmektedir (Maretto, 2018). İlk ilkel ve kalıcı yerleşimlerin ortaya çıkışından yirminci yüzyıla kadar insanoğlunun tüm yerleşimlerini karakterize eden üç önemli kavramdan söz edilebilir: *polarite*, *rota* ve *doku* (Bahrdt, 1966). Strappa (2019), kümelenmeler halinde gelişen kentsel organizmanın oluşum safhalarını:

1. Rotaların hiyeraşisi,
2. Matris rotalar üzerinde doku oluşumu,
3. Bina rotaları üzerinde doku oluşumu,
4. Bağlayıcı rotalar üzerinde doku oluşumu,
5. Çok aileli konut oluşum süreci,
6. Özelleşme süreci,
7. Düğümleme (Knotting) süreçleri ile tanımlamaktadır.

Bir kent planında, rotalar ve kümelenmeler yoluyla oluşan yapısal organizmaların, üst ölçekte daha büyük bir organizma olan kentsel organizmayı oluşturduğu düşünülebilir (Strappa, 2018). Strappa'ın organizma tanımına paralel olarak Pettrucioli (2008), ögelerden oluşan ve organizma olarak nitelendirilebilen binayı üst ölçekte daha büyük bir organizma olan kentin de bir ögesi olarak tanımlamaktadır. Bunlar (kent/bina), bir yapısal kümeleşmenin oluşumunu ayırt eden, süreçsel olarak belirlenen karakterlerin bir bütünüdür ve 'doku' kavramı ile ilişkili kümelenmiş organizmalardır. Dolayısıyla doku, özden oluşturulan kentsel organizmayı düzenlemektedir. Doku, en önemli iki kutbu birbirine bağlayan “rotalar” ile “temel” ve “özel” olarak ayrımı yapılan “bina”lardan oluşmaktadır. Temel bina, daha büyük ölçekli organizmalar oluşturmak için bir araya gelen konut birimleridir. Bu bina, diğer birimlerle iki duvarı ortak olan ve sıra ev düzeni oluşturan, rota üzerinden doğrudan erişilen, tek bir ailenin yaşadığı bir binaya karşılık gelmektedir. Özel bina ise, konut işlevinin tipte özelleşmesiyle oluşabilen ve ikincil bina tiplerini de içeren, yapılı çevrede konut dışı gelişen tüm binaları kapsamaktadır. Her rota, hizmet ettiği parsellerin tanımladığı çeper (envelope) ile karakterize edilmektedir. Kenti okumak ve morfolojik olarak anlamak için, öncelikle rotalar / kutuplar; temel bina / özel bina bileşenlerini birbirine bağlayan bazı ilişkileri ayırt etmek yararlı olacaktır (Strappa, 2018). Bu anlamda, Petruccioli (2008), ilişkiler hiyerarşisi içinde organizmanın okunmasının, kendi ölçeğini takiben farklı ölçeklerde okumalarla güçlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Bir kent, kentsel strüktürün bağlı olduğu sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel “doku”lardan oluşan bir organizmadır. Bu tür dokular, ne kadar birbiriyle ilişkili ve verimli olursa, organizma o kadar dinamik, çok yönlü ve insanların taleplerini karşılayabilir (Maretto, 2018).

Rota, kent peyzajını okuma ve tasarlayanın temel araçlarından biridir. Kentsel kümelenmelerde var olan hayatı yorumlar ve açığa çıkarır. Bir rotayı okumak, onun parçaları, düzeni ve fonksiyonları arasındaki ilişkileri yorumlamak anlamına gelmektedir: Mimari formu morfolojik anlamda bütünün görünür bir parçası olarak incelemeye ve dolayısıyla miras kalan kentin sürekliliği içinde tasarım yapmaya olanak tanımaktadır. Rota aslında, başlangıç ve bitiş noktası tanımlı bir akstır ve geçiş eylemiyle varolmaktadır. Oluşan rotaların formu, sadece topoğrafya ile değil, aynı zamanda planlama yoluyla veya tarihsel ve antropik varoluşlarla da biçimlenmektedir. Rota, dokuda kendiliğinden gelişen bir yolu güçlendirerek veya tasarlanmış bir plana göre inşa ederek yapay olarak elde edilen düzenli bir yoldur (Strappa, 2018). Dokuda

binalar birbiriyle ilişkilidir: biraraya gelme ve kümelenme biçimlerine bakılmaksızın, erişimde önemli rol oynayan bir rota olmadan bir binanın var olamayacağı mutlak bir gerçektir. Bina inşa edilmeden önce, yapının konumuna erişilecek bir strüktürün varlığı gereklidir. Tanımı gereği rota, bir noktadan başka bir noktaya erişime dinamik ve uygun bir strüktürdedir. Rota bilgisi, 'rotanın' ya da 'yolun' yalnızca belirli bir kullanım amacına yönelik sıralanmış binalar arasındaki ilişkiyi sağlayan bir strüktür değil, bunun yanı sıra bina girişleri ile birlikte her binada bulunan ve iç mekân kullanımına da yön veren strüktürün özelleşmesi bağlamında “temel” ve “özel bina” tipolojileri ile de yakinen ilişkilidir (Caniggia ve Maffei, 2001) (Şekil 2.6).

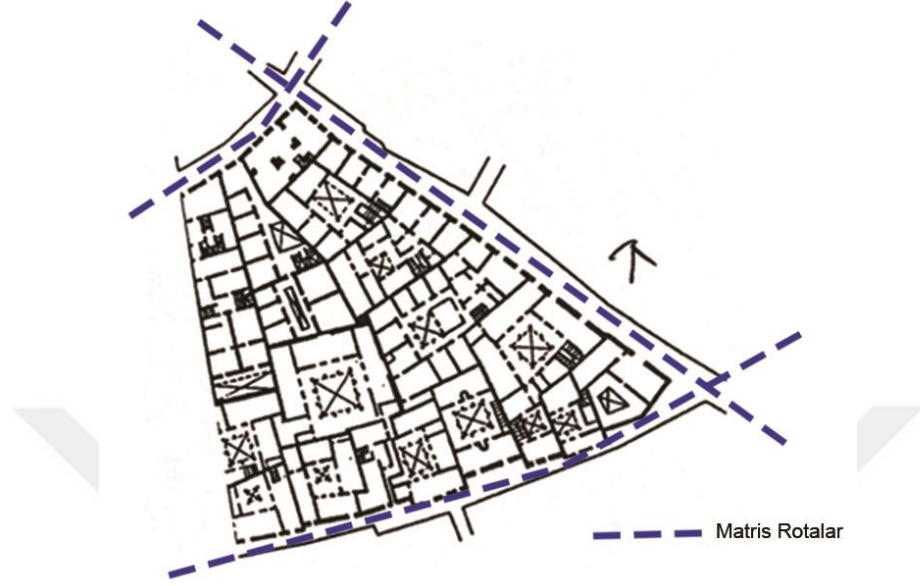

Şekil 2.6: Matris rota çevresinde özelleşmiş yapılar (Caniggia ve Maffei, 2001).

Caniggia (1979), bina dokusunun oluşumunda yol kavramının etkili olduğunu vurgulamaktadır. Ve yola ilişkin farklı tiplerden bahsetmektedir: 1) Kentsel bir arazide henüz yapılaşma olmadan hem kendiliğinden gelişen hem de planlı şekilde oluşan matris yolu; 2) Matris yollarını takiben oluşan planlı bina yolları; 3) Matris yolu ve planlı bina yollarını bağlayan birleştirici yollar; 4) Mevcut dokulara müdahale ile kentsel uçları birbirine bağlayan yapılandırıcı yollar (Caniggia ve Maffei, 1979). Her bir rota arasındaki ilişkide ve kentsel formun tanımlanmasında, kutuplar ve düğümler önemli bir rol oynamaktadır (Strapppa, 2018).

Genel olarak, planlanmış sistemler ve kendiliğinden gelişen sistemler arasında bir ayırmadan söz edilebilir. Orta çağ kentlerinden çağdaş kentlere kadar kendiliğinden gelişen bina dokularında, genellikle birkaç "temel" rota tipolojisinin varlığı söz konusudur (Caniggia ve Maffei, 1979). Herhangi iki düğüm noktası (kentsel veya bölgesel noktalar) dikkate alındığında, bu düğümleri en mümkün şekilde doğrudan

birbirine bağlayan rota matris rota olarak tanımlanmaktadır. Kırsal ya da kentsel bir rota, bulunduğu dokunun formuna son derece bağlıdır ve bundan etkilenmektedir (Maretto, 2018) (Şekil 2.7).

Şekil 2.7: Matris rotalar ve çevresinde gelişen doku, Rabab Rajaj Caddesi (Petruccioli, 2008).

Hiyerarşiler, yerleşim haritasındaki 'coğrafi referans noktalarıdır' ve hem bireysel hem de toplumsal değerlerin ölçeğiyle bir kentin eleştirel olarak okunmasını sağlamaktadır. Kent morfolojisinde rotalar, hiyerarşileri belirlemede diğer tüm faktörlere göre daha etkilidir. Rotalar, kentsel yaşamın ana aracıdır. Bölgeyi okumak ve dönüştürmek için rotalara ihtiyaç vardır. Doku içindeki öncelikli rolleri sadece konumlarına değil, aynı zamanda bir noktada birleşen rotaların niceliğine ve niteliğine de bağlıdır (Maretto, 2018).

Binaların biçimsel olarak tekrarı ve sadeliği son derece önemlidir. Çünkü bunlar, tarih-çevre kimliğinin gerçek kültürel, tarihi ve sivil aracı olan kentsel tasarımın orijinal yerleşim mantığının altını çizmektedir. Kentsel dokuda fark ettiğimiz tüm tipolojik ve biçimsel değişiklikler, ana düğüm noktalarının bir sonucu ve farklılaşmasıdır (Maretto, 2005). Attilio Petruccioli (2008): “Kentsel doku, düğüm noktaları adı verilen belli lehimlenmiş eklemler üretebilmiş olmalıdır. Bu sürecin sonunda bir yerleşim ortaya çıkar ve bu yerleşimin düğüm noktaları birer anıta dönüşür.” şeklinde kentsel dokunun organizmalaşma sürecinde düğümün rolünü tanımlamaktadır. Belirli bir lokasyonda birleşen rotaların niceliği ve niteliği, kamusal bir alanın “düğüm” (node) derecesini

belirlemektedir ve kentsel organizmanın oluşum sürecine paralel olarak dinamik bir hiyerarşik sistem oluşturmaktadır. Kentsel dokuların kendiliğinden oluşma süreci, bir nodal / anti-nodal mantığı çerçevesinde gerçekteşmektedir. Nodalite durumunu, daha büyük bir dokunun gelişimi izlemektedir ve bu da nodaliteden uzaklaştıkça karşıtı olan anti-nodalite durumunun arttığı göstermektedir. Bu nedenle rotalar, kentsel kutupların “ağırlığı” ve bir doku içinde çeşitli düğümSELLİK seviyelerini belirlemektedir. Rotaların hiyerarşisini ise onları sürekli bir etkileşime sokan toplum hiyerarşisi belirlemektedir. Aslında rotaları önemli kılan sadece bağladıkları kutupların niceliğı ve niteliğı değil, aynı zamanda onları tanımlayan binaların farklı özelleşme seviyeleridir: İki büyük kutupları (kentsel veya bölgesel kutuplar) birleştiren bir rota tipik olarak yüksek derecede özelleşmiş binalar ile doludur (Maretto, 2018) (şekil 2.8).

şekil 2.8: Roma’da bir düğüm noktası ve matris rotalar üzerinde gelişen doku (Petruccioli, 2008).

"Düğüm" (node), iki sürekliliğın keşiştiğı veya bir süreklilikten tomurcuklanarak diğer süreklilikleri oluşturduğu yer yani bir sürekliliğın tekil noktasıdır. "Kutup" ise, genel anlamda "düğüm" kavramının yüceltilmesidir ve varlığı birden fazla süreklilik tarafından belirlenmektedir. Düğüm ve kutup arasındaki ayırım, onların okunduğı ölçeğe bağlıdır (Caniggia ve Maffei, 1979). Latince’de pivot anlamında gelen kutup, rotaların birleştiğı yeri veya onların başlangıcını göstermektedir ve dokunun aşamalı olarak gelişmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu anlamda rota, tamamlayıcı ve karşılıklı kutuplar arasındaki ilişki olarak tarif edilebilir. Genel olarak kutupsallık da, kentsel organizmadaki karşıt kutuplar arasında çekim ve yönelme eylemleri olarak tanımlanabilir (Strappa, 2018) (şekil 2.9)

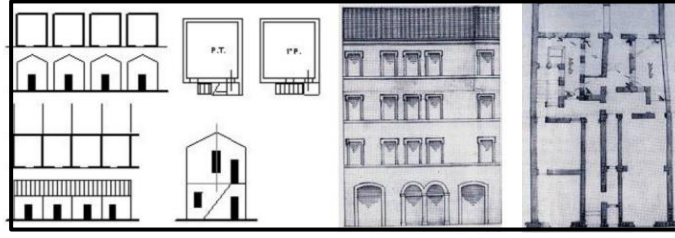

Şekil 2.9: Piazza del popolo ve piazza venezia meydanları arasındaki kutuplaşma (Strappa, 2018).

Erken Ortaçağ'da, kendiliğinden gelişen kentsel kümelenmeler basittir (seri ve rastlantısal); ancak 11. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar, nüfus artışı nedeniyle 'yapılaşmada birlik' aşamasına karşılık gelmektedir. On üçüncü yüzyıldan itibaren, Roma'da aslında bina ve sokak düzenlemeleri uygulanmaktadır; ancak sadece Erken Rönesans'ta, temel bina tiplerinde sürekli cephe duvarı ve özel binalarda ritmik cepheler görülmektedir (Strappa, 2018).

Kendiliğinden gelişen sıra birimlerinin oluşum sürecinde, rota üzerindeki cephenin karakteri cephedeki açıklıkların büyüklüğü ve konumu ile doğrudan ilişkilidir. Genellikle zemin katın cephesi, kapı ve onunla ilişkili dükkân tezgahı ile satış amaçlı özelleşen bir açıklık ile, yapıya ve merdivene erişim için ise ilave küçük bir açıklık ile farklılaşmaktadır. Ayrıca tektonik düğümler tarafından cephede plastik alanlarda, farklı kültürlerde tiplerin çeşitli karakterlerini (plastik-duvarcılık veya elastik-ahşap) temsil eden pencere çizgisi (marcadavanzale) oluşturulmaktadır. Strappa (2015), parsel eninin binanın elverişli boyutları ile örtüştüğünü vurgulamaktadır. Bu boyutlar zaman içinde ve farklı alanlarda yaklaşık 4-6 metre civarında değişkenlik göstermektedir. Bunun yanı sıra duvarlar da tipin oluşum sürecinin ayrılmaz bir parçası olan bina geleneğinden türetilmiş bir boyuta sahiptir. Diğer pek çok bölgede, özellikle orta-güney İtalya'da, benzer ev süreçleri gelişmiştir. Burada en temel sıra-ev biçimleri, birbirine bitişik şekilde dik ortak bir duvar yoluyla birbirine bitişik tek hücreli evlerin tekrarından oluşmaktadır (Strappa, 2015). Odaların istikrarlı birbirini izleyen sıralılığı nedeniyle ritmik duvar ve yapısal organizma arasında büyük bir tutarlılık söz konusudur. Pencere konumu ve kapıların hiyerarşisi ile merdivenler

tarafından birleştirilen kat gruplarının cephesi ve konumu arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Şekil 2.10).

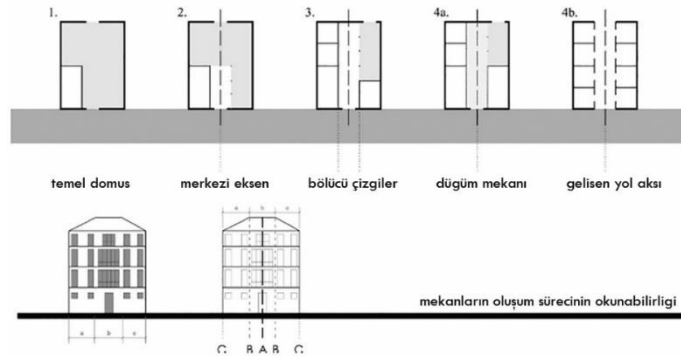
Şekil 2.10: Tekil bina ve tekil binanın özelleşmesiyle oluşan cephe (Strappa, 2015).

Strappa (2015), Venedik sarayının oluşum süreçlerini:

1. temel domus, çeperin oluşumu;
2. “portego” nun ve merkezi eksenin oluşumu;
3. düğüm mekânının ve ilk bölme çizgilerinin oluşumu;
4. “fondaco” house’un oluşumu;
- 4b. sokağın düğüm eksenini üzerinde sahte sıra evlerin oluşumu

A: merkezi eksen; B: bölücü çizgiler; C: sınır olarak yorumlamaktadır.

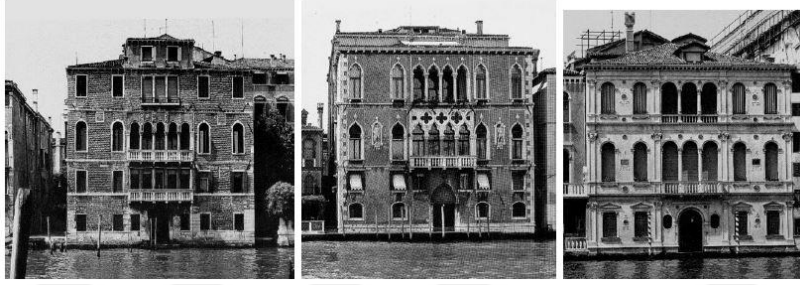
İlk aşamada, binanın merkezi düğüm alanı oluşturulmaktadır; karaçam döşemelerinin enine ve tek yönlü dokusunun cepheyi herhangi bir statik bağılıktan kurtardığı ve şeffaflığın inşa edilmesine izin veren "sala veneta" (venedik salonu), ikinci aşamada yeni bir *row house* kümelenmesi oluşmaktadır. Bu süreçte oluşan cepheler, hem Bizans *casafondaco*'sunda hem de Gotik sarayın geçiş safhasında strüktürünü doğrudan ortaya koymaktadır: kenarlar, merkezi eksen, düğüm mekânı, bölücü çizgiler. Venedik sarayı, yapıcı ve mekânsal bir sürecin öyküsünü ve aynı zamanda "ahşaptan inşa edilen bir şehrin yığma kagire dönüşüm"ün karakterlerini örnek bir şekilde ifade etmektedir (Strappa, 2015) (Şekil 2.11).

Şekil 2.11: Cepheleri var eden oluşum süreçleri (Strappa, 2015).

Orijinal ilişkili mekânları biraraya getiren avlunun merkezî mekânı çevresinde, karakterlerini dış şehirden alan küçük bir içe dönük şehir olan bir çeşit "tersine çevrilmiş" doku oluşmaktadır. Kümelenmeden binaya geçişte, tekil binalarda pencere-kapı açıklığında ortak bir ritim sağlayarak dış cephelerde de tek bir duvar algısı oluşmaktadır. Süreç ayrıca farklı parçalar arasında bir hiyerarşi kurmaktadır:

- Dış mekânlarla birliği ifade edilen zemin seviyesinde kaide;
- İç mekânların anlamını temsil eden bir dille, “eksiksiz düzen” ve basit bir “boşluk” olarak ayrıışan pencerelerin düzenli bir ritimle işlendiği görünüş;
- duvarı en uç noktasında kaynaştıran birleşimler, üst kısım;
- tüm yapım faaliyetini kaplama ile bitiren sonuç: çatı, çatı katı, korkuluk (Strappa, 2015) (Şekil 2.12).

Şekil 2.12: Biçimlendirici sürecin estetik bir sentezi olarak oluşan cepheler

(Strappa, 2015).

2.2.4 Fransız ekolü, Panerai ve Castex

Versailles Mimarlık Okulu’nun temelleri, 1968 isyanlarında atılmaktadır. Okul, modernizmin geçmişten koparak bir boşluk yarattığını ve geçmiş ile mimarının kaynağının yeniden keşfedilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Muratori’nin felsefesini izlemektedir. Fransız ekolü, özel entelektüel bir çevrede oluşmuştur. İngiltere ve İtalya’da mimarlar ve coğrafyacılar kendi içlerinde kuramsal tartışmalarını sürdürürken; Fransa’da coğrafyacılar, planlamacılar, tarihçiler ve sosyologlar ise biraraya gelerek mimarlar ile kentin daha iyi anlaşılması için çalışmışlardır. Sonuç olarak ortaya çıkan tipomorfolojik yaklaşım sadece tasarım ve coğrafya alanlarını değil, aynı zamanda edebi ve sosyal bilim perspektiflerini de kapsamaktadır. Bu anlamda Fransız Okulu, İtalya ve İngiltere arasında duruşunu sergilemekte ve hem tasarım hem de kenti inşa etme süreçlerini ele almaktadır (Muodon, 1994).

Versailles düşünce okulunun en dikkat çekici özelliği, kentsel form yaratma kuramlarını göz önünde bulundurması olarak tanımlanabilir. Örneğin, farklı Avrupa kentleri üzerinde yaptıkları incelemelere göre, bahçekent kavramının Londra kent formu üzerindeki etkileri, Haussmann'ın kentsel planlamasının Paris'in formu üzerindeki etkileri ve Le Corbusier'in ışınsal kent düşüncesi gibi çeşitli çalışmalar analiz edilmektedir (Panerai, 2004).

Fransız ve İtalyan düşünce okulları arasında benzerlikler olduğu kadar bazı farklılıklar da söz konusudur. Versailles Okulu örüntüler, tipler ve formların birbirleri üzerindeki düşüncesel etkilerini göz önünde bulundurmaktadır. Fransız düşünce okulu, İtalyan düşünce okulunun aksine kentsel örüntüye ya da kentsel dokuya daha çok odaklanmaktadır (Bekkering, 2006).

Versailles Okulu'nun çalışmaları, Fransa'nın tarihsel geçmişine dayanan tipolojik çalışmaların bir parçasıdır. İlk çalışmaları ile Quincy, Laugier ve Durand, mimari tip üzerine odaklanmaktadır. Yaptıkları çalışmalar ile tasarım mirasına katkıları büyüktür. Buna rağmen, bina tipleri ile kentsel form arasındaki ilişki Fransa'da 1970'lerin başlarına kadar sağlanamamıştır. 1960'lı yıllarda Fransız aydın kesim, savaşta ciddi hasarlarla çıkan ülkenin yeniden inşa edilmesinde oldukça önemli bir sorumluluğu üstlenmektedir. Modern tasarım kuramlarına dayanan toplu konut üretimi politikası, Fransa'nın yapılı çevresinde büyük yıkımlara neden olmaktadır. Sosyolog ve felsefeci Henry Lefebvre, toplu konut üretimine dikkat çekmekte ve Fransız toplumsal uygulamaların yıkıcısı etkisi nedeniyle kınamaktadır. Lefebvre, çağdaş yapım ve konut üretim metodlarının insanların aidiyet duygularını ve içgüdülerini incittiği ve insan-çevre ilişkisini zayıflattığını belirtmektedir. Lefebvre, ilham almak için tarihi kente dönen birçok öğrenciyi, aynı zamanda mimarları ve şehircileri etkilemektedir. Lefebvre'den etkilenenler arasında Versailles Mimarlık Okulu'nun köklerini oluşturan mimar J. Castex, mimar ve şehir planı P. Panerai ve sosyolog J.C. Depaule de bulunmaktadır. Lefebvre'in öğretileri disiplinlerarası çalışmaları, sosyal bilimlerle kaynaşmayı ve toplumsal açıdan duyarlı ve sorumlu bir mimari arayışı desteklemektedir (Muodon, 1994).

2.3 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Tipomorfolojik yaklaşımda İngiliz, İtalyan ve Fransız ekollerinin ortaya attıkları farklı bakış açıları ve kavramlar ile sağlam bir zemin ve zengin bir envanter sağlanmaktadır.

Bu anlamda, üç tipomorfoloji okulunun öncüleri olan Conzen, S. Muratori, Caniggia, Panerai kent morfolojisinin temellerini atarak ve önemli bir kuramsal arka plan kent çalışmalarına ışık tutmaktadırlar (Şekil 2.13).

İngiliz Ekolü	İtalyan Ekolü	Fransız Ekolü
Kentsel form çalışmaları kentsel yapı kuramlarını geliştirme üzerine betimleyici ve açıklayıcı amaçları içerir.	Kentsel form çalışmaları Kentsel tasarım teorisini geliştirme üzerine tanımlayıcı amaçları içerir.	Kentsel form çalışmaları kent yapılarında geçmiş tasarım kuramlarının etkisini değerlendirme amaçlarını içerir.
Kentler nasıl ve neden inşa edildi?	Kentler nasıl inşa edilmeli?	Kentler nasıl inşa edilmeli ve aslında ne inşa edildi?
Burgage Döngüsü Kent Kuşakları (fringe belt) Kent Planı Analizi Kent Silüeti-Kent Peyzajı Morfolojik Bölgeleme	Doku (tissue) Süreçsel Tipoloji (Procedural Typology) İnsula ve Taberna Tipolojik Süreçleri Tip, Tipoloji Kentsel Organizma Organik, Sıralı Strüktür Domus	Kentsel Form Bina Tipleri Form Örüntü Kentsel Doku
Coğrafyacılar	Mimarlar	Mimarlar, Şehir Plancıları, Sosyal Bilimciler,
Conzen, Whiteland	Muratori, Caniggia	Panerai, Castex, Henri Lefebvre, Depaule

Şekil 2.13: Tipomorfolojik yöntemin ekolleri (Moudon, 1997).

Pekçok kent kuramcısı tarafından farklı tanımlar getirilen ve esasen kentin evriminin ve değişiminin anlaşılmasına dair önemli bir morfolojik yöntem olarak tipomorfoloji; tipik ve tipolojik sınıflandırmalar ile sürekli bir gelişim döngüsü içindeki kentlerde yapı çevrenin özünün anlaşılması ve içselleştirilmesi açısından da oldukça önemlidir. Özellikle tarihi dokularda gelişen yerleşimlerde, kentsel gelişime referans oluşturacak önemli verilerin kentsel dokudan sökümlenmesinde kritik bir yöntemsel araç olarak morfolojik çalışmaları desteklemektedir. Kent mozaığının ayrılmaz birer parçalarını ve çok katmanlı morfolojik örüntüsünü oluşturan parseller, sokaklar ve binalar, yapı ölçeğinden kent ölçeğine kadar parçadan bütüne ilişkisiyle gelişen karmaşık kentsel dokuların anlaşılmasında bütünsel bir zincirin parçalarını oluşturmaktadırlar. Karmaşık kent dokularında tipik ve tipolojik sınıflandırmalar yaparak bu zinciri anlaşılabilir kılan tipomorfolojik yaklaşım, dokularda kent peyzajını anlamak açısından önemli bir yaklaşım sunmaktadır.

3. TİPOMORFOLOJİNİN TEMEL BİRİMİ PARSEL VE PARSEL TEMELLİ KENTLEŞME

Geçmişte geleneksel kentsel dokuların evrimsel sürecine bakıldığında, yoğun ve sık bir parsel örüntüsüne sahip kentsel alanların kentin gelişim sürecinde süreklilik gösterdiği görülmektedir. Kentin karakteristik yapısı parçadan bütüne anlayışı ile birçok parselin yan yana gelmesiyle oluşan bir strüktürdür. Bu sayede, gelecek nesillerin ihtiyacına yönelik olarak gelecekteki üretken kentlerin öngörülmesi zor evrimlere hızlı şekilde adapte olabilirler.

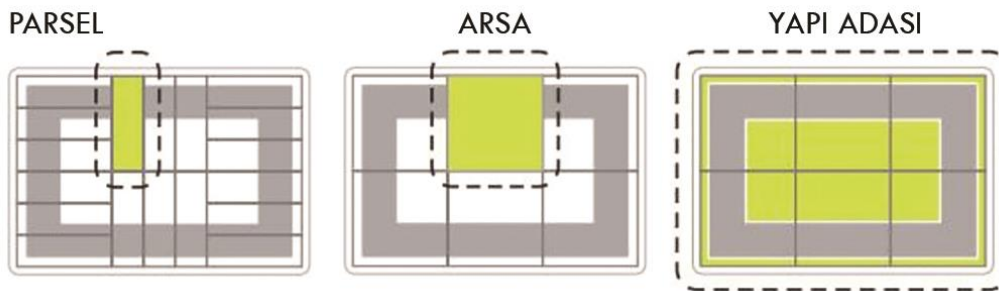
Parselleri dar ve sık altbölümlere ayıran ve bunu dokuda tekrarlayan parsel temelli kentleşme, kent dokusunda bir frekans oluşturmaktadır. Bu frekans sadece kent ölçeğine değil, sokak ve hatta bina ölçeğine kadar yansımaktadır. İki boyutta gelişen bu uyumlu tekrar, sokak silüetlerinde ve hatta bina cephelerinde kapı ve pencere boşluklarına kadar ritmik bir harmoni oluşturmaktadır. Tarihte parsel dayalı oluşan özellikle Venedik, Roma gibi geleneksel kentlerde Rönesans dönemi yapı cephelerinde bu ritmin varlığından söz edilebilir. Kentsel organizmada temel hücre modülünün ölçümsel bir birimi olarak kabul edilen parsel boyutu, tipolojik süreçte Roma domusunun tekrarlanarak özel tip binaları oluşturduğu gibi, geleneksel dokularda da birimsel bir düzenle bütünsel bir morfolojik dil oluşturmaktadır. Bu düzen, çok katmanlı geleneksel kentlerde zaman içinde toplumsal ihtiyaçlara göre dokuya eklenen binalar ve kentin gelişimi açısından gelecek için önemli bir veri sağlamaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, kentsel formun önemli bir yapıtaşı olan parselin kentsel morfoloji literatüründe pekçok kentsel tasarımcı, araştırmacı ve morfolog tarafından tanımlanan çok katmanlı anlamları irdelenmektedir. Kentsel dokuya çeşitli, uyarlanabilir ve biçimlendirici karakteristikleri kazandıran, kentsel morfoloji alanında önemli bir geçmişe sahip bir gelişim modeli olarak ‘Parsel Temelli Kentleşme’ kavramı tanımlanmaktadır. Son olarak parsel temelli kentleşmenin parsel ile ilişkili olarak kentsel yapı adası ve bina üzerine tanımlanan parametreleri ele alınmaktadır.

3.1 Tipomorfolojinin Temel Birimi Parsel

Mahallenin oluşumunda önemli rol oynayan 3 bileşen vardır: Bunlar parsel, arsa ve yapı adasıdır. Her biri karşılıklı olarak birbirini desteklemektedir ve hepsi de dokuda kritik öneme sahiptir. Yerellik, parsel ve parselin bina ve sokak ile ilişkisiyle başlamaktadır. Bu anlamda başarılı örneklerin birçoğu, ön cephenin zenginlik ve sosyal duruşun bir göstergesi haline gelmesiyle, dar boyutlu parsellere dayanmaktadır. Parsel, en küçük karma kullanım birimi ve dolayısıyla en ulaşılabilir birimdir ve zenginlik, çeşitlilik ve eşsizlik imkanlarını beraberinde getirmektedir. Ve parsel ancak 'altbölümlenme' ile ortaya çıkmaktadır. Parsel ve bina ilişkisi her zaman birbirine bağımlı olmuştur, bu nedenle yeni bina tipolojilerinin geliştirilmesinin yanı sıra altbölümlenmeyi yeniden keşfetmek gerekmektedir.

Fransız tipomorfologlar, binalar ve sokaklarla birlikte parseli kentsel alanın ana öğelerinden biri olarak tanımlamaktadır (Moudon, 1994). Panerai (2004) ise, parseli arsanın geliştirilebilir minimum birimi olarak tarif etmektedir. Porta ve Romice'e (2010) göre parsel, kentsel formun esas birimidir. Kropf (1997, 2014, 2018) parselin fiziksel karakterini vurgulamaktadır ve onu, tanımlı bir alan ve o alanın üzerinde bazı kişi veya grupların alandaki faaliyetlere erişim ve aktivitelerin kontrolüne sahip olan güçlendirilmiş bir fiziksel varlık olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda parsel, kentsel çevrenin daha tutarlı ve kompleks hale getirilmesine zemin hazırlayan ve bütünü içinde çeşitlilik sağlayan önemli bir bileşendir (Romice ve Porta, 2015) (Şekil 3.1).

Şekil 0.1: Parsel, arsa ve yapı adasının yapısı (Campell, 2011).

Daha geniş perspektiften Conzen (2004) parseli, bölünmemiş mülkiyetin en küçük birimsel ifadesi olarak tanımlamaktadır (Barbour ve diğ, 2016). Parsel, parselasyon mantığına bağlı inşa edilen kentsel alanın zaman içindeki evrimi ve kent formunun zaman içinde uyarlanabilirliği fikri ile doğrudan ilişkilidir. Siksna (1998) ve Vialard

(2012) tarafından, zaman içinde parsel ve yapı adası örüntülerinin değişimi kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Tarbatt (2012) parseli daha kapsamlı bir şekilde ele almaktadır ve bunu bina ölçeğinde çeşitlilik yaratmak amacıyla bir alt tabaka olarak tarif etmektedir. Bu, dolayısıyla yapıli çevrede diğeri çeşitlilik formlarını da etkileyebilir: binaların tasarım ve yaşı, karışık konut türleri, kullanım süreleri ve boyutları, farklı arsa kullanımlarının biraraya gelişı ve yoğunluğu. Altbölümlenmelere ayrılmış parsellerin herbiri, genellikle bir cephesi sokağa bakan ve arka kısımda diğeri parselle ortak bir sınıra sahip olan 'arka arkaya' dizilmiş bir örüntüde düzenlenmektedirler. Parseller önde ana yola bakarken, arkada servis yolu ile ilişkili olabilirler. Parsellerin daha nadir görülen her iki tarafı ana sokaklarla doğrudan ilişkili olduğı yani bir bakıma boydan boya olarak tanımlanabilen arazilerdir (Carmona ve diğ, 2003).

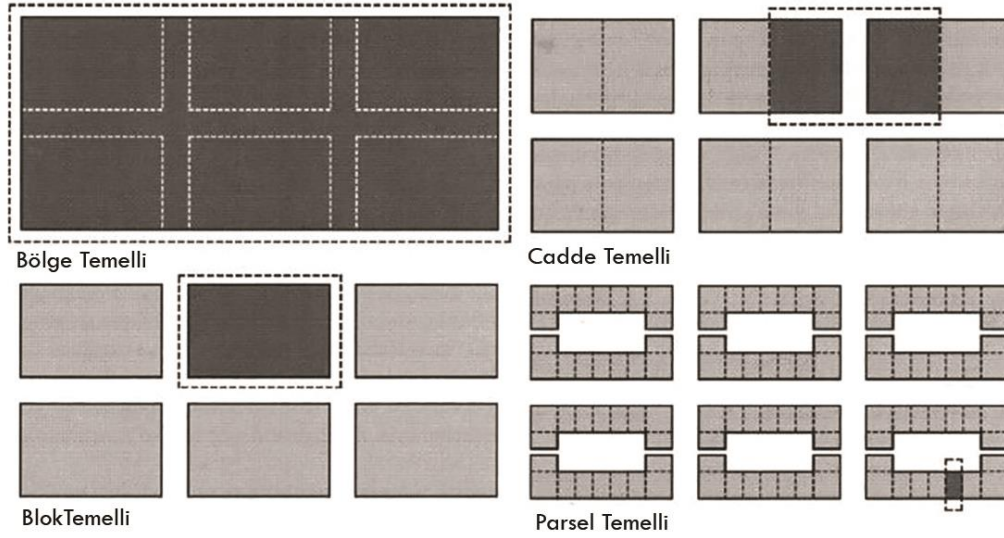
Son olarak, tüm bu tanımlamalar ile Akay (2019) parseli, belirli bir arazi birimi için farklı tasarım çözümleri ve alternatiflerin oluşumunu ve yapıli çevrenin gelişimini bütünüyle destekleyen alanların evrimsel gelişimi için fırsatlar yaratan en uygun kentsel bileşen olarak tanımlamaktadır. Vialard ve Carpenter (2015), parsel morfolojisi ve bina yoğunlukları arasındaki ilişkiyi incelemekte ve daha kompleks bir şekle sahip daha büyük parsellerin daha düşük bina yoğunluklarına neden olduğuna dikkat çekmektedir (Vialard ve Carpenter, 2015).

3.2 Parsel Temelli Kentleşme

Parsel temelli kentleşme, belirli bir tip parselin, belirli şekillerde biraraya getirilerek, yan yana sıralanarak ve önlerindeki sokaklarla bir ilişki kurarak oluşturulmuş özel bir tür mekânsal strüktürdür. Parsel temelli kentleşme önemini, tipik kentsel dokuların mekânsal açıdan önemli bir yapı taşı olan parselle borçludur. Parselin biçimlenişı, büyüklüğü ve geometrisi, sokak ve sokak hiyerarşisi ile ilişkisi, sokak cepheleri ve kentsel yapı adalarının oluşumu, aynı zamanda tüm bunların insan eylemlerini ve kentsel fonksiyonları nasıl etkilediğı ve son olarak parselin mülkiyet ile uygunluğu, kullanımı ve kontrolü temelde Parsel Temelli Kentleşme'yi ilgilendiren konulardır (Porta ve diğ, 2011).

Parselin yapı adası ve caddeyle ilişkili olarak düzenlenmesi, kentleşmenin kalitesini etkileyen önemli bir unsurdur. Genellikle kentsel bir alanda parseller, ölçek olarak en büyük ve en esnek olandan en küçük ve en kuralcı olana doğru dört farklı yöntemle

düzenlenebilir: Bölge, blok, cadde ve parsel temelli kentleşme (Love ve Crawford, 2011) (Şekil 3.2).

Şekil 3.2: Arsa boyutlarına dayanan kentleşme modelleri
(Love ve Crawford, 2011).

Değişime açık bir kentsel bileşen olarak parsel, dokuda mevcuttur. Conzen'nin (1960) belirttiği gibi, parsel kentsel formun diğer elemanlarına (sokak, yapı adaları vs) göre değişime daha hızlı bir yönelim göstermektedir. Böylece dokunun onlarca parçalı parselden oluşan ince taneli karakteristik yapısı, tutarlı bir şekilde kentsel dokunun değişimine yön vermektedir. Ayrıca, iki ve üç boyutsal anlamda parsel yapı formunu şekillendiren birçok ölçüye sahip olması nedeniyle, tasarım kontrolü açısından kentin en kullanılabilir birimidir. Bu anlamda, parsel temelli kentleşme, kentsel dokunun formunu ve oluşumunu kontrol etmek açısından bir temel oluşturmaktadır (Tümtürk, 2018). Parsel Tabanlı Kentleşmenin merkezinde, kentsel yaşamı desteklemek açısından sokakların ve sokak cephelerinin çeşitliliği ve uyarlanabilirliği gerektirdiği anlayışı; tasarım açısından basit bir şekilde daha küçük birimleri beraberinde getirmektedir (Porta ve diğ, 2011). Yapı adaları parsellerden oluşmaktadır, parseller binalar tarafından doldurulmaktadır, binalar sokaklarla çok çeşitli arayüzler meydana getirebilmektedir ve tüm bunlar sokakların temelde merkeziliğiyle ilişkilidir. Kentsel morfoloji ve sokak örüntüsü incelemelerinden elde edilen bulgular (Mehaffy ve diğ, 2010), kentlerin sokakların merkeziliğine referans veren bir yoğunluğu takiben geliştiğini göstermektedir. Merkezilik, parselleri ve sokakları birbirine bağlayan bir öğedir (Asribabayan, 2015). Porta ve Romice (2010) merkeziliği, geometri (uzunluk) ve topoloji (birbirlerine bağlanma şekilleri) gibi sokaklara özgü bağlantı tipi olan bir

dizi karakter olarak tanımlamaktadır. Merkezilik derecelerine bağılı olarak sokaklar genellikle farklı "önem" (ana, ikincil, yerel ...) seviyelerine sahip olduğundan, kentsel bir yapı adasını tanımlayan sokak önleri bu çeşitliliği yansıtmaktadır. Zaman içinde en yüksek merkezilik seviyesinden en az merkezilik seviyesine doğru gelişen sokaklar, bitişiklerinde yer alan arsaların parsellere bölünmesi ve dolayısıyla sokak önlerinin inşa edildiği bir süreci kapsamaktadırlar (Porta & Romice, 2010). Bu durumu basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, merkezi sokakların her iki kenarında sokak cephelerinin yükseldiği ve birbirini izleyen sokakların çeperlerinde kademeli olarak büyümeye devam ettiklerini açıkça göstermektedir. Buradaki yapı adaları, karakteristik ve homojen gelişim birimi olarak sokak cephesinin dinamik şekilde varoluşunun bir ürünüdür (Caniggia ve Maffei, 2001). Geleneksel kentsel yapı adaları daha küçüktür ve daha küçük birimler olan parsellerin kümelenmelerinden oluşmaktadır. Geleneksel kent dokularında, karakter ve çeşitlilik üzerinde önemli bir rolü olan parseller cadde ile doğrudan bir ilişkiye sahiptir ve yapı adasında gerçekleşen eylemleri etkileyen yapı adası girişleri ile de doğrudan ilişkilidir (Porta ve diğ., 2011). Mimari öğelerin sokak silüetindeki dağılımı, orijinal parsel örüntüsü ile ilişkili olarak frekanslar ve ritimler oluşturmaktadır. Bu ilişkinin sürekliliği zaman içinde değişebilir. Yeni bina formları, parsel altbölümlenmelerini ve birleşimlerini cephelerine yansıtmaktadır. Orijinal frekansların ve ritimlerin bozulması ile başlayan süreçte, fiziksel hacim ve mimari dilde de değişiklikler yaşanır (Sanders ve Woodward, 2015).

Jonathan Tarbatt tarafından 'Parsel' adlı çalışmasında, parsel temelli kentleşmenin bir başka tanımına yer verilmektedir. Parsel temelli kentleşme, planlama ve tasarım açısından kentsel dokuyu, uyarlanabilir, çeşitli ve biçimlendirilebilir bir hale getirmektedir. Parsel temelli kentleşme, bireysel parseller yoluyla bir gelişim modeli önermektedir. Böylece, daha büyük arsaların daha küçük parsellere bölünmesini desteklemekte ve farklı geliştiricilerin de sürece dahil olmasını sağlayarak bu arsaların tek elden yönetilmesine karşı bir önlem almaktadır. Yoğunluk ve kompaktlık parsel temelli kentleşmede önemli parametrelerdir. Öte yandan, Tarbatt'ın (2017) bahsettiği gibi, parsel alt bölünmeleri kullanımdaki farklılaşmalara uyarlanabilen ve değişik zamanlarda dönüştürülebilen doğuştan güçlü yapısal formlar üretmektedir. Parsele dayalı kentleşme, değişmez nihai formlar yaratmak yerine kentsel dokunun yeniden gelişimini sağlayarak dokudaki değişimi desteklemektedir. Conzen'in (1985) belirttiği gibi parsel, kent peyzajının diğer unsurlarını çerçevelemektedir. Bu nedenle farklı

boyutlardaki parsellerin kontrol edilmesi, kentin formunu kontrol etmek için önemlidir (Tarbatt, 2012).

3.3 Parsel Temelli Kentleşmede Morfolojik Parametreler

Parsel ile ilişkili olarak bina ve kentsel yapı adası üzerine tanımlanan çeşitli kontrol parametreleri bu başlık altında bir çerçevede tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, kentsel yapı adası için tanımlanan yapı adası boyutları ve altbölümlenme sayısı olmak üzere iki farklı parametre bulunmaktadır. Bina için ise tanımlanan bina yüksekliği, ön cephe hattı ve bina geri çekilmesi olmak üzere üç önemli parametreden söz etmek mümkündür. Parsel ile ilişkili olarak ise parsel boyutu, kaplama alanı, parsel geri çekilmeleri gibi parametreler farklı ölçeklerdeki kentsel alanlar için kontrol parametreleri olarak kullanılabilir (Akay, 2019).

3.3.1 Yapı adası

Geleneksel kentsel yapı adaları bağımsız bir varlık olarak düşünülemez. Daha doğrusu, hem caddeyle kurduğu simbiyotik ilişkisine hem de onu parseller veya arsalar olarak bilinen daha küçük ve bağımsız arazi birimlerine bölen bir sistemin ana ögesidir. Buna karşılık, farklı binalar tarafından bu parseller işgal edilebilir ve farklı kullanımlara veya kombinasyonlarına sahip olabilirler. Yapı adasını meydana getiren parçalar bir başka deyişle binalar, kullanıcılar ile cadde arasındaki ilişki derecesi, caddenin aktif hale gelme potansiyelini belirlemede en önemli faktördür (Tarbatt, 2020).

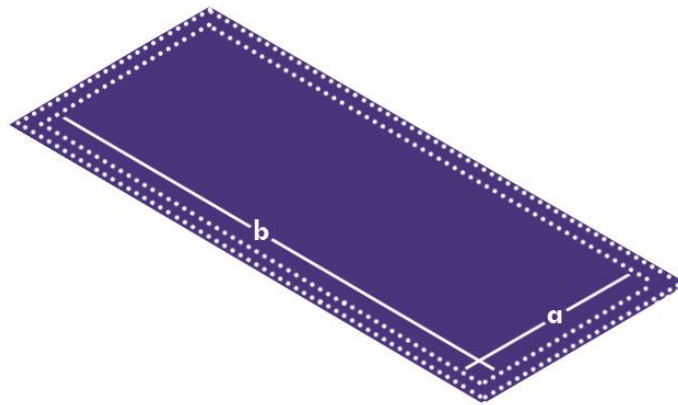
Bununla birlikte, Tarbatt (2020) bu ilişkide ince bir ayrıntıya dikkat çekmektedir. İnsanlar hayatlarını teşhir etme derecesini kontrol etmeyi ve bazı eylemleri diğerlerinden daha özel tutabilmeyi beklemektedirler. Aksine, bir dükkan işletmecisi ticaret için insanları dükkana çekmek isteyecektir. Bu durum, sokakla temasın binanın kullanımının doğası ve bu kullanımlara yönelik kültürel normlarla ilişkili olarak nasıl filtrelendiğini sorgulatmaktadır. Tarbatt (2020), bu ilişkinin dört faktöre bağlı olduğunu iddia etmektedir: geri çekilme mesafesi, şeffaflık, yükseklik ve gözetleme. Yapı adası ve sokak arasındaki iç-dış ilişkisini sağlayan yapılaşma sınırı veya sokak duvarının da, bir sokağın niteliği açısından özellikle önemli olduğunu da vurgulamaktadır.

Porta ve Romice (2010) kentsel bir yapı adasını esasen sokaklarla tanımlanan ve

sınırları sokak önleri olan yerleşik bir kentsel alan olarak tanımlamaktadır. Yapı adasının karakteri, baktığı her sokak tipine bağlı olarak her sokak önünde oldukça değişim gösterebilir. Normal bir kentsel yapı adası, 4 sokak ile sınırlı olarak yerleştiği için, 4 farklı sokak önü sunmaktadır. Yapı adaları kademeli bir sürecin ürünüdür: dört sokağın bir düğümde kapandığı ve sonuç olarak sokak önlerinin oluştuğu noktada yapı adasının gelişim döngüsü tamamlanmaktadır (Porta ve Romice, 2010).

Tarbatt (2012), yapı adası büyüklüğünün; sokakların biçimlenişi, karar verilen yönelim ve topografyaya yerleşim şekli, bina tipleri ve parsel bölünmeleri bakımından çeşitlilik gösterdiğini vurgulamaktadır. Panerai ve diğ. (2004), kentsel yapı adasının ayrı bir mimari bileşen olarak değil, birbirine bağlı bir grup bina parselleri olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, sokak örüntüsü ile parsel arasındaki diyalektik ilişkinin önemine de değinmektedir (Panerai ve diğ, 2004). Kısacası, kentsel yapı adasının tanımı sadece tasarlanıp biten bir birim olarak değil; sokak örüntüsüyle tanımlanan, sınırlandırılan birbiriyle ilişkili parsellerin yoğunlaştırılmasını ve biraraya gelişini de kapsayan uzun bir süreçte aşamalı olarak ortaya çıkan bir varlıktır.

Parsel oluşum sürecini kontrol edilebilmesi açısından, kentsel yapı adalarının boyutları kentsel alanların parsellere bölünmesini tanımlayan ve özelleştiren ana parametrelerdir. Tanımlanan çerçevede, yapı adasının boyutu derinlik (a) ve genişlik (b) olarak ölçümsel parametrelerle kontrol edilmektedir (Akay, 2019) (Şekil 3.3). Akay (2019), yapı adası büyüklüğünün bahsedilen etkenlerin dışında pek çok faktörden de etkilenmesine karşın, kentsel yapı adasının bina ve parsel mekânsal ilişkileri kaynaştırması sebebiyle yapı adasının boyutlarını (en, boy) kontrol etmenin parsel temelli kentleşme açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır.

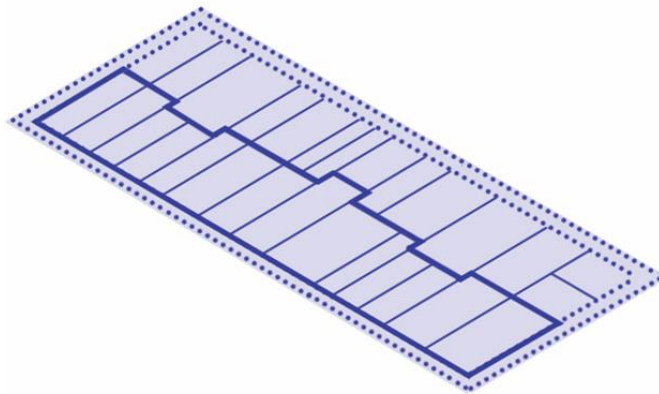

Şekil 3.3: Yapı adasının eni ve boyu.

3.3.2 Parsel bölünme ve boyutlar

Kentlerin “kendiliğinden” büyümesi, sıklıkla sokakların iki cephesinin parsellenmesi ve sonrasında, kentin ilk var olmaya başladığı en merkezi sokaklardan başlayarak ve zaman içinde daha az merkezi sokakları üreterek ve onları doldurarak gelişmektedir (Porta ve Romice, 2010). Kentsel yapı adası, biçimsel ve boyutsal olarak çeşitli pek çok parsel dizisinin örgütlenmesiyle oluşmaktadır (Şekil 3.4). Yukarıda belirtildiği gibi, yapı adası, parsel ve bina arasında iç içe bir ilişki söz konusudur. Campbell’e (2011) göre, yapı adasının en optimum şekilde boyutlandırılması ve planlanması, ancak planlanan parsellerin bina tipolojileri ile karmaşık ilişkilerinin çözülmesiyle sağlanabilir. Bu anlamda bölümleniş sayısı ve biçimi, kentin doğru planlanması açısından yapı adasının kontrol edilmesi ve tasarımı bağlamında önemli bir parametre olarak tanımlanabilir. Akay (2019), bölümlenme örüntüsünün yapıyı çevre ile doğrudan ilişkili olması sebebiyle, yapı adası ve parsel bölümlenme sayısı arasındaki karşılıklı ilişkinin kentsel dokuların parsel bazlı gelişimi açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır.

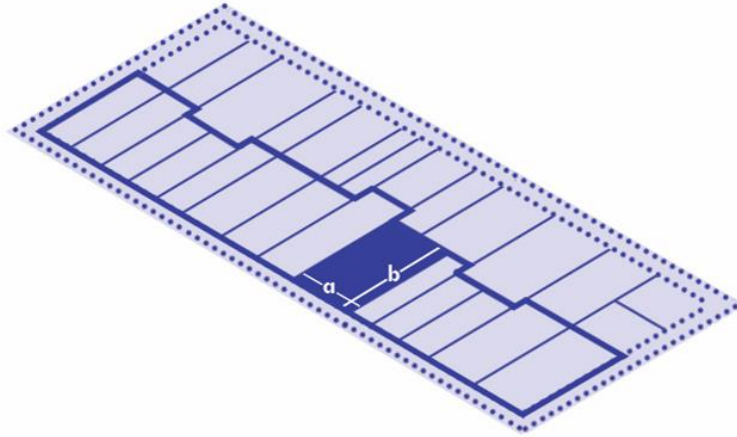
Porte ve Romice (2010) sokak önlerinin, sokağa bakan parsellerin bir oluşumu olduğuna değinmektedir. Sokak önleri kentsel yapı adalarının ana bileşenleridir; Tarihte, sokak önlerinin sokaklarla ilişkileri doğrudan ve önemli olmuştur. Bir sokak önü, zaman içinde bir sokağın karakterine adapte olabiliyorsa, onu çok boyutlu bir konuma taşımaktadır. Diğer taraftan sokak önü, bütün bir yapı adası ile ilişkili ise değişim ve adaptasyon kapasitesi sınırlanmakta ve ömrü kısalmaktadır. Sokak önleri esasen parsellerden oluşmaktadır. Sokağın merkeziliğinden etkilenen parseller zaman içinde yoğunluklarını boyutsal olarak sokağın yapısına uyarlayarak bir süreç izlemektedirler (Porte ve Romice, 2010).

Şekil 3.4: Parsel altbölümleri.

Spreiregen (1965), parsel boyutlarının bina geri çekilmelerini, sokak genişliğini, ekim alanlarını ve açık alanları düzenlediğinden bahsetmektedir. Öte yandan, büyük parseller ve bina kütleleri nedeniyle “aşırı kesintiye uğramış sokak cepheleri” ile sonuçlanabilir. Bu bağlamda, parsellere bağlı oluşan sokak cepheleri, parsel ve sokak arasında nasıl bir arayüz var olabileceğinin özünü oluşturmaktadır (Spreiregem, 1965). Parsel boyutları da yapı adası boyutlarında bahsedildiği gibi, genişlik (a) ve derinlik (b) ile tanımlanmaktadır (Şekil 3.4). Kentsel dokunun kontrol edilmesinde parselin temel bir birim olmasından dolayı, morfolojik olarak parsel boyutlarının kontrolü kentsel yapı adası ve bina açısından kaçınılmazdır. Parsel temelli kentleşme, uyarlanabilir ve özgün kentsel dokuyu oluşturmak için parsel boyutlarını (derinlik-genişlik) kontrol ederek ince taneli (fine-grain) karakteristikteki kentsel alanı beslemektedir (Akay, 2019) (Şekil 3.5).

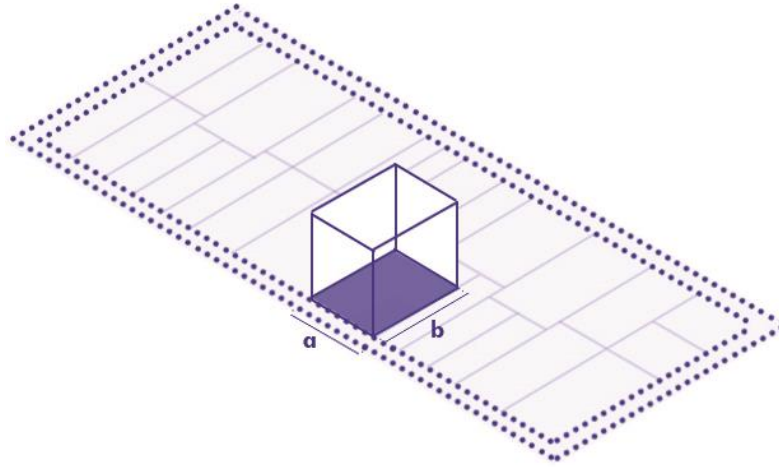
Parsellerin boyutları ve dağılımı, gelişen yapıyı çevreye eklenen binaların tipolojilerini etkilemektedir. Birtakım düzenleyici yönergeler ile hazırlanan bir parsel haritası, yeni kentsel alanların karakterini başarılı şekilde biçimlendirmek için başlıca ve önemli bir araç olarak kullanılabilir (Love ve Crawford, 2011).

Şekil 3.5: Parselin en ve derinlik boyutları.

3.3.3 Bina kaplama alanı

Akay (2019)'ın tanımıyla, kentsel planlamada yaygın ve sıklıkla kullanılan kontrol parametrelerinden olan kaplama alanı; iki boyutta parselin toplam yüzey alanı ile inşa edilebilir alanı arasındaki oranı tanımlamaktadır. Esasen, binanın parseli ne ölçüde kullanabileceğini tarif etmektedir (Şekil 3.6).

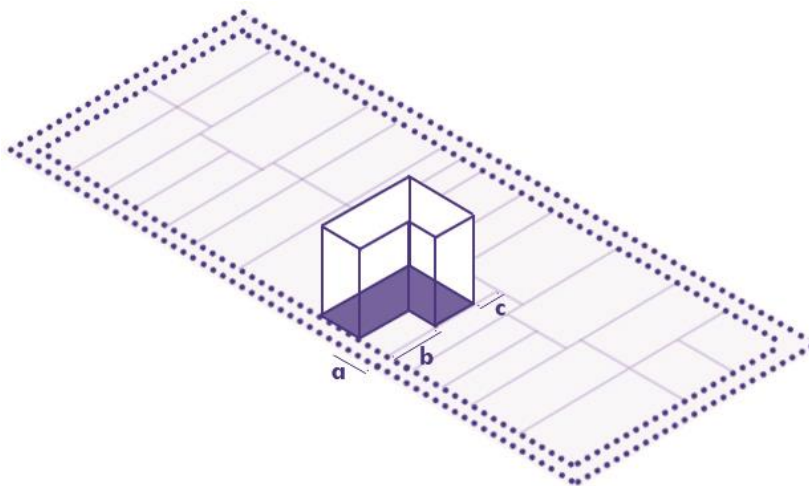

Şekil 3.6: Kaplama alanı.

3.3.4 Bina izleri ve parsel geri çekilmeleri

Kent planlamasında sıklıkla kullanılan bina izleri, yalnızca binaların sınırlarını belirlemekle kalmaz aynı zamanda düşey duvarlar ve çatılar hakkında da değerli bilgiler ortaya koyabilir (Wang ve diğ, 2006).

Temelde parselden geri çekilmeler, parsel kenarları ile bina arasında kalan mesafeleri tanımlamaktadır. Bu açıdan geri çekilmeler, kentsel bir yapı adasında veya bir sokaktaki binalar arasında gerekli mesafeyi tanımlamak amacıyla kullanılan bir ölçüttür. Bu çerçevede tanımlanan geri çekilmeler, parselde binanın kapladığı alanı sınırlandıran ‘bina izi’ olarak düşünülebilir. Ön, arka ve yan geri çekilmeler olmak üzere parselin üç farklı geri çekilme tipinden söz etmek mümkündür (Akay, 2019) (Şekil 3.7).

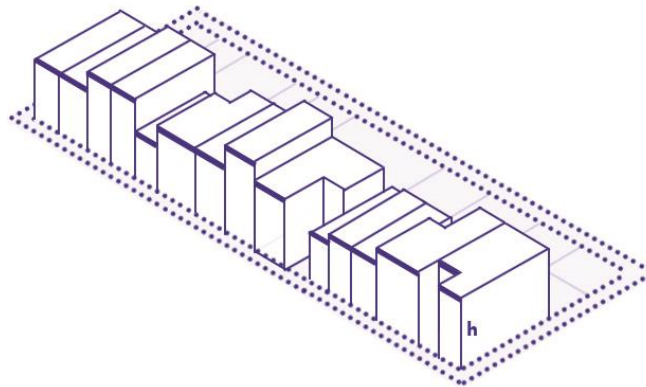
Şekil 3.7: Parselin farklı geri çekilme tipleri ve bina izi (a=ön, b=yan, c=arka geri çekilme).

3.3.5 Bina kabuğu

Parsel çeperi hacimsel olarak gelişimi kontrol etmeye yatkınken, bina kabuğu ise 3 boyutsal çerçevede binanın eklemelenmesine rehberlik etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, bina kabuğu yaşanabilir hacmin üç boyutlu olarak mekânsal sınırlarını tanımlamaktadır (Çalışkan, 2013; Tarbatt, 2012). Buna paralel şekilde, önceden belirlenmiş kararlara göre binanın inşa edilebilen üç boyutlu bir hacmidir. Bina kabuğu, komşu binalarla birlikte bina ve sokak arasında kurulan ilişkiyi dolaylı olarak belirlemektedir. Bina kabuğunun temel parametreleri bu anlamda; yükseklik, bina geri çekilmeleri ve bina ön cephe hattı olarak tanımlanabilir (Akay, 2019). Bu tanımlara doğrultusunda, üç boyutta var olan sokak silüetleri; bina kabuğu ve bina izi, cephe yüksekliği ve sokaktan geri çekilmeler gibi özelliklerle yapı adasındaki diğer binalarla kaynaşarak kentsel dokunun hacimsel karakteristiğini oluşturmaktadırlar.

3.3.5.1 Yükseklik

Bina yüksekliği, her katın yüksekliği ve kat sayısına bağlı olarak belirlenmektedir. Bu parametrenin esasen iki alt parametreye karşılık geldiğini belirtmek mümkündür: katın yüksekliği (zemin ve üst katların yüksekliği) ve bina kabuğunun da yüksekliğini etkileyen yükseklik aralıkları. Yapılı çevreyi doğrudan şekillendirdiği ve üç boyutu etkilediği için insanların mekânsal algısında çok önemli bir rolü vardır. Bina yüksekliği, bina kabuğu ile ilişkili en önemli faktörlerden biridir; çünkü konut birimlerine düşey erişimin sağlanmasında, inşaat ve yönetim maliyeti açısından dikkate alındığında önemli bir etken olarak tanımlanmaktadır (Çalışkan, 2013). Bu parametrelere bağlı olarak şekillenen binaların üç boyutta hacimsel karakteristiği; kent peyzajı içindeki yüksekliği, yoğunluğu ve zemindeki bina izi ile birlikte ölçek (insan ölçeği) ve birbiri ile ilişkili parçaların (kentsel-alt birimler) morfolojik özellikleri (geometri, biçim ve boyut) ile tanımlanabilir (Palaiologou ve Vaughan, 2012) (Şekil 3.8).

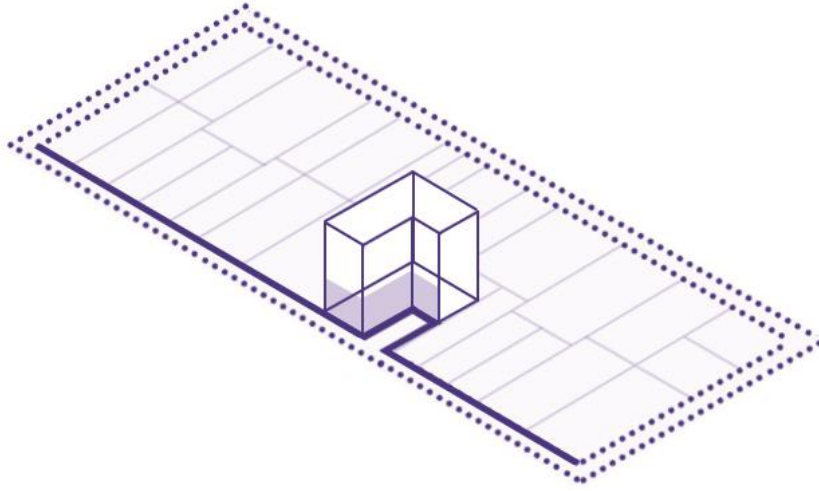

Şekil 3.8: Bina yüksekliği.

3.3.5.2 Ön cephe hattı

Akay (2019), bina ön cephe hattını, basit bir ifade ile binanın caddeye bakan aktif kamusal cepheleri ile ilişkili çizgi olarak tanımlamaktadır. Parselin zemin kotunda iç ve dış mekân arasındaki ilişkiyi tanımlayan bir arayüz olarak rol oynar ve bina ile sokaklar arasında yüksek bir etkileşim sağlamaktadır. Ön cephe hattı, binanın parsel üzerindeki izinin uzunluğuna (metre) bağlı olarak kontrol edilmektedir (Şekil 3.9). Walters ve Brown (2004) ise ön cepheyi, halka açık mekânları çevreleyen binaların ‘kamu cephesi’ olarak tanımlamaktadır. Ön cephenin önemi, özel ve kamu arasındaki ilişkili arayüz meselesi ile ilgilidir.

Bina cephe karakteristiklerinin sokağın karakterlerini tanımladığı sınır, kamusal alanı çerçeveleyen sokak sınırır. Bu bakımdan, kamusal alan ağını tanımlayan sınır, özel ve kamusal alanlar arasında hem etkileşimi sağlayan hem de gizliliği koruyan arayüzü oluşturmaktadır (Carmona ve diğ, 2003).

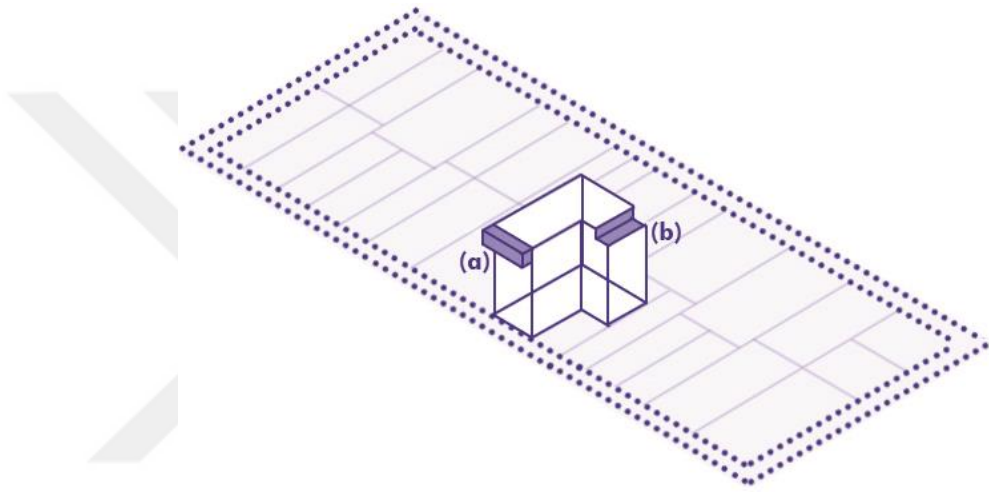
Şekil 3.9: Bina ön cephe hattı.

3.3.5.3 Bina geri çekilmeleri

Akay (2019), bina cephelerindeki geri çekilmelerin kentsel formun kontrolünde bina kabuğunu üç boyutlu olarak tanımlamak açısından önemli olduğunu belirtmektedir. Parsel çeperinde olduğu gibi, bina kabuğunda da üç değişik geri çekilme tipi gözlemlenmektedir: ön, yan ve arka geri çekilmeler (Şekil 3.10). Bu geri çekilmeler, bina ön cephe hattı ve bina yüksekliği ile de doğrudan ilişkilidir. Üç boyutta bina geri çekilmeleri, aynı yapı adasında ilişkili diğer binalara ve caddedeki binalara göre dokuya binanın eklenmesine referans olarak kentsel doku için üretken tasarım önerilerinin üretilmesini ve morfolojik açıdan çeşitliliği sağlamaktadır. Bu çerçevede

bina formundaki geri çekilmeler ve kütleli çıkarımlar parametreyi kontrol eden temel faktörlerdir (Akay, 2019).

Bununla birlikte bina geri çekilmesi, “zemin katlardaki odalarda mahremiyet derecesini sağlayan”, “sokağın karakterini tanımlayan” ve bunların yanı sıra “konutun önündeki servis ve depolama ihtiyaçlarını karşılayan” önemli bir eleman olarak tanımlanabilir (Detr ve Cabe, 2001). Parselin ön avlusunu tanımlamasıyla birlikte sokak ile bina arasında üç boyutlu bir arayüz yaratmaktadırlar. Bir bakıma binalarda geri çekilmeler, sokak ve binanın üst katları arasındaki ilişkiyi sağlayan bir bileşen olarak var olmaktadır.

Şekil 3.10: Bina geri çekilmeleri.

3.4 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Geleneksel kent dokuları incelendiğinde, esasen gelişimin çoğunlukla parselle dayalı gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu kentsel gelişim modelinde, geliştirilebilir en küçük kentsel form ögesi olarak kabul edilen parsellerin etkisi büyüktür. Parsellerin dokuda dar ve sık biçimde tekrarlanarak oluşturduğu örüntüde çeşitlilik, dokuya uyurlanabilirlik ve ritimsel harmoni de kaçınılmazdır.

Kent ve bina ölçeğinde gelişebilir sınırları tanımlayan ölçülebilir bir birim olarak parseller beraberinde getirdiği birtakım ölçütler ile parselle dayalı gelişen kentlerde dokunun ve hatta sokakların karakteristiğini de etkilemektedir. Sokak-cephe ara kesitinde tanımladığı boyutlar, sınırlar, yarattığı ritim ve tekrar ile sokak ve kent ölçeğini üçüncü boyutta da şekillendirmektedir. Parsellerin boyutları ve altbölümleniş biçimleri, bu anlamda sokak ölçeğinde cephelere ve hatta cepheler ardında gelişen

mekân kurgusunun oluşumunda büyük ölçüde etkilidir. Dolayısıyla tarihi dokularda parselin izini sürmek, tarihsel gelişime ışık tutan ve dokuya dair keşfedilmesi gereken birtakım verileri açığa çıkarmaktadır.

4. BALAT'TA MORFOLOJİK YAPININ GELİŞİMİ

Tezin bu bölümünde, parsel dayalı gelişen tarihi Balat dokusunun Bizans Dönem'inden günümüze kadar geçen dönemlerde morfolojik yapısının gelişimi ve değişimine odaklanılmaktadır. Sementin morfolojik yapısını etkileyen doğal, sosyal, kültürel etkenlerin yanı sıra kentsel planlama kararları ve imar kurallarının üzerinde de durulmaktadır. Bu anlamda Balat'ın çok katmanlı tarihsel yapısını keşfetmek ve anlamak, morfolojik açıdan izi sürülmesi gereken pekçok ipucunu bünyesinde barındırmaktadır.

4.1 Konum

Tarihi yarımada da sur içinde bulunan Balat semti Fatih ilçesine bağlı olup, Haliç'in güneyinde yer alır ve Fener ile Ayvansaray semtleri arasında konumlanmaktadır. Sementin doğusunda Fener, batısında Ayvansaray ve Eğrikapı, güneyinde Kesmekaya ve Fethiye semtleri ile komşuluk ilişkisi içindedir. Balat'ın kuzeyinde ise Mürsel Paşa Caddesi Haliç sahili boyunca yer alır (Varol, 1989). Kuzey-güney ve doğu-batı yönünde uzanan iki önemli cadde olan Vodina ve Ayan caddeleri ise Balat'ın iki önemli aksıdır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1: Balat semtinin konumu, google earth.

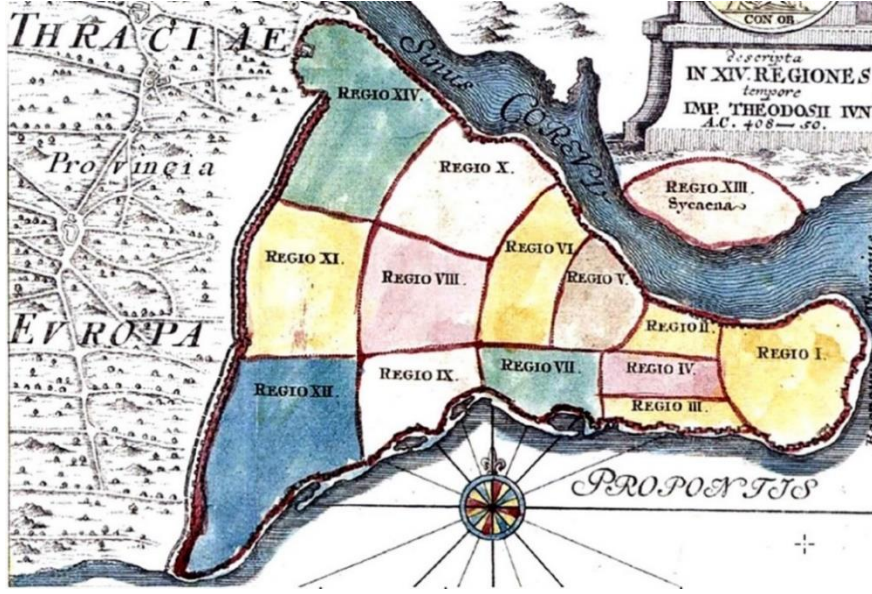
Balat semtinin adının, Rumca'da saray anlamına gelen "Palation" kelimesinden türediği düşünülmektedir. Bizans İmparatorluğu için kritik konumda bulunan Blahernai Sarayı'nın yakın çevresinde devletin üst yöneticilerinin ve önemli kişilerin konaklarının konumlandığı ve mahalle dokusunun bu önemli çevrede geliştiği tahmin edilmektedir. Osmanlı Dönemi'nde de Balat adının Blahernai Sarayı'na ithafen verildiği düşünülmektedir (Varol,1989).

4.2 Dönemler

Zengin bir tarihsel geçmişe sahip Balat semtinin morfolojik yapısı tanıklık ettiği tarihi olaylardan etkilenmektedir. İstanbul ve Balat semti açısından önemli sonuçları olan ve Balat'ın morfolojik gelişimini etkileyen etnik, kültürel ve dini çeşitliliğin neden olduğu birtakım olguların yanı sıra Bizans Dönemi'nden günümüze kadar geçen sürede savaşlar ve göçlerle de sonuçlanan çok katmanlı tarihsel süreç belirli dönemlere ayrılarak bu başlık altında değinilmektedir. Kent peyzajını morfolojik olarak anlamak tarihsel geçmişin izlerinden ve çevrenin bağlamından kopuk içselleştirilemez. Tarihin mekansal yapıyı nasıl etkilediğini ve biçimlendirdiğini anlamak kent morfolojisi çalışmaları açısından oldukça önemlidir.

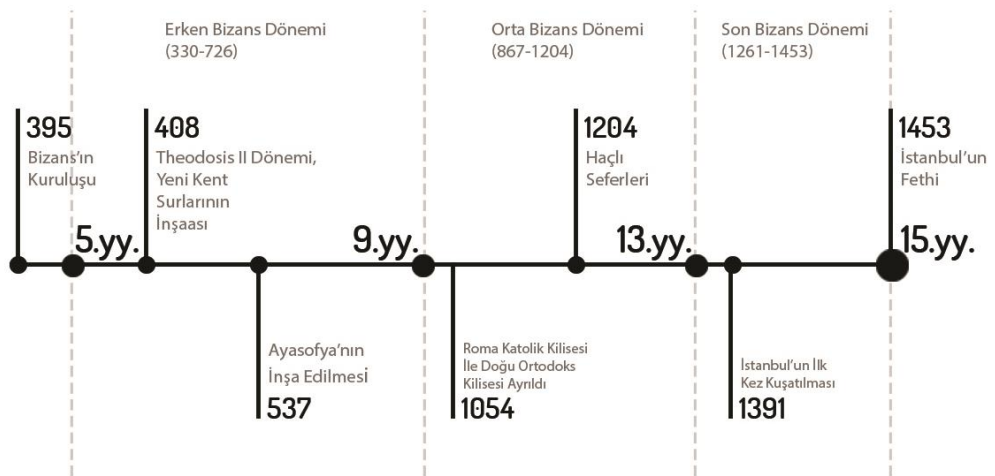
4.2.1 Bizans Dönemi'nden İstanbul'un Fethine Kadar Olan Dönem

4. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından, İstanbul Doğu Roma'nın başkenti olarak ilan edilmiştir. Kentin mevcut deniz surları ise güvenlik amaçlı genişletilerek bugünkü Ayvansaray'a kadar gelmiştir. Kare biçimli burçlarla desteklenen Haliç surlarında, iskelelerle ilişkili olarak ve denizle olan bağlantıyı sağlayan yer yer kapılar bulunmaktadır (Dirimtekin, 1956). Bizans Dönemi'nde, Avvansaray semtinde "Basilique Pule" olarak bilinen kapıdan girildiğinde, imparatorluğun merkezi haline gelen Blahernai Sarayı'na ulaşılmaktadır. Bu saray 10.yüzyılda gelişerek bir kompleks haline dönüşmüş ve 12. yüzyıldan itibaren önemi daha da artmıştır. Porta Phani ile Kynegon Kapıları (Karagümrük semti) arasında yer alan Porta Basilique' (İmparatorluk Kapısı) ın karşısındaki iskeleden deniz yoluyla gelen imparatorlar karaya inerek bu kapıdan geçmekte ve Blahernai Sarayı'na ulaşmaktadır. Osmanlı döneminde bu kapı, "Balat Kapısı" olarak da anılmaktadır (Türker, 2001) Kent, Bizans döneminde kolay yönetim sebebiyle 14 bölgeye ayrılmıştır ve 14. bölgede Balat yer almaktadır (Şekil 4.2) (Şekil 4.3).

Şekil 4.2: İstanbul'un idari amaçlı ayrılan 14 bölgesi, Bizans Dönemi (Kayra, İstanbul Haritaları, 1990).

Bizans döneminin en eski yerleşimlerinden biri olan ve Musevilerin çoğunlukta olduğu Balat zaman içinde kritik bir konuma sahip olmuştur. 13.yüzyıla gelindiğinde, dini bir merkez haline gelen Balat ve Kynegon arasında kalan vadiye, Bizans Musevilerine ait sinagogların ve Hristiyanlara ait manastırların biraraya gelerek inşa edildiği bilinmektedir. Bölgenin önemli manastırlarından, bugünkü adı Fethiye Cami olarak bilinen Pammakaristos ve Kariye Cami olarak bilinen Khora bu bölgede bulunmaktadır (Yücel, 1996) Ayrıca, 1694 tarihinde ilan edilen onarım fermanından Bizans (Rum) Musevilerince inşa edilen Ahrida, Veria, Çana ve Yanbol Sinagoglarının da Bizans döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır (Karakişi, 1999).

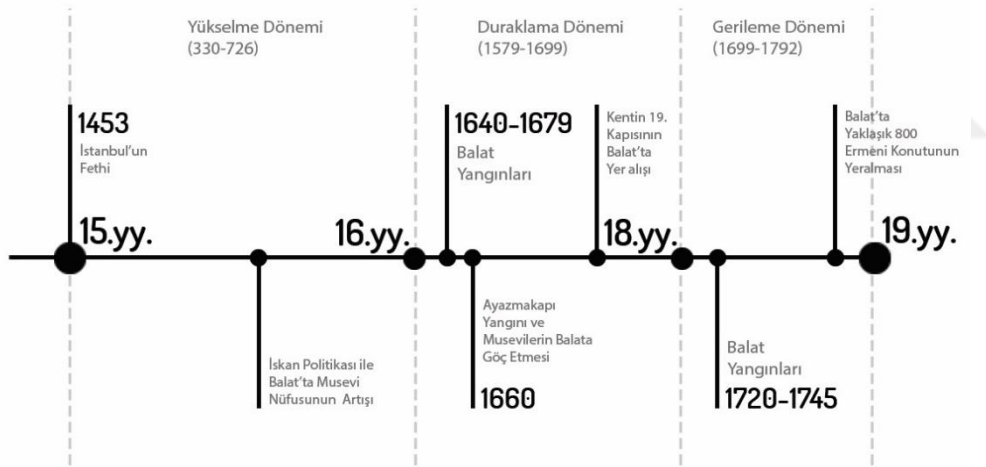

Şekil 4.3: 5.yy.-15.yy.lar arasında gelişen tarihsel süreç

İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'nun fethinden önce Balat semti, esirlerin tutsak olarak alındığı bir bölge olarak bilinmektedir (Yücel, 1996). Bizanslar'ın Araplar ile yaptığı savaşlarda tutsak düşen Arap şairlerin şiirlerinde Balat'tan bahsettikleri görülmektedir (İstanbul Ansiklopedisi, C2).

4.2.2 Fetihten 19.yy.a kadar geçen dönem

1453'te İstanbul'un fethinden sonra, Fatih Sultan Mehmet savaş sonrası zayıflayan kenti yeniden güçlendirmek ve canlandırmak amacıyla Balkanlar'dan ve Anadolu dışından getirdiği müslüman ve gayrimüslim toplulukları İstanbul'a getirerek çeşitli semtlere yerleştirmiştir. Mora ve Trabzon'dan gelen Rumlar Fener'de sahile yakın kesime, Balkanlar'dan gelen Museviler ise Balat, Hasköy ve Bahçekapı'ya yerleşmişlerdir. Fatih'in uyguladığı bu imar ve iskan politikaları sonucunda, özellikle 15. yy.'ın sonlarında Balat'taki Musevi nüfusunun büyük ölçüde artmasında etkili olmuştur (Yücel, 1996). Musevilerin semte yerleşmesi ve Patrikhane'nin de gelmesi ile birlikte semtin önemi artmış ve yapılaşmada da artış yaşanmıştır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4: 15.yy.-19.yy.lar arasında gelişen tarihsel süreç.

15. yy. sonlarına gelindiğinde, İspanya'da baskı altında yaşayan ve zulüm gören Museviler II. Beyazıt'ın daveti üzerine Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. Göç eden Musevi cemaatinin büyük bir kısmı Musevilerin yoğun olduğu Balat'a yerleşmişler ve yerleşik dindaşları tarafından desteklenmişlerdir (Yücel, 1996) (Şekil 4.5).

1660'da gerçekleşen Ayazmakapı yangını sebebiyle Eminönü'nde oturan Museviler yaşamaları için Balat ve Hasköy semtlerine yönlendirilmişlerdir. Bu nedenle, 17. yy.dan itibaren farklı bölgelerden Museviler'in de katılımı ile Balat'ta büyük bir

Musevi cemaati oluştuğu bilinmektedir (Yücel, 1996). Hızla artan Musevi nüfusu nedeniyle Balat semti Musevi semti olarak anılmaya başlamıştır.

Şekil 4.5: Fatih Dönemi'nde İstanbul (Ülgen, 1960).

Fener ve Balat'a gerçekleşen göçler sonucunda Museviler, Rumlar ve az da olsa Müslümanlar, Ermeniler ve çingenelerin yaşadığından ve etnik bir çeşitlilikten söz etmek mümkündür. Bölgede yaşayan Müslüman ve gayrimüslim toplum, semtte kendi

inançlarına göre ibadethanelerini inşa etmişlerdir. Konutları bu dini yapılar çevresinde gelişerek mahalle dokusunu oluşturmuşlardır. Toplulukların yerleşimleri dikkate alındığında Balat'ta Musevi, Fener'de ise çoğunlukla Rum'ların ikamet ettiği görülmektedir (Varol, 1989; Çelebi, 1975).

17. yüzyılda, kentin 19. kapısının Balat'ta bulunduğu, sahile yakın bölgelerde Musevilerin, iç kesimlerde ise farklı cemaatlerden halkın oturduğu bilinmektedir (Kömürcüyan, 1952). Haliç'te limancılık faaliyetleri açısından önemli bir konumda bulunan Balat'ta, büyük bir iskele bulunmaktadır. Bu iskeleye büyük gemiler yanaşarak kentin çeşitli bölgelerine yük taşımacılığı yapılmaktadır. Deniz ticareti de bölge halkının geçiminde bu ekonomik faaliyetler içerisinde önemli bir kısmı oluşturmaktaydı. Türk ve Rum tekneleri Haliç kıyısındaki iskelelere yanaşmaktaydı. Balat Kapısı'nda bulunan iskele, çeşitli bölgelerden getirilen malların son uğradığı yerd (Mantran, 1996)

Semtte halkın bir diğer geçim kaynağı ve sosyalleşme alanı ise meyhanelerdi. Bölgede gayrimüslim toplum olan Yahudi ve Rum nüfusunun fazlalığından ötürü çok sayıda meyhaneye rastlanmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde, Fener ve Balat sahilleri meyhanelerin merkezi olarak bilinmektedir (Mantran, 1996).

Balat'ın en hareketli ve canlı bölgesi surların içerisinde kalan İç Balat olarak bilinen bölgedir. Ticari bölgeye Balat Kapısı'ndan erişim sağlanmaktadır. Bu merkezdeki dükkanların büyük çoğunluğu Musevi kesime aitti. Farklı meslek gruplarından Türkler, Ermeniler ve Rumlar'ın da Balat çarşısında zanaat ve ticaretle uğraştıkları bilinmektedir (Engin, 1997). Bu anlamda Balat Çarşı'da sosyal etkileşimin yoğun olduğundan bahsedilebilir.

18. yüzyıla gelindiğinde Balat'ın iç kesimlerinde, Hreşdagabet Kilisesi çevresinde dağınık şekilde inşa edilmiş yaklaşık 800 Ermeni konutunun olduğu bilinmektedir. Bulgarie adıyla bilinen eski mahallede bulunan bu kilisenin batısında kiralık olarak bahçıvanların kullandığı bir bostan, kuzeyinde ise kiliseye bitişik inşa edilmiş eski Çavuş Hamamı bulunmaktadır. Karşısında konumlanan Ferruh Kethüda Camii ve caminin avlusunda yer alan Balat Mahkemesi de dönemin önemli yapılarından (Yücel, 1996).

Semtte, müslüman ve gayrimüslim halkın inanç farklılıkları, etnik ve kültürel çeşitlilikleri semt ölçeğinde dokuya, sokaklara ve en küçük birim olan konuta kadar

yansımaktadır. Soylu kesim, önemli dini yapıların çevresinde konumlanmış taş konaklarda yaşamlarını sürdürürken, düşük gelirli halk çok katlı ahşap ya da kagir apartmanlarda yaşamaktadır (Çelikzincir, 2005) (Şekil 4.6).

Şekil 4.6: Taksiarkhes Rum Kilisesi çevresindeki konut dokusu (Pervititch, 1960).

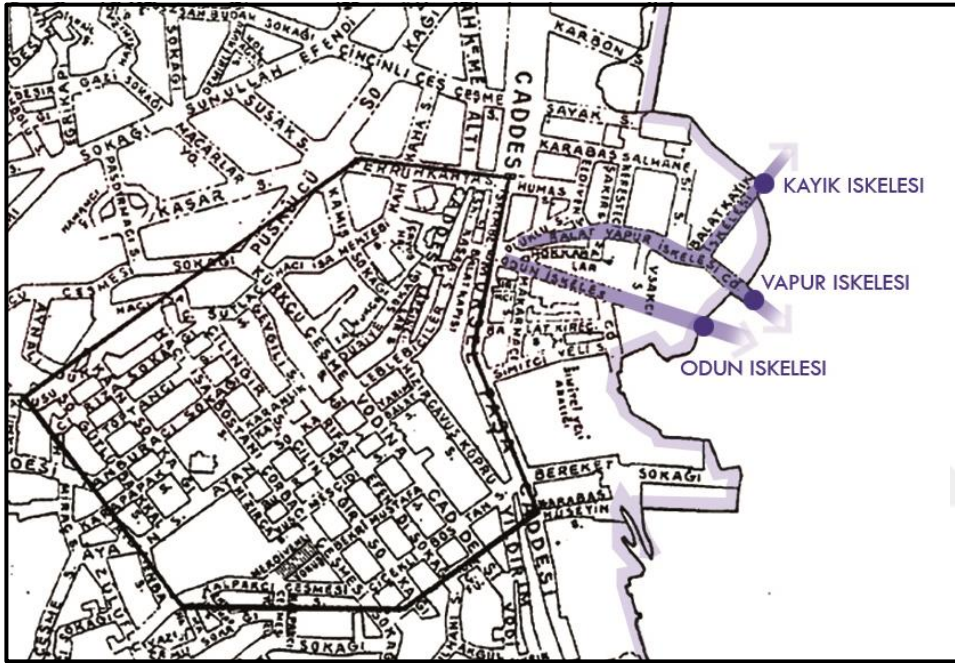
Musevilerin kutsal mekânları olan sinagoglar mahallenin en prestijli yapıları olup, yakın çevresi sosyal statü belirtisidir. İlk yerleşim kümelenmeleri bu yapılar etrafında gerçekleşip, zengin ailelerin konutları çoğunlukla buna yakın çevrede konumlanmaktadır (Yücel, 1996) (Şekil 4.7). 15 ve 16. Yüzyılda Musevi yaşamının özü olan Musevi konutlarının önemi 19. yüzyıla kadar Hasköy ve Balat'ta devam etmektedir (İstanbul Ansiklopedisi C2). Bakımsız yapıları ve dar sokakları ile Dış Balat fakir bir görünüme sahipken, İç Balat'ta zengin kesimin renkli, ihtişamlı ve bakımlı konutlarına rastlanmaktadır.

Şekil 4.7: Dini yapılar çevresinde gelişen konut dokusu (Pervititch, 1960).

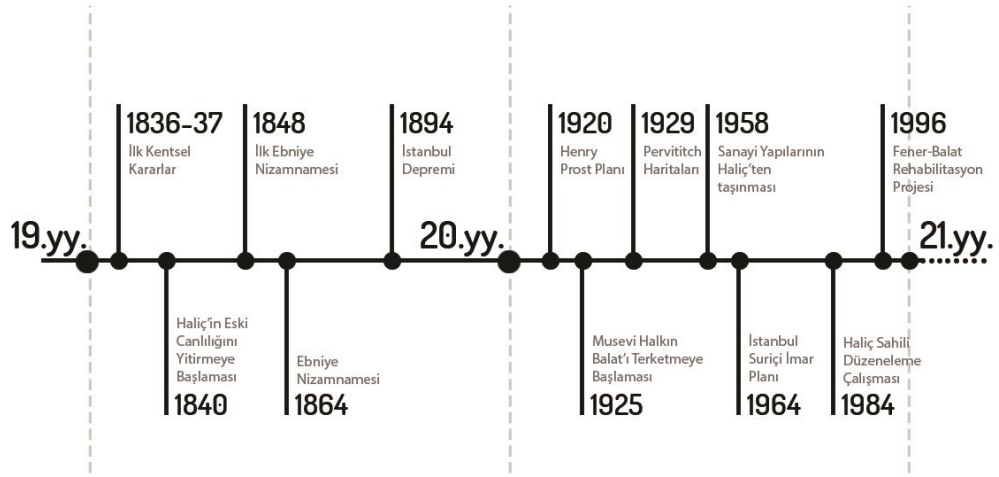
4.2.3 19.yy.dan günümüze kadar geçen dönem

19. yüzyılda Karabaş Mahallesi olarak bilinen Balat'ın sahil yerleşiminde diğer semtlerle mal alışverişi ve ulaşımı sağlayan iskeleler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Eminönü ile ilişkili olup meyve ve sebze alışverişinin sağlandığı Yemiş İskelesi, diğer bir iskele Galata ve Eyüp arasında ulaşımı sağlayan vapur iskelesi, diğeri ise Odun İskelesiydi. Bazı sokak isimleri bu iskelelerden etkilenmiştir; Odun İskelesi Sokak, Vapur İskelesi Sokak'larında bu iskelelerin isimlerinin etkisinde kalarak oluştuğu görülmektedir (Varol, 1989) (Şekil 4.8).

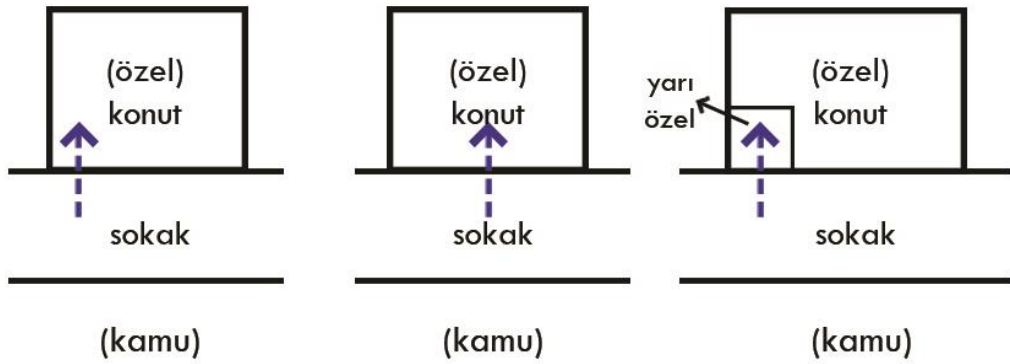
Şekil 4.8: Balat'ta diğer semtlerle ilişkili iskeleler,
İstanbul Şehir Rehberi (1934)'den uyarlanmıştır, 1934.

19. yüzyıl başlarına kadar önemini koruyan Balat mahalleleri, inşa edilen zengin Musevi konutları ile birlikte daha renkli ve canlı bir görünüm kazanmıştır. Ancak 19. yüzyıl başları bölgede ikamet eden gayrimüslim toplum için bir değişim dönemi olmuştur. Semtte halkın geçim kaynaklarından balıkçılık ve limancılık faaliyetleri azalmış ve Balat sağlık açısından sakıncalı bir yer olarak anılmaya başlamıştır. Semt dokusunda büyük ölçüde değişime sebep olan ardı ardına gerçekleşen yangınlarla ve 1894 yılında yaşanan büyük depremin ardından, semtin zengin Musevi kesimi Balat'ı terk ederek Galata, Beyoğlu ve yakın komşu semtlere taşınmışlardır (Karmi, 1992). Bu nedenle gayrimüslim toplumun özgün mahalle yaşamları günümüze kadar ulaşamamış ve gerçekleşen göçler ile semt önemini giderek yitirmiştir (Şekil 4.9).

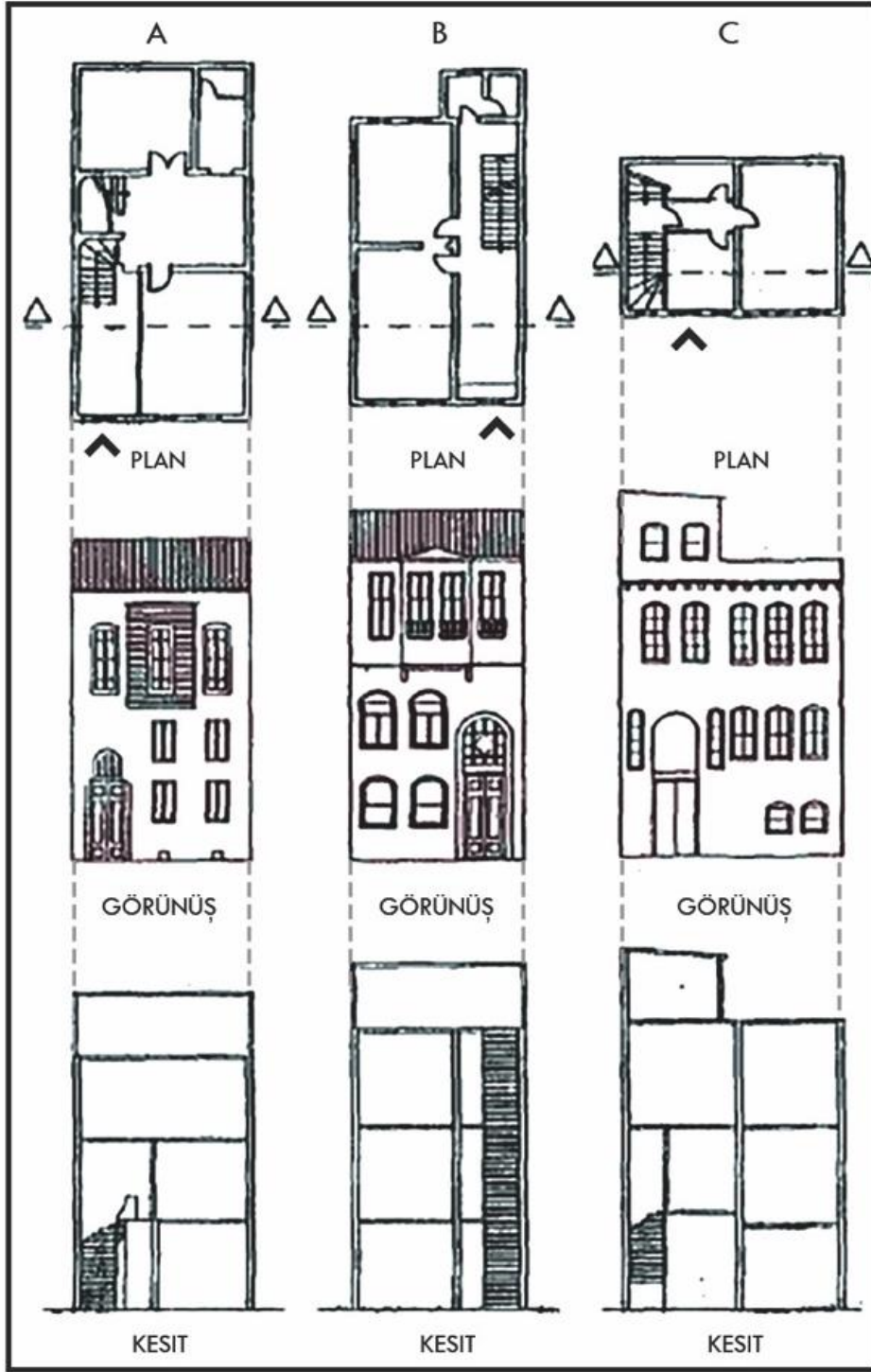
Şekil 4.9: 19.yy.dan günümüze kadar gelişen tarihsel süreç.

Yangınlar, kentsel planlama kararları ve batılâşmanın getirdiği değişikliklerin geleneksel dokuyu etkilemesiyle birlikte konutlarda da birtakım değişiklikler gözlenmiştir. Konutta kamusal-özel alan arasındaki geçiş mekânı olan avlular yok olmaya başlamış ve konuta doğrudan bir giriş ile tipolojilerde değişim söz konusudur (Şekil 4.10).

Şekil 4.10: Musevi konutlarına girişler, Karakişi (1999)'den uyarlanmıştır.

1850'li yıllardan itibaren getirilen hükümler doğrultusunda ahşaptan kagire geçilerek yapım sisteminde ve cephede birtakım değişimleri beraberinde getirmiştir. Yeni konut tipi olarak taştan, büyük saçaklar ve cumbaların bulunmadığı bir konut modeli sunulmuştur. İstanbul'un karakteristik konutlarına aksine, bakıldığında geniş saçaklı, cumbalı ve ahşap yapım sistemine sahip olduğu görülmektedir (Erbakan, 1998, 99) (Şekil 4.11). Ancak tarihte de Balat'ta büyük yangınların yaşanması nedeniyle ahşap yapım sistemine sahip yapılara günümüzde pek rastlanmamaktadır. Mevcut dokuda görülen örnekler Ebniye Kanunlarından sonra inşa edilmiştir.

Şekil 4.11: Balat konutlarında plan-kesit-görünüş ilişkisi (Yücel, 1996).

Kentsel dokudaki değişim, çok katlı konut tiplerinin görülmesinde de etkili olmuştur. Gayrimüslim mahallelerinde görülen bu konutlar Musevi toplumuna ait ilk çok katlı apartmanlardır. Apartman sahiplerine yüklü kira geliri sağladığı için zengin Müslüman halk tarafından da tercih edilmektedir (Koçu, 1960). Yahudhanelerin ortaya çıkışında azınlık nüfusunun ve yapılaşmanın hızlı şekilde artışı etkili olmuştur. Osmanlı

Hükümeti tarafından yapılara eklemelenmenin ve aşırı yapılaşmanın önüne geçilmesi istenmiş ve bunun sonucunda fakir Musevi halkın barınma ihtiyacı için böyle bir çözüm üretilmiştir (Yücel, 1996). Özellikle Dış Balat'ta bulunan Karabaş Mahallesi'nde, Balat'ın diğer kesimlerine göre bünyesinde yoksul kesimin daha fazla olması nedeniyle yahudhaneler çokça bulunmaktaydı (Karakişi, 1999) (Şekil 4.12).

Şekil 4.12: 19. yüzyılda Balat (Ayverdi, 1958).

Toprak değerinin artması da çok katlı apartmanların ve sıra ev düzeninin oluşmasında etkili olmuştur. Bu durum sıkışık düzen kentsel dokuda yoğunluğu artırmıştır. Böylece kentsel alanda kontrolsüz ve orantısız yapılaşmayı beraberinde getirmiştir (Erbekan, 1998:99). Balat'ta dar parsellere sıra ve ikiz evler yapılarak kentsel alan optimum düzeyde kullanılmıştır (Aslan, 2010). Günümüzde özgünlüğünü koruyan dokudaki yapılar 19. yüzyıla aittir. Bitişik nizamlı bu yapılar ön bahçeye sahip değildir (Çelikzincir, 2005).

1920'lerde Dış Balat'ta Makaronacı çıkmaz sokağında Musevi Okulu ve sahilinde pek çok atölye, fabrika ve depo yer almaktaydı. Balat'ın önemli yapılarından Alliance Israelite Kız ve Erkek okulları 1875 ve 1882 yıllarında hizmete sunulmuştur (Varol, 1989). 1924 yılında Veria Sinagogunun da dini fonksiyonuna son verilip okula dönüştürülmüştür. Yerinde günümüzde garaj bulunmaktadır.

20. yüzyılda, Balat sakinlerinin dörtte birinin başka semtlere göç edişi, İsrail devletinin kuruluşu sebebiyle gerçekleşmiştir. Bu nedenle, Balat'ta yaşayan Musevi cemaat

Karadeniz Bölgesi'nden gelen göçler sebebiyle azınlık haline gelmiş, semti büyük oranda değiştirmiştir. Semtte zaman içinde Müslüman nüfusu artmış ve mescidler, camiler, tekkeler inşa edilmiştir. (Balat ve Fener Rehabilitasyonu Analiz Raporu, 1998).

Musevi halk, 1960'lardan sonra maddi açıdan iyileşmeleriyle Şişli'ye yerleşmişlerdir. Semtin sosyal yapısının değişmesinde uygun kira fiyatları ve iş olanaklarının cazip gelmesiyle işçi nüfusu etkili olmuştur.

1997 yılında, Fatih Belediyesi ve Unesco ortaklığı ile Fener ve Balat Bölgesi'nin fiziksel ve sosyal yapısının iyileştirilmesine yönelik proje önerisi hazırlanmıştır. Bu proje, 2003 yılında uygulanmaya başlayan "Fener ve Balat Rehabilitasyon Programı" bölgenin sıhhileştirilmesine yönelik yürütüldüğü bilinen tek çalışmadır.

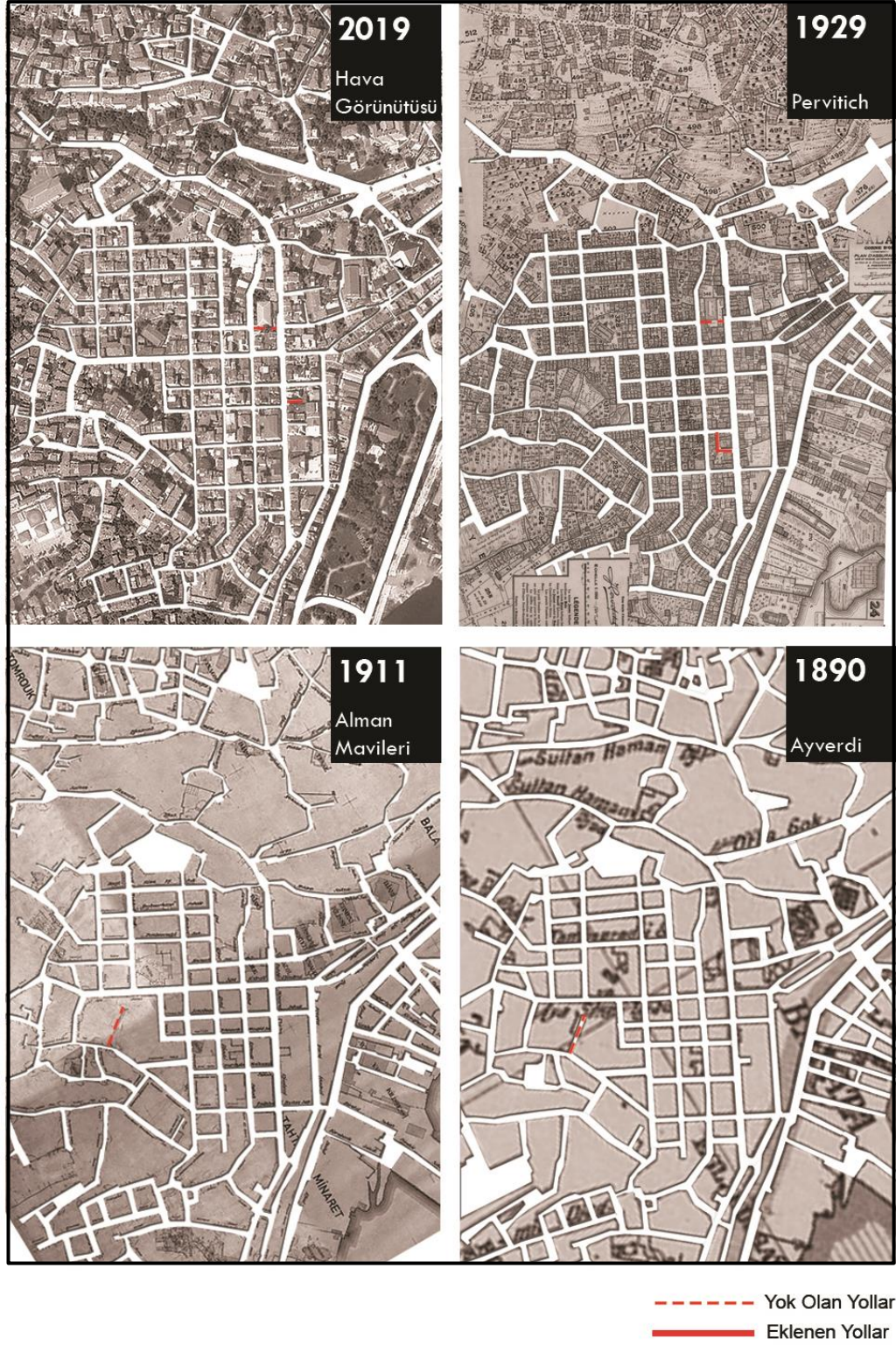
4.3 Tarihi Haritalar Üzerinden Morfolojik Değişimin Okunması

Balat'ın çok katmanlı tarihsel sürecinde, morfolojik yapısındaki değişimleri anlamak amacıyla farklı süreçlere ait haritalar üzerinden okumalar ve karşılaştırmalar yapılabilir. Dolayısıyla orijinal kent yapısının zaman içindeki değişim ya da bozulma oranını da anlamak mümkündür. Günümüz kentsel tasarım pratiklerine önemli bir referans oluşturan bu haritalar üzerinden orijinal kent planına dair okumalar yapmak oldukça önemlidir.

4.3.1 Sokak örüntüsündeki değişimler

Balat'ın Bizans Dönemlerinden itibaren topoğrafya ile uyumlu organik gelişen sokakları geçirdiği pek çok yangın sonucunda 1848-1882 Ebniye Nizamnamelerinde alınan kararlar doğrultusunda düzenlenerek ve birbirine dik bir ızgara sisteme geçilerek yeniden oluşturulmuştur. Yangın anında müdahaleyi kolaylaştırmak için sokakların düzleştirildiği ve genişliklerinin artırıldığı getirilen hükümlerden anlaşılmaktadır.

Eski haritalar (Pervitich, Alman Mavileri, Ayverdi) incelendiğinde, Balat'ta ortogonal sisteme geçildikten sonra sokak örüntüsünün günümüze kadar büyük ölçüde korunmakla birlikte bazı küçük sokakların zaman içinde yok olduğu, bazılarının ise eklendiği görülmektedir. Sokak örüntüsünün büyük ölçüde korunmasında 1848-1849 Ebniye Nizamnameleri ve imar kurallarının etkisi büyüktür (Şekil 4.13).

Şekil 4.13: Sokak örüntüsündeki değişimlerin haritalar üzerinden okunması

Strappa kentsel dokuların oluşmasında en önemli bileşenin rotalar olduğundan bahsetmektedir. Rotaların başlangıç ve bitiş noktaları önemlidir. Kentsel dokunun ilk tohumlarının atıldığı rota ise bir "matris" rota olarak adlandırılmaktadır ve yapılaşma başlamadan önce var olan başlangıç rotası olarak kabul edilmektedir (Strappa, 2018).

Matris rota üzerindeki binalar yapılaşmanın ilk aşamasına denk gelmektedir. Matris rota üzerinde ilk yapılaşmanın ardından, yeni kümelenmeler doğrusal bir yayılım göstermekten ziyade arka alanları kullanma eğilimindedir. Yapılaşmanın ikinci aşamasında genel olarak, yeni rotalar matris rotalara dik şekilde örüntülenmektedir (Strappa, 2018).

Balat'ın hiyerarşik sokak yapısına Strappa'nın ortogonal örüntü tanımı ile bakıldığında, güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan Ayan Caddesi ve kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Vodina Caddesi ile onun iki aks paralelinde konumlanan Mürsel Paşa Caddesi birbirini dik kesen üç önemli rotadır. Bu rotalar dik kesişen ara sokaklar ile ızgara sistem kurgusunu oluşturmaktadır (Şekil 4.14).

Şekil 4.14: Balat'ta matris rotalar, düğüm noktaları ve sokak hiyerarşisi

Strappa'nın rota tanımı çerçevesinde, Vodina, Mürsel Paşa ve Ayan Caddeleri matris rota olarak tanımlanabilir. Bu rotalardan Ayan Caddesi, Yanbol Sinagogu ve Surp Hreşdagabet Kilisesi ile başlar ve aksı üzerinde Taksiarkhes Rum Kilisesi bulunmaktadır. Haliç sahili boyunca uzanan Mürsel Paşa Caddesi, Eyüp-Ayvansaray ile Fener semtlerini birbirine bağlamaktadır. Balat'ın ünlü caddesi Vodina ise Musevi cemaatinin 2 önemli dini yapısı olan Ahrida Sinagogu ile başlayıp Rum Ortodoks Kilisesi ile sonlanmaktadır. İlk yerleşimler bu prestij yapıları çevresinde kümelenerek

oluşturmuştur. Bu nirengi noktalarını, matris rotaların oluşumu ve konumu gereği önemli başlangıç ve bitiş kutupları olarak yorumlamak mümkündür.

4.3.2 Dokudaki değişimler

1848 ve 1882 Ebniye Kanunları'nda sıklıkla yaşanan yangınlara bir önlem olarak getirilen hükümlerle ahşap konut dokusu yerini kagir yapılara bırakmış ve dokuda ciddi bir değişim dönemi yaşanmıştır. 1929 Pervititch Haritası ve günümüz mevcut durumu kıyaslanarak doku incelendiğinde, kagir olarak inşa edilen binaların yangına dayanıklı olması nedeniyle büyük oranda günümüze korunarak ulaştığı anlaşılmaktadır. 19.yy. Ebniye Kanunları'ndan önceki ahşap konut dokusu ise yok olmuştur. Ahşap konutların dokuda örneklerine nadir rastlanılmaktadır. Günümüze ulaşabilenler ise harabe durumundadır.

Ebniye Kanunları'ndan bu yana İç Balat Bölgesi büyük ölçüde korunmasına karşın, Haliç'in kaderini etkileyen kentsel planlama kararları ve imar kuralları ile Dış Balat Bölgesin'de bulunan pek çok tarihi bina ve sivil mimarlık örnekleri yok olmuştur. Bu anlamda dokuya dair en büyük değişimlerin Haliç sahiliyle olan konumu ve ilişkisi gereği Dış Balat'ta yaşandığını söylemek mümkündür. Haliç sahili, öncelikle Henry Prost'un önerisi ile pek çok fabrika, imalathane ve depo inşası ile sanayi bölgesine dönüşmüşken, 1980'lerde Haliç kıyısını temizleme ve iyileştirmeye yönelik getirilen kararlar ile bu sanayi yapıları yıkılmış ve yeşil bir sahil şeridine dönüştürülmüştür. Dolayısıyla, Balat doku genelinde en büyük değişimler 19.yy.ın ikinci yarısında Ebniye kanunları ile yaşandığı söylenebilir. Ebniye Kanunları'ndan günümüze kadar geçen dönemde dokudaki değişimler daha çok bina ölçeğinde gerçekleşmiştir.

4.4 Balat'ın Morfolojik Yapısını Etkileyen İmar Kuralları

Bizans döneminden günümüze dek Balat'ın tarihsel yapısı incelendiğinde, semtin morfolojik yapısının değişiminde yalnızca sosyal, kültürel yapı ve doğal afetler değil, bunun yanın sıra İstanbul ve Balat ölçeğinde alınan birtakım kentsel kararlar ve imar kurallarının da etkili olduğu görülmektedir. Günümüzde geleneksel Balat dokusunda görülen konutların büyük çoğunluğu uygulanan Ebniye Kanunları'nın getirdiği hükümlerle inşa edilmiştir. Bu bölümde Balat'ın semt dokusunun ve sokak örüntüsünün değişiminde büyük oranda etkili olan bu kararlara ve kararların dokuda yarattığı etkilere değinilmektedir.

4.4.2 1842-1882 Ebniye kanunları

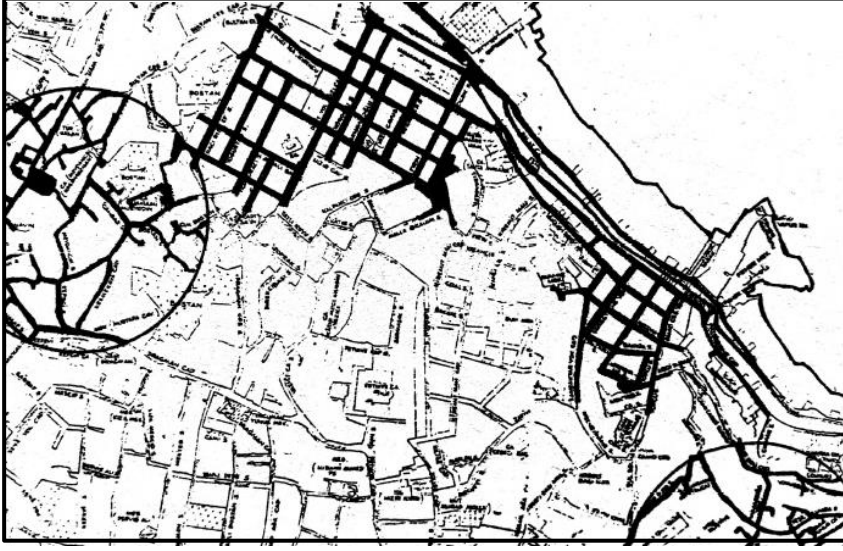
İstanbul'da 17. Yüzyıldan itibaren ardı ardına yaşanan yangınlar ve depremler ile dokuda sürekli bir değişim söz konusudur. Sokakların dar oluşu müdahaleyi zorlaştırmakta ve yangına dayanıksız olan ahşap yapılar hızla yanmaktadır. Kentte yaşayanlar kentsel belleğin yok oluşuna tanık olmakta ve kent önemli bir değişim döngüsü içindedir. Bu nedenle Devlet yeni imar kararlarını yürürlüğe koyarak kentsel dokuya ve konut inşasına yönelik halkın da uyması gereken birtakım dikkat çekici uygulamaları zorunlu tutmaktadır.

İstanbul'da önüne geçilemeyen yangınlara çözüm olarak getirilen nizamnameler ile halkın kagir yapı inşa etmesine yönelik teşvik söz konusudur. 1848-1882 yılları arasında yürürlüğe konulan altı nizamname bulunmaktadır. Bunlar:

1. 1848 Ebniye Nizamnamesi,
2. 1858 Sokaklara Dair Nizamname,
3. 1863 Turuk ve Ebniye Nizamnamesi,
4. 1875 İstanbul Belde-i Selase'de yapılacak olan Ebniye Nizamnamesi
5. 1877 Dersaadet Belediye Kanunu
6. 1882 Ebniye Kanunu (Aslan, 2010)

Yerleşim dokusunun sık ve ahşap yapılardan oluşuyor olması yangınların ortaya çıkmasına ve hızla yayılmasına neden olmaktadır. 1848 yılında hazırlanan Ebniye Nizamnamesi kent planlaması ve binalarda inşa faaliyetlerine yönelik hükümler getiren ilk nizamnamedir (Aslan, 2010). 1848 yılında yürürlüğe giren Ebniye Nizamnamesi ile birlikte ahşap yerine kagir yapıların yapılması getirilen hükümlerle artık bir gereklilik olmuştur. 1848 Nizamnamesinde yapılarda kullanılması gereken taş, harç ve kereste gibi yapı malzemelerinin özellikleri ve yapım yöntemlerine yönelik maddeler yer almaktadır. Nizamnamedeki her bir maddenin içeriği yangına yönelik bir önlem olarak dikkatle oluşturulmuştur (Denel, 1982).

19. yüzyıl öncesinde topoğrafya ile uyumlu, organik bir düzen içinde gelişen semt dokusu, geçirilen yangınlar ve doğal afetler sonucu ciddi hasarlar görmüştür. Anıtsal yapılar dışında dönemin ahşap karkas olarak inşa edilen yapılarının büyük çoğunluğu yanmış ve günümüze kadar ulaşamamıştır. Buna bağlı olarak, 1848'de çıkarılan Ebniye Nizamnamesi ile yollar birbirini dik kesecek şekilde yeniden düzenlenerek ızgara plan sistemine geçilmiştir (Şekil 4.17).

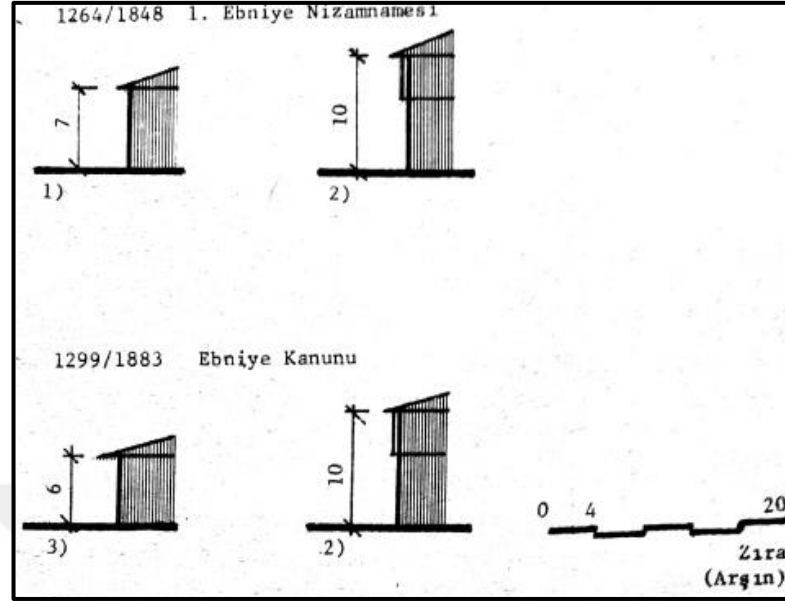
Şekil 4.17: Ebniye kanunları ile düzleştirilen yollar (Denel, 1982).

Semtlerde uygulanan bu ızgara yerleşim planı, yapı tiplerinde yeni örnekleri beraberinde getirmiştir. 4-5 metre cephe genişliğine sahip, iki ve üç katlı kagir sıra evler yeni bina tipinin ilk çok katlı örnekleridir (Çelikzincir, 2005). Aynı zamanda yapılarda ahşap yerine kagir yapı malzemesi kullanımı, yol genişlikleri ve yol genişliği-kat yüksekliği oranlarına yönelik de hükümler getirilmiştir. Uygulanan hükümler neticesinde, 20. yüzyıla gelindiğinde kagir yapı uygulamaları ile yangınların azaldığı görülmektedir.

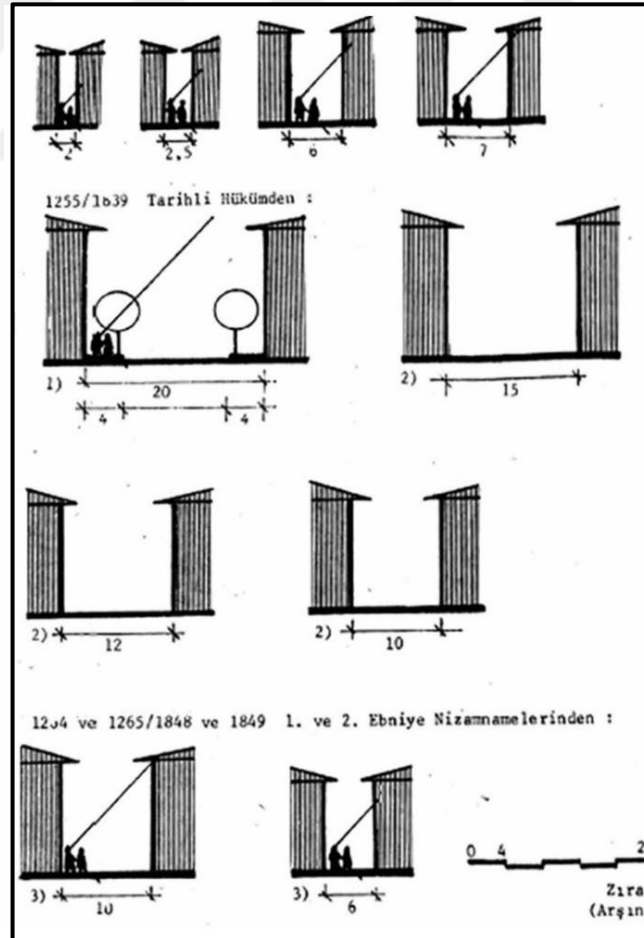
Nizamnamede ahşap ve kagir yapıların maksimum yükseklikleri ayrı ayrı tanımlanmıştır. Buna göre ahşap yapıların maksimum yüksekliği 16,70 m (22 zira), kagir yapıların maksimum yüksekliği ise 22,70 m (30 zira) olarak belirlenmiştir. Ahşap yapı yapacak olanların maddi durumuna göre binalarının etrafına çatıdan itibaren 1,5 m. (2 zira) duvar inşa etmeleri gerektiği belirtilmektedir (Yergün, 2002) (Şekil 4.18)

1803-1826 yıllarında gerçekleşen yangınların ardından konut geri çekilmeleri, birbirini dik kesecek şekilde düzenlenerek oluşturulan ızgara sistemli yollar ve genişletilen yollar, meydanlara yapı yaptırılmaması gibi hükümlerle İstanbul'un yenilenme süreci hızlandırılmıştır. 1854 yılından itibaren çıkarılan yangın haritaları ile oluşturulan ortogonal sokak örüntüsüyle birlikte yol genişlikleri de artırılmıştır. Eski sokak isimlerinin yeni mahallelere verildiği de bilinmektedir. 1848 ve 1849 tarihli Ebniye Nizamnamelerinde getirilen hükümlerle sokaklar 6, adi caddeler 8 ve büyük caddelerin 10 ziradan az yapılamayacağı belirtilmiştir. 1882-1883 tarihli kanunlarda

8-10-12-20 zira ve çıkmaz sokaklarda ise 6-8 zira olarak ölçülerde karar kılınmıştır. (Hagur, 2005) (Şekil 4.19).

Şekil 4.18: Kat yükseklikleri hakkında getirilen hükümler (Denel, 1982).

Şekil 4.19: Sokak genişlikleri hakkında getirilen hükümler (Denel, 1982).

4.4.3 20. yy. başlarında Henry Prost'un planı

1840'lardan itibaren Haliç'in eski canlılığını yitirmesine paralel olarak sahildeki dükkanlar, depolar ve iskeleler de önemini yitirmiştir. 1920'lere gelindiğinde, Haliç kıyılarında Mimar Henry Prost tarafından uygulanan kentsel planlama kararları uyarınca inşa edilen fabrikalar, mezbahalar, imalathanaler ve depo binaları ile sanayi bölgesi haline gelmiştir. 1929 tarihli Pervitich haritalarında da sahil yerleşimindeki konserve ve tütün fabrikaları ile depolar rahatlıkla görülmektedir. Haliç kıyılarının bu yoğun kullanımı ile sahilde boş alan bırakılmamış ve kıyı ve semt arasındaki ilişki koparılmıştır. Karabaş Mahallesi olarak da bilinen sur dışı yerleşimi, bölgedeki sanayileşme nedeniyle hızla kirlenmiş, bölgenin değeri giderek düşmüş ve diğer semtlere göç kaçınılmaz olmuştur. Bölgedeki sanayileşme ile birlikte artan iş imkanları nedeniyle semte işçi olarak gelen aileler, yapıları özensizce kullanmış ve semt dokusunun bozulma süreci hızlanmıştır.

Tekeli'nin (1991) belirttiği üzere, Henry Prost'un planı kentin iyileştirilmesine yönelik 4 ana amacı gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. İstanbul'un tarihi kentsel kimliğinin önemli bir parçası olan silüetini korumak, tarihi yapıları restore etmek ve bu yapıların çevresini açmak, Boğaziçi'nin doğal yapısını muhafaza etmek, mimari değeri yüksek yapıları dokuya kazandırmak. Bu kritik öneme sahip hedefler dışında, kentte ulaşım ağında önemli arterlerin açılarak taşıt sirkülasyonuna elverişli hale getirilmesi de gerçekleştirilmesi gereken amaçlardan biridir. Bu doğrultuda tarihi yarımada ve Beyoğlu bağlantısı, Atatürk Bulvarı'nın açılması ile sağlanmıştır (Şekil 4.20).

Şekil 4.20: Henry Prost'un İstanbul planı, 1937 (İbb Atatürk Kitaplığı sanal arşivi).

4.4.4 1958 Luigi Piccinato planı

1957’de İller Bankası, Menderes dönemi imar çalışmalarında yaşanan plansızlık eleştirileri devam ederken İstanbul İmar Planlama Müdürlüğünü Belediye Meclisi’nin ve Bakanlar Kurulu’nun kendisine verdiği yetkiyle kurmuştur. İstanbul için plansızlık nedeniyle süren karmaşada yeni plan arayışları başlamıştır. 1 Nisan 1958 yılında mimar, kent plancısı Luigi Piccinato, İstanbul planı üzerinde kentsel ölçekte çalışmalarına başlamıştır (Tekeli, 2013).

Piccinato, Prost’un ve Högg’ün planının temelini oluşturan kenti dairesel ve merkezi bir plan içinde biraraya getirme fikrini eleştirmiş ve lineer bir sistemin kentsel gelişim için uygun olduğunu desteklemiştir. Şehir merkezinde Menderes’in müdahaleleri ile açılan yolları yoğunluk oluşturma ihtimali ile eleştirmiştir. İstanbul’da gelişimi, ulaşım ağı doğu-batı yönünde uzanan, çok merkezli yerleşimlerin yeşil alanlar ile desteklenerek birbirinden koparıldığı bir sistemi önermiştir (Bilsel, 2015).

1958 tarihli Piccinato Planı’nda, Haliç sahillerinin sanayi tesislerinden arındırılması ve Haliç’e ulaşımı destekleyen üçüncü bir köprünün gerekliliği söz konusudur (Kılıç ve Yenen, 2001). Bu nedenle, 1974 yılında Ayvansaray ve Halıcıoğlu arasında iki kıyıyı birbirine bağlayan 3. Haliç köprüsü inşa edilmiştir. Köprünün kritik noktaları bağlaması nedeniyle İstanbul trafiği açısından önemli bir yere sahiptir. Daha sonra, köprünün genişletilmesi ve iki ayağında bulunan bölgeler için istimlak kararı alınmıştır. Ermeni cemaatine ait pek çok ev ve dini yapı bu çalışmalar nedeniyle yıkılmıştır (Özservet, 2014).

1958’de sanayi yapılarının Haliç sahilinden taşınması kararı ile Haliç sahili bir süreliğine atıl boş bir alan olarak kalmış ve işlevsiz bir alan haline gelmiştir (Yücetürk, 2001). Luigi Piccinato’nun aldığı bu karar bölgenin turizm değeri açısından da oldukça önemlidir. 1980’lere gelindiğinde, Haliç sahilinde peyzaj düzenlemeleri nedeniyle birçok bina ile birlikte Halıcıoğlu, Cibali ve Yemiş iskeleleri de yıkılmıştır (Yücetürk, 2001).

4.4.5 1964 İstanbul sur içi imar planı

Sur İçi İmar Planı, 1933-1936 tarihli Elgöztz Planı ve Prost Planı’nında sonra tarihi yarımada ya özgü hazırlanan ilk planlama çalışması olduğu söylenebilir (Turgut ve Özden, 2005). 1964 yılında getirilen 1/5000 ölçekli bu plan kentin tarihi ve sosyal kimliğini korumak, aynı zamanda tarihi yarımada nın geleneksel dokusu için engel

teşkil eden sorunları da ortadan kaldırmak amacıyla hazırlanmıştır (Bilsel, 2015). Plan bu doğrultuda önemli ilkelere sahiptir.

Tarihi yarımada'yı arazi kullanımına ve fonksiyonlarına göre farklı bölgelere ayıran bu plana, bu anlamda nitelik olarak bölgeleme planı da denilebilir (Turgut ve Özden, 2005). 1/5000 ölçekli planda ayrılan bu bölgeler:

1-Karakteristik konut alanları

2-Yoğun konut alanları

3-Hanlar Bölgesi

4- Marmara ve Haliç kıyı şeritleri

5-Arkeolojik bölgeler

6-Vatan Caddesi hattı (Erden, 1994)

Ayrılan her bir bölge için yapılaşma ve imar şartları belirlenmiştir. Planda bina yüksekliği kısıtlamaları dahilinde getirilen ilkelerde, bina yüksekliğinin Haliç kıyılarında maks. 6,50 metre yapılabileceği belirtilmektedir (Erden, 1994).

Prost planına benzer şekilde, Haliç kıyı şeridinde sahil boyunca uzanan surlar ile sivil ve tarihi diğer yapıların koruma altına alındığı bir yeşil alan düzenlemesi planlanmıştır (Bilsel, 2015).

4.4.6 1980 Sonrası müdahaleler

1980'lerde çevresel koşulları kötüye giden Haliç'in semt sakinlerinin yaşam kalitesini düşüren bir hale gelmiştir. Bu kötüye giden durum, bölgede birtakım müdahaleleri ve dönüşümleri gerektirmekteydi.

Haliç'in kentsel ölçekte değişiminde etkili olan üç önemli kentsel proje 1980 sonrası dönemde omurgasını oluşturmaktadır.

4.4.6.1 1984-1992 Haliç kıyı düzenleme projesi

Aday Bedrettin Dalan'ının 1984 yerel seçimlerinde belediye başkanı olarak seçilmesinin ardından, kent genelinde birtakım dönüşümlerin ve projelerin uygulama süreci hızlandırılmıştır. Bu dönemde üzerinde durulan projelerden büyük ölçekli kentsel projeler, Boğaz kıyılarının doldurularak dolgu alanların ve kıyıya paralel yolların inşa edilmesi, 19.yy. yapılarını içeren tarihi bölgelerin temizlenmesi, sanayi

alanlarının yıkılması ve 30 yıldır uygulamaya geçmeyen projeler üzerinde tekrar çalışılmaya başlanmıştır (Bezmez, 2009; Keyder, 1999). Bu dönemde gerçekleştirilen Haliç Kıyı Düzenleme Projesi ve Tarlabası Bulvarı'nın açılması tarihi dokuda gerçekleştirilen projelerdendir. Bu dönemde gerçekleştirilen projeler arasında HKDP'nin, proje hedefleri ve ölçek açısından en büyük proje olduğu söylenebilir (Dinler ve Güçhan, 2016).

Dalan Döneminde Haliç kıyı temizleme faaliyetlerine başlanarak 1990'lı yıllarda çevre temizliği yapılmış ve Haliç'in baskın ağır kokusu büyük ölçüde giderilmiştir. Yerel yönetim, Haliç kıyılarının endüstri yapılarından ve evsel atıklardan arındırılmasının ardından bölgenin değerlendirilmesine yönelik arayışlara gitmiştir (Erkan, Altıntaş, 2018).

Haliç kıyılarının düzenlenmesi kapsamında kıyıdaki çoğu yapı yıkılarak sahil bandı yeşil bir alana dönüştürülmüştür. Sahile paralel uzanan yol, bu yeşil alan ile Fener-Balat'ı birbirinden koparmaktadır (Akın, 1994). Bununla birlikte yeşil alan çalışmaları kısıtlı bir alanda uygulanmış ve yıkımlar ile tarihsel değeri olan yapıların da yok olmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2008). Akpınar (2010), İstanbul'un 1950'lerden günümüze süregelen trafik sorununa denizin doldurulması ile sınırsız ölçüde alan sağlanması ve 1980'lerde Haliç kıyılarındaki endüstriyel mirasın yıkımları ile İstanbul'un kaderini etkileyen önemli bir değişim olduğundan bahsetmektedir.

Bazı önemli endüstri mirası yapılara ise yıkım kararından ziyade günümüzde kültür ve eğitim odaklı işlevlerle değerlendirilmiştir. Bu önemli sanayi yapılarından Silahtarağa Elektrik Fabrikası eğitim ve kültür amaçlı kullanılarak, Feshane kültür merkezine, Cıbalı Tütün Fabrikası eğitim işlevi ile üniversiteye, Sütluçe Mezbahası ise bilim ve kongre merkezine dönüştürülerek günümüzde halen aktif olarak kullanılmaktadır (Yılmaz, 2008).

Haliç'in iyileştirilmesi ile kentsel ölçekte İstanbul'un uygarlaştırılması hedefleniyordu; buna yönelik olarak kafeler, restoranlar, dükkanlar, yürüyüş yolları ve sahillerin düzenlenmesi gibi yüzeysel çözümler getirerek ve semt sakinlerine danışmadan bölge dönüştürülmüştür (Bezmez, 2009). Bu dönüşümler soylulaştırmaya sebep olarak bölgenin sosyal yapısını da değiştirmiştir.

1980'lerde Haliç kıyılarının iyileştirilmesi çevresel koşulları iyileştirmesine rağmen, çarpık kentleşmeye engel olamamıştır. Dahası tarihi mirasın yok olmasına ve dokuya

eklenen çok katlı betonarme yapılarla tarihi silüetin bozulmasına da neden olmuştur (Yılmaz, 2008). Çevre koşullarının iyileştirilmesine rağmen, projenin asıl amacı olan Haliç sularının arındırılması tam olarak başarılamamıştır (Dinler ve Güçhan, 2016).

4.4.6.2 Fener-Balat rehabilitasyon projesi

1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat II konferasında, herkes için yaşanabilir yerleşimler, barınma hakkı ve eşitliğe ulaşmak için hedeflenen stratejiler yayınlanmıştır (Habitat II Raporu, 1996). Bu doğrultuda, tarihi dokudaki yerleşimlerin semt sakinleri için yaşam kalitesini artıracak şekilde iyileştirilmesi ve daha iyi koşullara sahip çevrelerin oluşturulmasına yönelik bir projenin uygulanmasına karar verilmiştir (Bezmez, 2009). Gerçekleştirilecek bu proje için tarihi doku arayışları neticesinde Fener ve Balat semtlerinde çalışılmaya karar verilmiştir.

Yayınlanan Fener ve Balat Rehabilitasyon Projesinin raporunda bölgenin sorunları; barınma, işsizlik, eğitim ve sağlık sistemlerindeki yetersizlikler, kamusal alanların kalitesizliği olarak belirlenmiştir. Bu sorunlara yönelik olarak konutların ve kentsel donatıların rehabilitasyonu, mesleki eğitimin faaliyetlerinin zenginleştirilmesi ve kentsel alt yapı ve kamusal hizmetlerin iyileştirilmesinin yanı sıra zanaatın ve ticaretin canlandırılmasına yönelik çözüm önerileri getirilmiştir (Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, 1998).

Gerçekleştirilemeyen ve ihale sürecinde kalan rehabilitasyon projesinin zaman içinde medya aracılığıyla duyurulması, bölgenin popülerliğini artırmış ve bu durum 1998-2002 yıllarında emlak piyasasında hareketliliğe neden olmuştur. Sanat ve iş dünyasından önemli isimler Balat'tan mülk satın almaya başlamıştır. Bu durumu fırsat olarak gören pek çok mal sahibi para etmeyen eski, bakımsız evlerini satmaya başlamıştır. 1998'lerden itibaren sıklıkla vurgulanan bölgenin değerleneceği ön görüşü ile durumu fırsata çeviren yatırımcılar birden fazla bina satın almıştır (Erkan, Altıntaş, 2018).

2003'te bir kez daha gündeme gelen projenin bütçesi 7 milyon €'e sahipti. Projede amaçlanan 4 ana hedef; konutların restore edilmesi, sosyal Balat Çarşısı'nın iyileştirilmesi, sosyal alanların oluşturulması ve evsel atık dönüşüm sisteminin gerçekleştirilmesi şeklindedir (Fener ve Balat Rehabilitasyonu, 2005).

Çevrenin sosyal doku ile birlikte iyileştirilmesi ve soylulaştırmanın önüne geçilmesi de rehabilitasyon projesinin esas hedeflerindendi. Bu hedefleri sağlamak için bazı

koşullar getirilmiştir; 5 yıl boyunca, restore edilen binaların mülkiyeti el değiştirilemeyecektir. Diğer bir koşul ise, ev sahiplerinin kira fiyatlarına yaptığı kontrolsüz zamları önlenmesine yöneliktir (Altınsay Özgüner, 2011). Ancak getirilen önlemler soylulaştırmanın önüne geçememiştir. Rehabilitasyon projesi ile yaşanan hareketlilik sonucunda Galata, Kuzguncuk, Cihangir gibi semtlerinde yaşanan soylulaştırmalara 2003 yılından sonra Haliç kıyıları da dahil olmasına neden olmuştur (İlyasoğlu ve Soytemel, 2006). Senelerdir atıl, bakımsız ve pis durumda olan ve zihinlere bu imajla kazınan Balat'ta gerçekleşen iyileşme süreci semt sakinleri ve dışarıdan da fark edilebilir hale gelmiştir. Görsel anlamda iyileşmelerle birlikte sürece bağlı olarak, kiralık ve satılık konutların yer aldığı ve yeni kafelerin açıldığı bölgelerde kısmi soylulaştırmalar gerçekleşmektedir. Buna bağlı olarak son yıllarda turist sayısında önemli bir artış olmuştur ve semt turizm odaklı gelir kaynağı elde etmektedir (Altıntaş, 2013) (Şekil 4.21).

Rehabilitasyon projesinin dikkat çeken bir özelliği de proje ölçeğinin 'parsel' bazında olmasıdır. Bir sokak ya da alan üzerinde çalışmak yerine, dokuda farklı bölgelerden dağınık şekilde seçilen parsellerdeki binaların restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Fener ve Balat'ta bilinçli olarak yapılan bu yaklaşım ile belirli bir bölgenin popüler olmasının önlenmiş olacaktı (Dinler ve Güçhan, 2016).

Şekil 4.21: Alandan genel görünüm (Dinler, 2013).

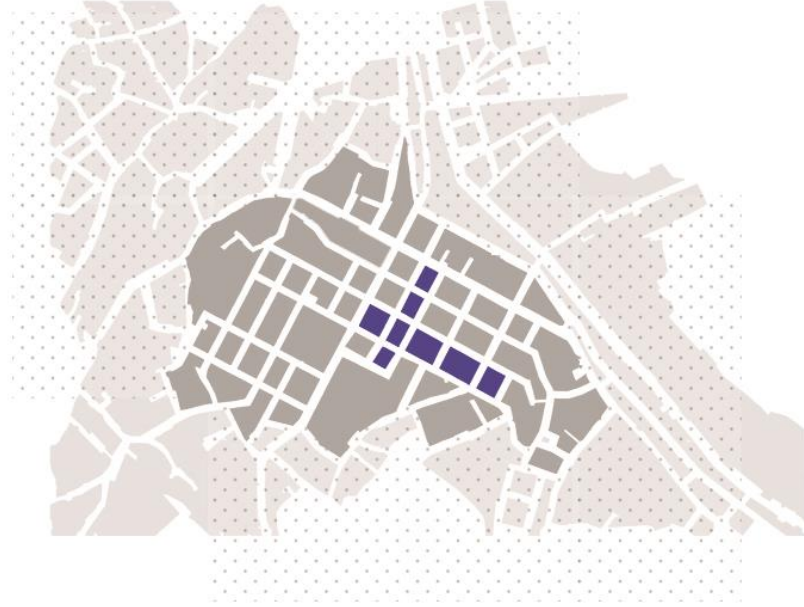
4.5 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Kültürel, etnik ve tarihi açıdan oldukça zengin olan Balat semtinin morfolojik gelişimini anlamak açısından öncesinde Bizans Dönemi'nden itibaren günümüze kadar geçirdiği önemli olayları ve olguları sorgulamak oldukça önemlidir. Bu anlamda Balat'ın çok katmanlı tarihsel yapısını keşfetmek ve anlamak, morfolojik açıdan izi sürülmesi gereken pekçok ipucunu bünyesinde barındırmaktadır.

Semt dokusunun biçimlenişinde içerdiği etnik grupların dini inançları, kültürel ve sosyal ilişkileri ile yaşayış biçimlerinin etkileri bina ölçeğinden sokak ve doku ölçeğine kadar görülmektedir. Yaşam tarzlarının konut tipolojilerinin ve mekânsal kurgunun gelişiminde de etkisi olduğu aşîkardır. Bununla birlikte, semt ve İstanbul ölçeğinde getirilen imar kurallarının ve kentsel planlama kararlarının da Balat'ın morfolojik yapısını etkileyen sonuçları olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, çalışma kapsamında parselin cephe ve mekân kurgusuna geçişte izleri sürülürken yerin ruhunu etkileyen sosyal, siyasal ve tarihsel olgulardan bağımsız düşünmek mümkün değildir.

5. BALAT'TA CEPHE TİPOLOJİSİ

Tarihsel ve kültürel zenginliğe sahip, pek çok etnik topluma ev sahipliği yapan Balat'ın alınan kentsel kararlar ve imar kurallarının yanı sıra toplumun ihtiyaçlarından, etnik, kültürel ve dini çeşitlilikten etkilenen morfolojik yapısının oluşumunda *düğüm noktaları* ve *rotalar* da etkili olmuştur. Balat'ta önemli düğüm noktaları ve rotalar, kentsel organizmanın alt ögesi olan ve içerdiği ögeler ile kendi içinde bir organizma olarak tanımlanabilen semtin ilk yerleşim formunu, dolayısıyla da bina ve parsel yapısını şekillendirmektedir. Matris rotalardan arka bölgelere doğru gelişen yerleşim kümelenmeleri ile birlikte gelişen yardımcı ara yollar Balat'ın ortogonal düzenini oluşturmaktadır. Sementin birbirini dik keserek gelişen ulaşım ağının ardından, bir anlamda yolları tanımlayan yapı adaları ve parsellenmeler ortaya çıkmaktadır.

Şekil 5.1: Çalışma alanı olarak belirlenen yapı adaları.

Balat'ın geleneksel dokusu morfolojik açıdan incelendiğinde semtte parsel dayalı bir yapılaşmanın varlığından söz edilebilir. Dar, uzun biçimli parsellerin ard arda tekrarlanmasıyla oluşan parsel örüntüsünün, parsel dayalı gelişen ilk yerleşim yerlerinin parsel yapısı ve biçimlenişi ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Kentsel ölçekte organizma olarak tanımlanabilen Balat'ın tarihi dokusu genelinde Ebniye Kanunları'ndan günümüze kadar korunan 4,5-5 m genişliğindeki parsel birimlerinde

gelişen bina tipleri, tekrarlanarak ve kümelenerek geleneksel düzeni oluşturan en küçük organizma olarak tanımlanabilen ‘temel bina’ lar olarak kabul edilebilir. Bu binalar, dokuda ard arda çoklanarak sıralı bir strüktür oluşturmaktadır. Kentsel formun ölçülebilir en küçük birimi olan parselin, Balat dokusunda iki boyutta ölçüsel ritmik tekrarı, varolan düğüm noktaları ve rotalar aracılığıyla üçüncü boyutta cephe tipolojilerine ve mekânsal kurguya yansımaktadır. Dolayısıyla, doku ve bina ölçeğinde bir frekans ve tekrar oluşturan düğümler ve rotalar, geleneksel Balat dokusunda karakteristik cephe tipolojisi ile birlikte homojen, ritmik bir sokak silüeti yaratmaktadır. Ve var olan bina cepheleri, bina kabuğunun ardında gelişen mekânsal örgütlenmenin cephelerden okunmasına yönelik bir yöntem oluşturmaktadır.

Çalışma alanı olarak belirlenen Balat’ın belirgin ortogonal örüntüsü içerisinde, öncelikle ızgara dokudaki her bir yapı adasında çoğunluğu 19. yüzyıla ait olan karakteristik yapılar tespit edilmiştir. Günümüze kadar büyük ölçüde korunmuş ve tarihsel değeri olan konutların çoğunlukta olduğu birbirini dik kesen 4’lü ve 5’li yapı adaları plot bölge olarak belirlenerek, çalışma alanı birbiriyle ilişkili 4 sokak ile sınırlandırılmaktadır. Bu sokaklar; Burçak Sokak, Çilingir Sokak, Hacı İsa Sokak ve Çorbacı Çeşmesi Sokağı’dır. Bu bölümde, sokakları mekânsal ve morfolojik anlamda tanımlayan her bir sokak silüeti ve bina ölçeğinde özgün cephe tipolojileri, 2. bölümde incelenen düğüm ve rota kavramlarının cephe tipolojisine ve mekânsal kurguya yansımaları her bir sokak için ayrı ayrı ele alınmaktadır (Şekil 5.1).

5.1 Hızır Çavuş Mescidi Sokak Cephe Tipolojisi

Çalışma alanı olarak belirlenen 4 sokaktan biri olan ve nitelikli Balat evlerinin çoğunlukta olduğu Hızır Çavuş Mesciti Sokak’ta parsel örüntüsü ve boyutlarının karakteristik cepheleri ardında gelişen mekan kurgusu ile ilişkisi bu başlık altında değerlendirilmektedir.

5.1.1 Konum

İncelenen Hızır Çavuş Mesciti Sokak Unesco tarafından restore edilen 19. yy. yapılarının bulunduğu konumdan başlamaktadır ve ünlü Vodina Caddesi’ne bağlanmaktadır. İki aks paralelinde Ayan Caddesi bulunur. Vodina Caddesi tarafından gelirken sokağın sonu çıkmazdır. Çorbacı Çeşmesi, Çilingir ve Rıfat Efendi Sokakları ile dört yol ağzı oluşturmaktadır (Şekil 5.2).

Aksın üzerinde tarihi Hızır Çavuş Camii bulunur. Sokağın her iki tarafında 19. yy.a ait nitelikli 2-3 katlı cumbalı kagir Musevi konutları ve niteliksiz betonarme binalar uzanmaktadır. 19. yy. da Ebniye Kanunları ile yeniden düzenlenen ve günümüze kadar korunan yol genişlikleri sebebiyle, sokağın genişliği yalnızca bir arabanın geçebileceği boyutlara sahiptir ve geçmişte kabataş döşeli olduğu bilinmektedir. Eğimli topoğrafya nedeniyle sokak Vodina Caddesi'ne doğru eğimli inmektedir (Şekil 5.2).

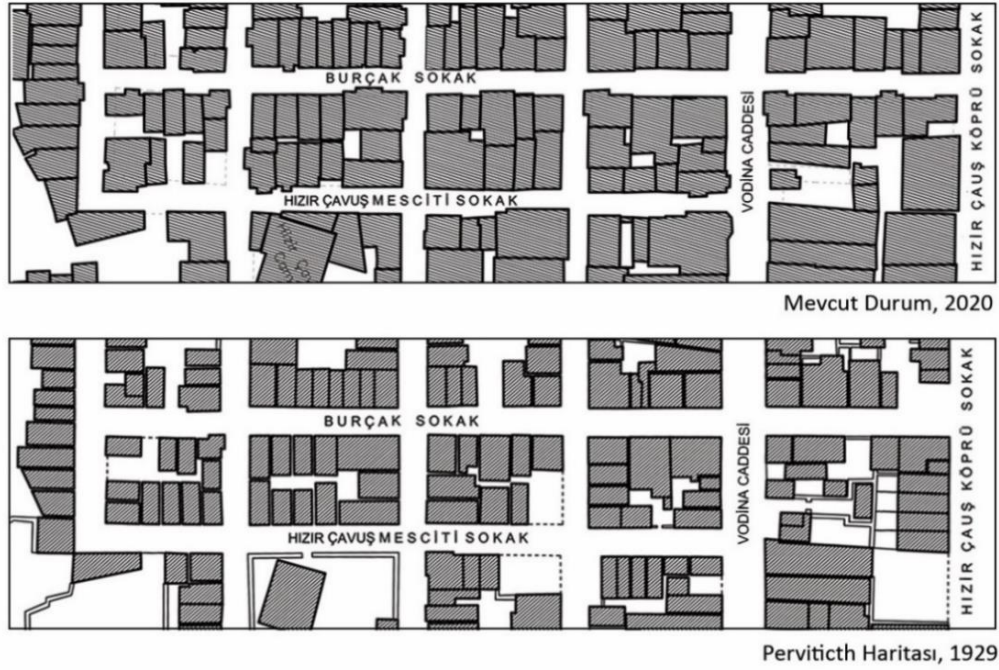

Şekil 5.2: Hızır Çavuş Mesciti Sokak konumu.

5.1.2 Doku ve parsel örüntüsü

Pervititch (1929) Haritası ve günümüz kadastral planı karşılaştırıldığında Hızır Çavuş Mesciti Sokak'ta binaların büyük oranda korunduğu görülmektedir. Ancak bazı binaların ise günümüze kadar ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte zaman içinde yıkılan yapıların parselleri birleştirilerek semt dokusunun karakteristiğine uygun olmayan niteliksiz yapıların inşa edildiği de haritalardan net şekilde okunmaktadır. Pervititch haritasında, Hızır Çavuş Cami'nin bulunduğu yapı adasında zaman içinde camiinin etrafında yapılan eklemlemeler ile büyük oranda değişimi özellikle dikkat çekmektedir. Hızır Çavuş Mesciti ve Burçak Sokak'ın sonlandığı Unesco tarafından restore edilen 19.yy. yapılarının ise korunarak günümüze kadar ulaştığı haritalardan da okunabilmektedir. Hızır Çavuş Mesciti Sokak'ta nitelikli ve korunarak günümüze ulaşan yapıların fazla oluşu morfojik keşif açısından önemli bir potansiyele sahiptir (Şekil 5.3).

Kıyaslanan haritalardan geçmişte sıralı strüktür örneği görülen ilk yapı adasında, bugün yıkılan temel bina tipleri ile silüette ritmin bozulduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, dokuya sonradan eklemlenen 4-5 katlı betonarme yapıların da yerin ruhunu ve homojenliğini olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür.

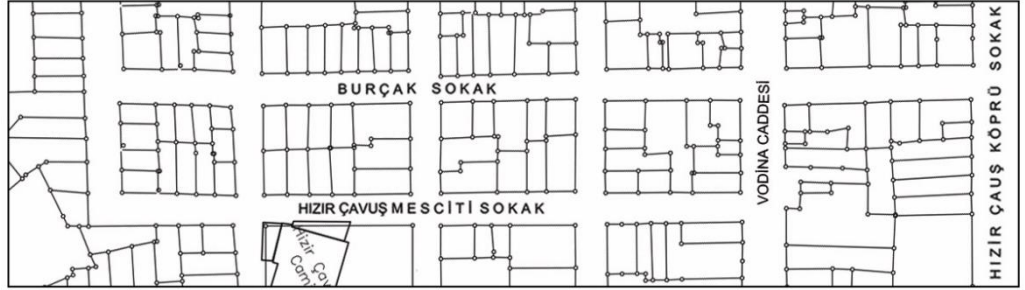

Şekil 5.3: Hızır Çavuş Mescidi Sokak'ta değişen doku.

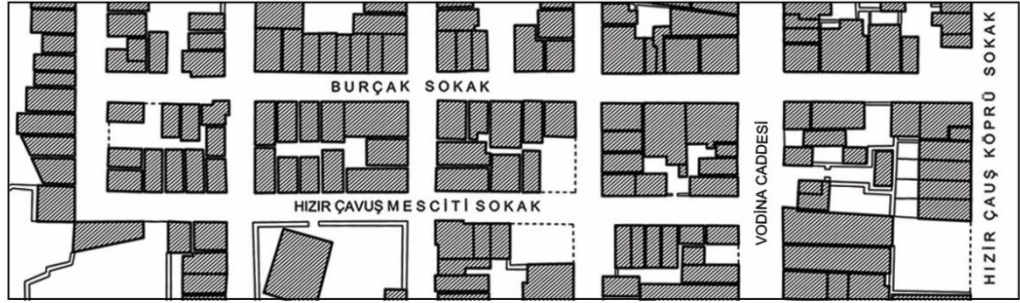
Hızır Çavuş Mescidi Sokak'ta yer alan 4'lü yapı adasında da dar ve sık düzende parsel örüntülerinin korunduğu görülmektedir. Parsel genişliklerinin parsele dayalı Balat'ın genelinde Ebniye Kanunlar'ında alınan kararlardan itibaren günümüze kadar korunan geleneksel düzende olduğu gibi, bu sokakta bulunan yapı bloklarında da parsel genişlikleri ortalama 4,5-5 m. genişliğindedir. Strappa'nın (2015), temel hücre boyutlara ile ilişkili parsel boyutlarının bu sokak ve Balat genelinde de örtüştüğü görülmektedir. Bu anlamda, gelişebilir birimler olarak temel bina tiplerinin tipolojik süreçte semtte özel bina tipleri oluşturma ve görülme potansiyelinin yüksek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla dar parsellerde gelişen temel bina tiplerinin örnekleri bu silüette mevcuttur (Şekil 5.4).

Bir rota olarak Hızır Çavuş Mescidi Sokak'ta gelişen sokak dokusunda, binalar yarı kamusal alan olarak ön bahçe bulundurmamakla birlikte yapılara erişim doğrudan sokak üzerinden sağlanmaktadır. Bu anlamda bina ön cephe hatlarının sokağı tanımladaki rolü büyüktür. Bunun yanı sıra, genel olarak binalar arka cepheleriyle ilişkili olarak iç bahçe bulundurmaktadırlar. Bu yapılar, kıyıya paralel gelişen yerleşim

dokusuyla da ilişkili olarak güneşe kuzeydoğu-güneybatı yönünde yönelim göstermektedirler. İncelenen silüette kat yükseklikleri ise ortalama 2-3 katlıdır. Silüetin başında konumlanan ve özel bina olduğu düşünülen yapıya sonradan kat eklendiği görülmektedir.

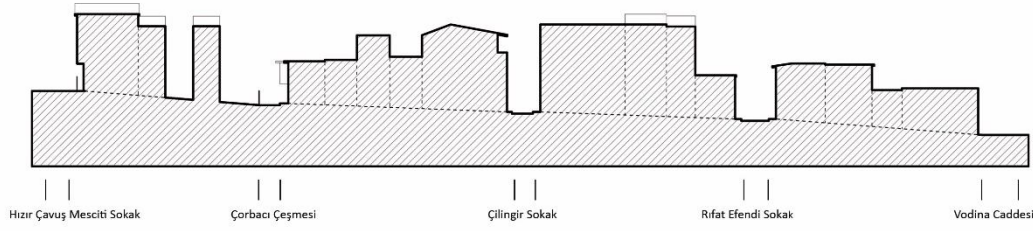
Mevcut Durum, 2020

Pervitiç Haritası, 1929

Şekil 5.4: Hızır Çavuş Mesciti Sokak'ta parsel örüntüsü.

Strappa (2018) ve Caniggia'nın düğüm ve rota kavramları ile Hızır Çavuş Mesciti Sokak incelendiğinde, sokak dokusundaki binaların büyük çoğunluğunun 4,5-5m genişliğine sahip parsellere konumlandığı görülmektedir. Bu binalar Strappa (2018)'nin tek bir ailenin yaşadığı, bitişik nizamda inşa edilen ve sıra ev düzenindeki konut birimleri olan 'temel bina'lar olarak nitelendirilmektedir. Bu temel bina tipleri, semtte sıklıkla gerçekleşen yangınlara önlem olarak 19. yy.da Ebniye Kanunlarında alınan kararlar doğrultusunda ahşaptan kagir yapı malzemesine geçilerek inşa edilen genellikle 2-3 katlı, cumbalı ve bitişik nizamda inşa edilmiş Balat'ın geleneksel dokusunda hakim olan konutlardır. Balat dokusunda genellikle temel bina tiplerinin köşe başlarında farklılaştığı görülmektedir. Bu binalarda yan cepheden ve orta akstan erişilecek şekilde girişler planlanmıştır. Bununla birlikte, sokak silüetinin başında yer alan yapıyı 'özel bina' olarak yorumlamak mümkündür. Semt dokusunda özel binaların daha geniş parsellere yerleşimi ve cephelerdeki ritimlerinin belirgin oluşu dikkat çekmektedir. Bu binalarda parsel genişliklerine bağlı olarak tekil binalara göre cephe ve plan tipolojilerinde de farklılaşma görülmektedir (Şekil 5.5).

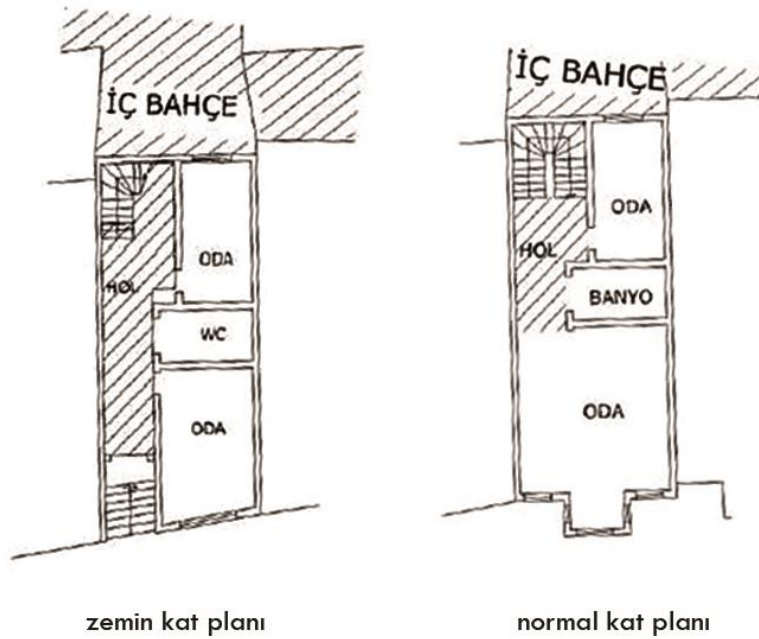

2020

Şekil 5.5: Hızır Çavuş Mesciti Sokak'tan bir kesit.

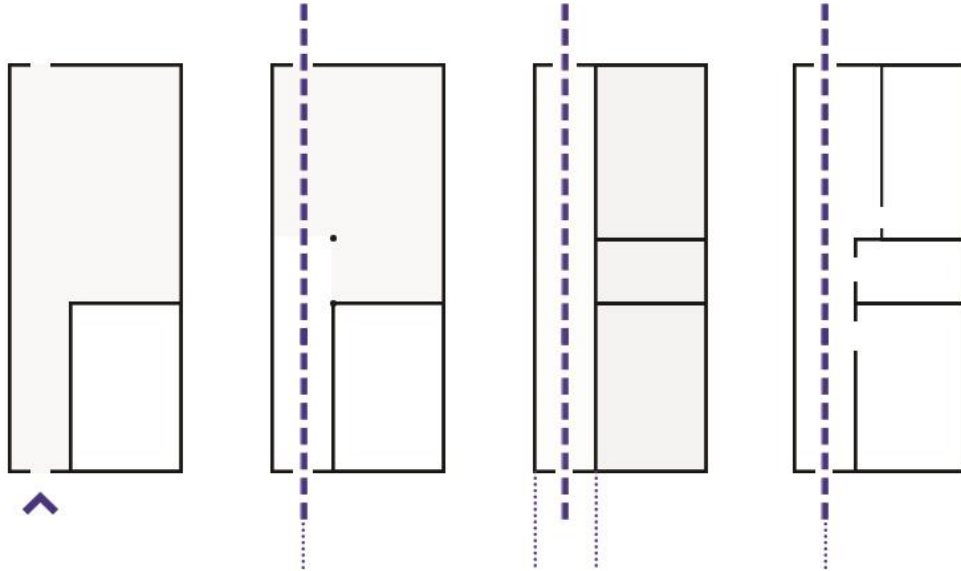
5.1.3 Bina cepheleri ve mekân kurgusu

Sokaktan doğrudan erişilen, ön bahçesi bulunmayan ve ince, uzun formu tekil binalarda Pervititch haritalarından (1929) da okunabilen konutlara genellikle ön cephenin ortasından değil kenarından erişilmektedir. Konutlara sokaktan girişler çoğunlukla merdivenle sağlanmaktadır. Venedik ve Roma palazzoları gibi özelleşmiş binalarda mekânsallaşmanın *domus* birimi ile tohumlarının atıldığı gibi, geleneksel Balat konutlarında da planlama en küçük mekânsal birim olan odanın yerleşimiyle başlamaktadır. Giriş katta odanın konumu, konuta erişilen girişin yerini tanımlamaktadır. Dar parsellerde inşa edilen tekil binalarda bu girişlerin konumu yerin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle genellikle cephe kenarındadır (Şekil 5.6).

Şekil 5.6: Balat'ta tekil bir bina tipine ait konut planı (Aslan, 2010).

Geleneksel Balat konutlarında genellikle sokağı iç bahçeye bağlayan bir sirkülasyon aksına rastlanmaktadır. Bu aks boyunca mekânsal örgütlenmenin görüldüğü doğrultuyu *merkez eksen* (bkz A aksı) olarak yorumlamak mümkündür. Önemli bir öge ya da mekân ile sonlanan *merkezi eksen* bu yapılarda genellikle iç bahçe ile sonlanmaktadır. Sirkülasyonu ve mekânların konumlanışını belirleyen *merkez eksen* tanımladığı doğrultu ve hareket eylemi ile bir rota olarak yorumlamak mümkündür. Merkezi eksenin tanımladığı geçiş mekânı ise *düğüm mekânı* (*nodal space*) olarak tanımlanabilir. Merkezi eksen doğrultusunda tekrarlanan düğümler ise, sıralı mekânların oluşumunda etkilidir. Normal katlar da bu ilkelere etkilenerek oluşmaktadır. Üst kata ulaşıldığında merkezi eksenin, günlük yaşamın geçirildiği özelleşmiş geniş bir oda ile sonlanmaktadır. Bu odanın, bir cumba ya da balkonla farklılaştığı ve sokakla ilişkili olduğu görülmektedir (Şekil 5.7).

Şekil 5.7: Tekil binada mekânın biçimlenişi.

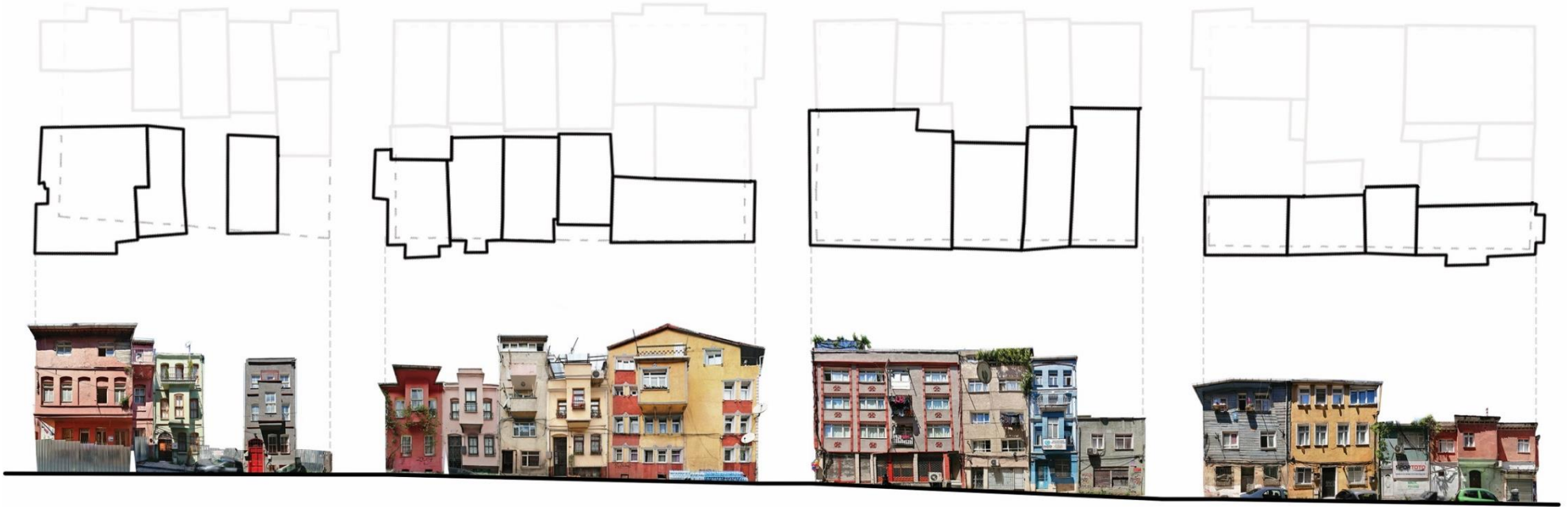
Mekânsal örgütlenmeyi tetikleyen *düğüm* ve *rota* kavramlarının aynı zamanda cepheleri de var ettiği görülmektedir. Mekânsal planlamanın oluşumunda etkili olan ve cephelere de yansıyan *sınır* (*Margin*), *bölücü çizgiler* (*dividing lines*), *düğüm mekânı* (*nodal space*) ve *merkez eksen* (*centralizing axis*) gibi kavramlar; cepheden plan okuması yapılmasında *düğüm* ve *rota*'ya yardımcı birer elemanlar olarak görülebilir. Dolayısıyla geleneksel bir konutta mekânsal planlamaya dair herhangi bir bilgiye sahip olunmasa dahi, cephelerden mekânın kurgusuna dair bir yorumlama yapmak mümkündür. Cephenin karakterini oluşturan kapı ve pencere boşluklarının

boyutları ve tekrarı Strappa'nın (2015) da ifadesiyle ortak bir ritim yakalar ve bu ritim cephelerde tek ve bütünsel bir duvar algısı oluşturmaktadır. Sıralı strüktür oluşturan tekil binaların bu algısına Balat'ın hemen hemen her sokağında rastlamak mümkündür. Bu ritim, bina ölçeğinde özel bina cephelerinde tekil binalara göre daha belirgindir. Ancak özel binalar tekil binalar gibi dokuda çok fazla tekrarlanmadıkları için bu algının sokak ölçeğinde oluşmasında tekil binalar daha etkilidir (Şekil 5.10).

İncelenen silüette, karakteristik tekil binaların zemin katlarında fonksiyona bağlı bir değişim görülmediği için cephe boşluklarının boyutlarında da bir farklılaşmaya çok fazla rastlanmaz. Ancak silüete sonradan dahil olan nitelsiz betonarme binaların zemin katlarının birtakım ticari fonksiyonlarla özelleşmesi nedeniyle zemin katlarda daha geniş cephe açıkları görülmektedir. Üst katlar bir kat silmesi, cephede çıkma ya da cumba ile zemin katlardan ayrılmaktadır. Genellikle 3 katlı tekil binalarda cumbanın üzeri de balkon olarak kullanılmaktadır. Cephede cumbanın döşeme ve tavan hizasında genellikle kat silmelerine ve kirpi saçağa rastlanmaktadır. Dolayısıyla, incelenen silüette karakteristik nitelikli özel ve tekil bina cephelerinde açıklıkların zemin kat ve üst kat cephelerinde hiyerarşik olarak çok fazla farklılaşmadığı ve benzer boyutlarda tekrar eden ince, uzun pivot pencerelerin cephelere hakim olduğu görülmektedir. Konutların cephe tipolojilerinde, yaşayan ailelerin statü ya da refah seviyesi ile ilişkili bir özelleşme ya da farklılaşmaya rastlanmamaktadır. Zengin tek ailelerin yaşadığı tekil binalar ile orta gelirli, çok aileli konut tiplerinin mimari cephelerinin aynı üslupta inşa edildiği söylenebilir. Cephelerdeki bu dil birliğinin, sokak bütününde ortak bir ritmin oluşmasında etkili olduğu yorumlanabilir (Şekil 5.8) (Şekil 5.9).

Şekil 5.8: Hızır Çavuş Mesciti Sokak'taki tekil bina tipleri.

Şekil 5.9: Hızır Çavuş Mescidi Sokak silüeti, mevcut durum.

- A=Merkez Eksen
- B= Sınır (Margin)
- C= Bölücü Çizgiler (Dividing line)

Şekil 5.10: Hızır Çavuş Mesciti Sokak'ta cephe-mekânsal kurgu ilişkisi.

5.2 Burçak Sokak Cephe Tipolojisi

Kentsel formun en küçük birimi olan parsellerin yoğun ve sık bir örüntü oluşturduğu geleneksel Balat konut dokusunu oluşturan özgün sokaklardan biri olan Burçak Sokak'ta parsel biçimleniş ve boyutlarından mekana dair morfolojik bir inceleme yapılmaktadır.

5.2.1 Konum

Hızırçavuş Mahallesi'nin sınırları dahilinde konumlanan Burçak Sokak, Hızır avuş Mescidi Sokağı ile Vodina Caddesi arasında uzanmaktadır. Çorbacı eşmesi, ilingir ve Rıfat Efendi Sokaklarına dik bağlanan Burçak Sokak, dörtyol ağızını yaparak bu sokaklarla keşişmektedir. Sokağın Vodina Caddesi ile bittiği kavşakta Yarım Balat Sokağı başlamaktadır (Koçu, 1963) (şekil 5.11).

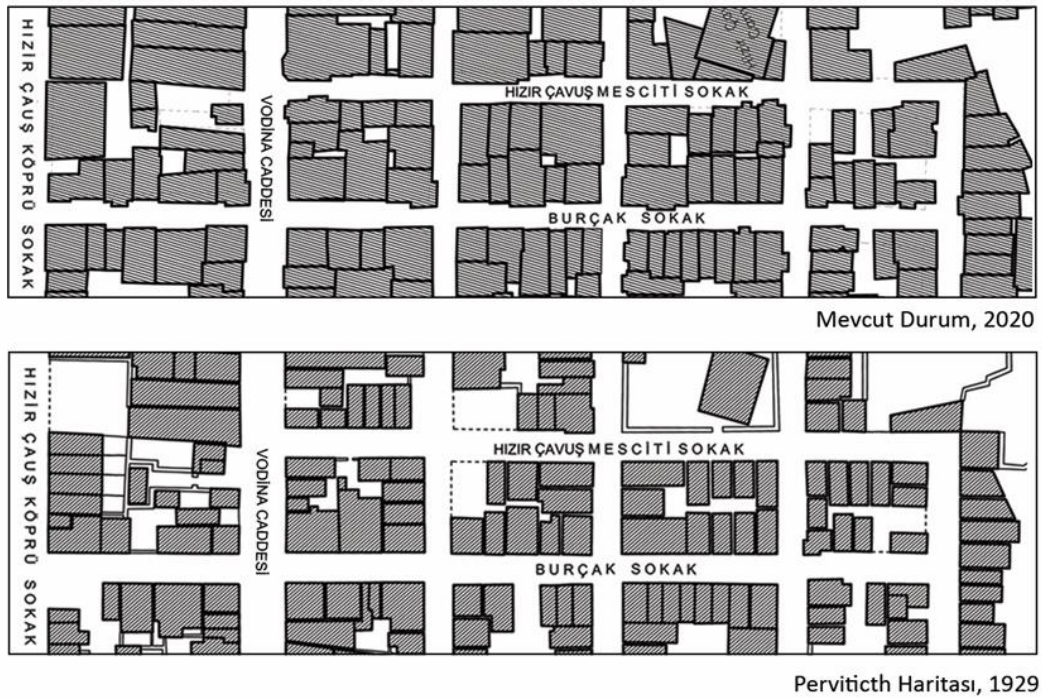
Yalnızca bir arabanın geçebileceği sokak genişliğine sahip Burçak Sokak, geçmişte Kabataş ile döşelidir. Her iki tarafında Musevi, Ermeni, Rum ve Türklerin oturduğu 2-3 katlı kagir konutlar yer almaktadır (Koçu, 1963). Bir tarafı Vodina Caddesi'ne bağlanan Burçak Sokak esasen bir ıkmaş sokaktır ve 19.yy. sıra evlerinin olduğu noktadan başlamaktadır. Bir aks paralelinde Ayan Caddesi ve Taksarkhes Rum Kilisesi bulunmaktadır.

şekil 5.11: Burçak Sokak konumu.

5.2.2 Doku ve parsel örüntüsü

Burçak Sokak'ta incelenen 4'lü yapı adasında bulunan mevcut doku, Pervititch haritası (1929) ve günümüz kadastral planı ile kıyaslandığında, zaman içerisinde boş parsellerin de yeni binalar ile dolduğu anlaşılmaktadır. Silüette, Vodina Caddesi tarafında yer alan ilk ve üçüncü yapı adasındaki binaların korunduğu, ikinci ve sonuncu yapı adasında ise karakteristik yapıların yıkılarak yerine niteliksiz betonarme binaların inşa edildiği görülmektedir. Özgün sokak dokusuna uygun olmayan bu yeni yapıların Balat'ın tarih kokan sokaklarına aykırı nitelikte inşa edildiği aşıkardır. Aynı zamanda bu 4 katlı betonarme binalar sokak gabarisine de uymamaktadır (Şekil 5.12).

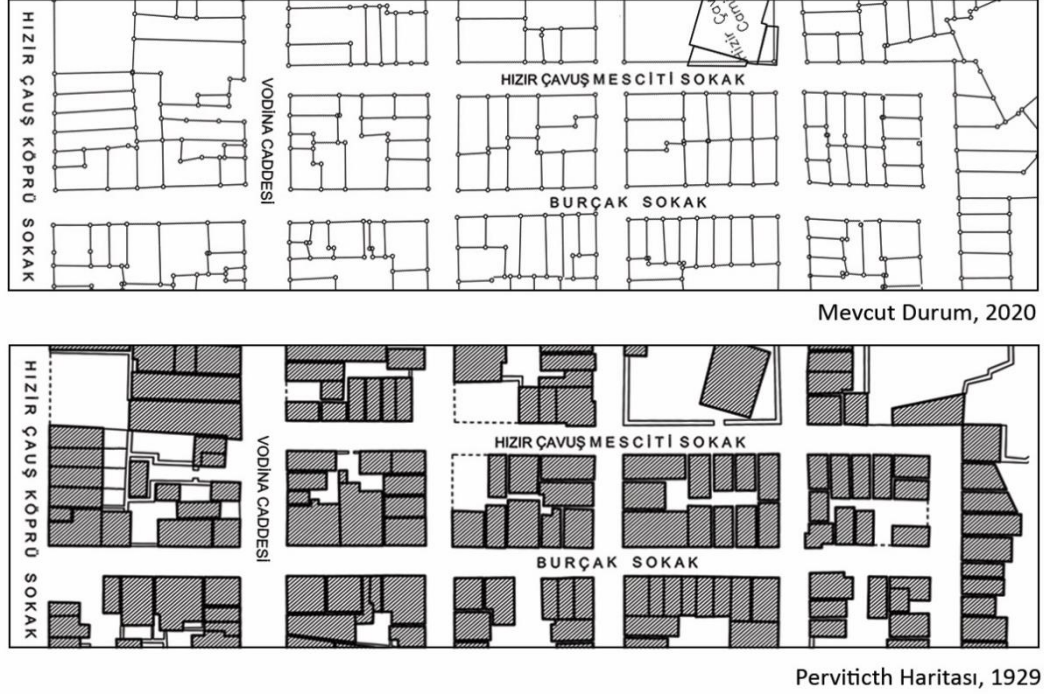

Şekil 5.12: Burçak Sokak'ta değişen doku.

Burçak Sokak'ta da parsel genişliklerinin doku genelinde olduğu gibi ortalama 4,5-5 m. olarak tekrar ettiği görülmektedir. Bu parsel genişliklerinde gelişen bina örneklerinin de Balat'ın geleneksel tekil bina tipi örnekleri olduğu incelenen sokak siletlerinden anlaşılmaktadır. İncelenen sokak silüetinin parsel örüntüsü pervititch (1929) ve günümüz planından kıyaslandığında orijinal parsel örüntüsünün korunduğu ve silüete sonradan eklenen niteliksiz binaların da orijinal örüntüyü değiştirmeden inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Pervititch haritası (1929) incelendiğinde, Vodina Caddesi tarafında yer alan ilk yapı adasında baştan iki binanın işlevlerinin geçmişte kafe olduğu görülmektedir.

Günümüzde bu binalar halen kahvehane ve çay ocağı olarak işlevsel sürekliliğini devam ettirmektedir. Eski Pervititch haritalarından geçmişte bu yapıların arka cephesi ile ilişkili ve Hızır Çavuş Mesiciti Sokak'tan da erişilen küçük bir de avlu bulunmaktadır. Ancak maalesef bu avlu, zaman içinde boş alanların yapılaşması ile yok olmuştur (Şekil 5.13).

Şekil 5.13: Burçak Sokak'ta parsel örüntüsü.

Balat'ın geleneksel dokusunda olduğu gibi Burçak Sokak'ta incelenen silüette de yapılar bir ön bahçe bulundurmaz. Sokak kotundan yapılara direk erişim sağlanmaktadır. Ancak bitişik nizamlı sıra ev düzeninde inşa edilen bu binalar arka bahçeye sahiptir. Kafe olarak kullanılan özelleşmiş binalara orta aksta, ailelerin yaşadığı tekil binalarda ise girişler bina kenarından sağlanmaktadır. Doku genelinde olduğu gibi bu binalar da doğuya doğru güneşe yönelmektedir. Silüette binalar 2,3 ve 4 katlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Dokuya sonradan eklenen niteliksiz binalar kat yükseklikleri ile de sokak gabarisine aykırılıklarını belli etmektedir.

Dokuyu oluşturan tekil ve özel binaların örneklerini Burçak Sokak'ta da görmek mümkündür. 2 katlı, cumbalı, sokaktan direk erişilen, 4,5-5 m genişliğinde gelişen bitişik nizam evler silüette gözlemlenen 'tekil bina' örnekleridir. Balat'ta geleneksel dokuya hakim olan bu bina tiplerini karakteristik özellikleri ile açıkça tespit etmek mümkündür. Bu tekil binaların Burçak Sokak'ta 19.yy. erken ve geç dönemde inşa edilmiş örnekleri mevcuttur. Bu binaların yapıldıkları dönemi, yapı malzemeleri ve

yapım tekniklerinden yorumlamak mümkündür. Vodina Caddesi tarafından 2. yapı adasında bulunan mavi boyalı, ahşap cumbalı, kırmızı kiremitli, 2 katlı binanın silüetteki diğer tekil binalara göre daha erken dönemde inşa edilmiş olduğu yorumlanabilir. Silüetteki diğer tekil binaların restorasyon, bakım ve müdahaleler geçirdiği bina kabuğu ve cephe boşluklarından anlaşılmaktadır.

3. yapı adasında, köşe başında özelleşmiş büyük ve karakteristik binaya bitişik, sıralı düzende gelişen 2 katlı yapılar dokuyu meydana getiren tekil binalara somut bir örnek olarak verilebilir. Çıkma ve cumbaları ile birlikte renkleri ile de ön plana çıkan bu yapılar, dokuda tekrar oluşturan sıralı strüktürün küçük bir parçasıdır. Büyük oranda korunarak günümüze ulaşan bu yapılardan en başta bulunan ince, uzun formlu gelişen bina büyük müdahalelere uğradığı net şekilde görülmektedir. Yapıya çıkılan katların yanı sıra, cephede mantolama ve aslına uygunsuz şekilde onarılan daha doğrusu deforme edilen yapının sokak silüetinin karakteristiğini bozduğu ve aykırı olduğunu söylemek mümkündür.

Köşe başlarındaki tekil binaların yine Burçak Sokak'ta da farklılaştığını görülmektedir. Son yapı adasında köşe başında yer alan restore edilmiş tekil bina örneği, pervtitch haritasından (1929) dahi okunabilen üst katta sokağa yönelen ve alttan destekli köşe konsoluyla dikkat çekmektedir. Yapı boyutları ve cephe boşlukları incelendiğine tek bir ailenin yaşadığı yorumlanabilir (Şekil 5.14).

Şekil 5.14: Köşe başında farklılaşan tekil bina örneği.

Burçak Sokak'ta özelleşmiş bina örneklerinin daha geniş parsellerde inşa edildiği görülmektedir. Tekil binalara göre daha büyük kütsel bir hacme sahip bu yapılar, birden fazla ailenin yaşadığı konutlara ya da halkın birtakım ihtiyaçlarına yanıt veren

fonksiyonları içerecek şekilde özelleşmişlerdir. Özellikle insan ve araç trafiğinin yoğun olduğu hareketli Vodina Caddesi tarafında yer alan ilk yapı adasında farklılaşan özel binaların Kafe fonksiyonu ile geçmişten günümüze kadar kamusal olarak hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Aynı yapı adasında bu yapılara komşu köşe parselde bulunan 4 katlı binanın da birden fazla ailenin ikamet ettiği bir apartman olma ihtimali yorumlanan balkonları ve cephe düzeni ile yüksektir (Şekil 5.15).

Şekil 5.15: Kamusal fonksiyonların biçimlendirdiği cepheler.

Vodina Caddesi tarafından 3. yapı adasında köşe parselde inşa edilen İç Balat Bölgesinin konut ağırlıklı dokusu içerisinde özel binaların nitelikli bir örneği olduğunu söylemek mümkündür. Unesco tarafından restore edilen yapı sık tekrar eden ince, uzun pencereleri, eliböğünde ile desteklenen cumbası, kat silmeleri ve Balat'ta çok rastlanmayan saçakları ve diğer özel binalar arasında da özgün cephe karakteri farklılaşması ile dikkat çekmektedir. Cephe karakterinin farklılaşmasında parsel genişliğinin Balat genelinde hakim olan 4,5- 5m parsel eninden daha geniş boyutlara sahip olmasının etkili olduğu söylenebilir. Bu da çok aileli apartman tipolojisini beraberinde getirmektedir (Şekil 5.16).

Şekil 5.16: Çok katlı apartmanlaşma örneği.

5.2.3 Bina cepheleri ve mekân kurgusu

Burçak Sokak silüetinde cepheler, giriş ve üst katlarda kısmen farklılaşmaktadır. Kafe gibi ticari işlevlerle hizmet veren binalarda zemin katların şeffaflaşarak kamusallığın cephelerde farklılaşmaya yol açtığı söylenebilir. Musevi halkın yaşadığı konutlarda, mahremiyet nedeniyle giriş katta genellikle sokağa bakan iki pencere açıklığı görülmektedir. Bazı binaların giriş kat yüksekliği 1,5 katı bulmaktadır ve konuta erişim birkaç basamakla sağlanmaktadır. Bu yapılarda bodrum kata genellikle rastlanır ve giriş kat açıklıklarının hizasında, sokak zemin kotuna yakın 40/40 cmlik 2 pencere açıklığı bulundurmaktadır. Sokak genelinde cephelerde dilsel bütünlüğün Vodina Caddesi tarafında bulunan ilk yapı adası ile üçüncü yapı adasında sağlandığını ve bu cephelerde tekrar eden uyumlu cephe açıklıklarının varlığından söz etmek mümkündür. Diğer yapı adalarında sonradan inşa edilen niteliksiz binaların sokak cephe bütünlüğünü ve var olan uyumu bozmaktadır. 19. yy. sonunda inşa edilen tekil binalar, bu binalar tarafından baskılanmaktadır.

1. katta cephelerin yaklaşık üçte birine karşılık gelen orta eksende cumba ve balkona rastlanmaktadır. Sokakta bazı binalarda bu cumbanın üzerinin balkon olarak kullanıldığı da görülmektedir. Bazı binalarda 2 kat yüksekliğinde devam eden kagir cumbalar ile cumba tiplerindeki çeşitlilik de dikkat çekmektedir. Yapı adalarında köşe başlarındaki cepheler ise köşe çıkmasıyla farklılaşarak sokakla ilişki kurmaktadır. Giriş kat ile üst katlar kat silmeleri ya da zemin katta bir renkle ya da cephede kaplama ile farklılık göstermektedir. Sokağı bir rota olarak tanımlayan bina cephelerinde zemin katta 75-90 cm, üst katlarda ise 80-100 cm genişliğinde değişen ince, uzun giyotin pencere tipleri cephelerde tekrarlanarak sokak genelinde ritim ve bütünsel bir dil oluşturmaktadır. Geniş parsellerde inşa edilen özel binaların cephe düzeninde bu ritim ard ardına tekrarlanan pencereler nedeniyle daha belirgindir. Bu anlamda, 3. yapı adasında köşe parselde neoklasik üslupta inşa edilen özel binanın pencere düzenindeki ritmik tekrar dikkat çekmektedir. Yapıda pencereler basık kemerlik olup, son kat pencerelerinde kilit taşlar kabartmalar ile vurgulanmıştır. Bazı yapılarda da pencere kenarlarında beyaz sövelere rastlanmaktadır. Giriş kat ve bodrum kat pencerelerinde tekrar eden demir parmaklıklar da sokakta dilsel bütünlük sağlamaktadır. Sokakta tek ve çift kapılı, ahşap ya da demir, 220-240 cm aralığında yükseklikleri değişen giriş kapılarının üzerinde genellikle 50-100 cm arasında değişen tepe pencereleri görülmektedir. Bu pencereler kare ya da dikdörtgen bölüntülere ayrılmaktadır. 3. yapı

adasında bitişik nizamda gelişen üçüz evlerden ikisinde bu tepe penceresi sonradan doldurulduğu söylenebilir. Kat silmeleri bir süsleme ögesi olarak Burçak Sokak'taki yapılarda da yaygın olarak görülmektedir. Kat döşeme hizalarındaki silmeler cumbaların etrafında dönerek cephede süreklilik gösterirler. Yapı cephelerinde devam eden bu silmelerin tuğla kiremit ya da sıvadan yapıldığı görülmektedir. Sıra evlerde ise silmeler, bir süreklilik halinde devam etmektedir. Geleneksel cephe bezemelerine yalnız silüet sonundaki yapıda kısmen rastlanmaktadır. Pervititch haritaları incelendiğinde (1929), genellikle yapılarda son katların ön ya da arka cepheden çekme kat olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde bu katlar yapılan tadilatlarla tam kata dönüştürülmüştür (Şekil 5.17).

Burçak Sokak'ta incelen cephelerde de, bina girişlerinin konumu merkez *ekseninin* okunabilmesi açısından önemli bir veri oluşturmaktadır. Girişlerin konumları ile cephe ardında *merkez eksen* (bkz B aksı) doğrultusunda gelişen sirkülasyon aksına ve bu aks doğrultusunda mekânların nasıl geliştiğine dair bir fikir sahibi olunabilmektedir. Silüette cephelerin mekânsal kurguyla ilişkisi incelendiğinde genellikle ince, uzun parsellere inşa edilen binalarda sirkülasyon aksının bina kabuğunun kenarına konumlandığı görülmektedir. Planda bu aks doğrultusunda mekânlar lineer bir şekilde sıralanmaktadır. Üst katta sokağa bakan cephede yalnızca bir mekânın konumlandığı söylenebilir. Daha geniş parsellere inşa edilen binalarda ise, yapıya girişler orta akstan sağlanmaktadır. Buna bağlı olarak sirkülasyon aksının tanımladığı holün her iki tarafında mekânların geliştiği görülmektedir. Cepheyi ortak payalaşan mekânları ayıran *bölücü çizgiler* (dividing line) (bkz B aksı) de cephelerden okunabilmektedir. Merkez ekseninin orta aksta konumlanması sirkülasyon aksının ortada konumlanmasına neden olarak mekânı ikiye bölmektedir. Bu da simetrik cepheleri de beraberinde getirmektedir. Merkez ekseninin ortada olduğu konut tiplerine geniş parsellerde boyutların sağladığı imkanlar neticesinde daha fazla rastlanılmaktadır. İnce, uzun formdaki dar parsellere inşa edilen tekil binalarda yeterli cephe genişliği sağlanamadığı için ortadan yapıya girişler de genellikle görülmemektedir. Bu nedenle cephe kenarından yapıya girişler sağlanmaktadır ve bir koridor kenarında sıralanmış lineer bir mekan örgütlenmesi görülmektedir. Dolayısıyla, dokuda parsele dayalı bir kentleşme modeli görülmesi mekana dair keşfedilmesi gereken ve cephelerden de okunabilen ve gelecekte uygulanacak tasarımlara referans olacak birtakım verileri sağlamaktadır. (Şekil 5.18).

Şekil 5.17: Burçak Sokak silüeti, mevcut durum.

A=Merkez Eksen
 B= Sınır (Margin)
 C= Bölücü Çizgiler (Dividing line)

Şekil 5.18: Burçak Sokak'ta cephe-mekânsal kurgu ilişkisi.

5.3 Çilingir Sokak Cephe Tipolojisi

Parsel örüntüsü ve mekan kurgusu ilişkisinin sorgulandığı Çilingir Sokak'ta parsel altbölümlenmiş biçimleri ve boyutlarının bina kabuğu ardındaki mekansal örgütlenmeye yansımaları bu başlık altında incelenmektedir. Bu sokakta da hakim olan 4,5-5 m genişliğindeki parsel örüntüsünden mekanın izleri sürülmektedir.

5.3.1 Konum

Vodina Caddesi'ne paralel aksta devam eden Çilingir Sokak, güneydoğu- kuzeybatı yönünde uzanmaktadır. Esasen bir tarafı çıkmaz olan Çilingir Sokak, Ayan Caddesi'ni dik kesmektedir.

Haliç'te Balat ve Fener semtleri arasında uzanan Çilingir Sokak, Hızırçavuş ve Kasımgönani mahalleleri arasında uzanan bir sokaktır. Çilingir Sokak, Kasımgönani Mahallesi tarafından gelindiğinde Hacı Rıca, Toptancı ve Tamburacı Sokakları ile birer kavşak oluşturarak kesişmektedir; dörtyol ağzı yaparak Ayan Caddesi, Burçak Sokak, Hızır Çavuş Mesciti ve Bekri Mustafa Sokakları ile kesişmektedir. Sokağın bitişi çıkmazdır. Bir arabanın geçebileceği sokak genişliğine sahip, iki kenarında yaya kaldırımını devam eden, geçmişte kabataş döşeli bir sokaktır. Her iki tarafında 2-3 katlı kagir evler-betonarme konutlar yer almaktadır (Koçu, 1963) (Şekil 5.19).

Şekil 5.19: Çilingir Sokak konumu.

5.3.2 Doku ve parsel örüntüsü

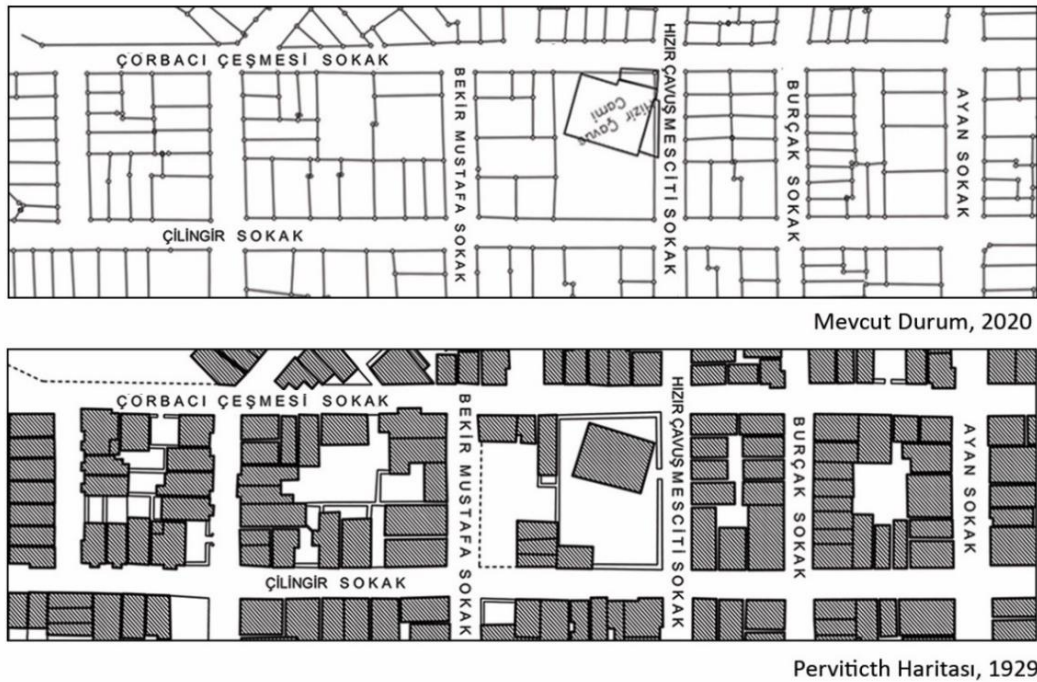
Balat'ın ızgara dokusunun gösterdiği güneşe yönelim gibi Çilingir Sokak'ta da yapılar doğuya yönelmektedir. Yapıların kıyaya paralel yerleşim gösterdiğini söylemek mümkündür. Doku genelinde gözlemlendiği gibi Çilingir Sokak'ta bulunan yapıların da bir ön bahçesi bulunmaz. Sokaktan yapılara direk erişilmektedir. Ön giriş mekânı olarak avlu ya da taşlık gibi bir mekânsal gelişimden söz edilemez. Çilingir Sokak'ta genel olarak incelenen silüette, 19. yy. sonu ve 20.yy. başlarında inşa edilen tekil ve özel kagir binaların 2, 3 ve 4 kat arasında değiştiği görülmektedir. Bu sokakta farklı yükseklikte binaların biraraya gelişi nedeniyle sokak gabarisinin çok hareketli ve değişken yapısı dikkat çekmektedir. Ancak Ayan Caddesi bitimindeki yapı adasında nitelikli binaya sonradan eklenen kat ve sokak silüeti dikkate alınmaksızın inşa edilen niteliksiz binalar nedeniyle sokak gabarisi bozulmaktadır.

Şekil 5.20: Çilingir Sokak'ta değişen doku.

Çilingir Sokak'ta 5'li yapı adasında gelişen geleneksel doku, Pervitich haritası (1929) ve günümüz kadastral planı (2020)'nden kıyaslandığında incelenen sokak cephesinde bazı yapı adalarında gerçekleşen büyük oranda değişimler ile dikkat çekmektedir. Ancak günümüze kadar, inşa edilen binalar ile parsellerin dolduğu anlaşılmaktadır. İlk yapı adasında, küçük bir bahçeden erişilen 3 katlı binanın yok olduğu ve yerine önündeki bahçe ile birlikte büyük niteliksiz bir betonarme yapının inşa edildiği görülmektedir. Pervitich haritasında (1929), bu yapılara ait arka bahçeler bulunduğu

okunabilmektedir. Ancak dokuya sonradan eklenilen bina ile bu bahçelerin küçüldüğü ve bir iç avluya dönüştüğü görülmektedir. Bu yapı adasında köşe başında yer alan Pervititch haritasından (1929) ön bahçeye sahip bir cumbalı bir klüp bulunduğunu okunabilmektedir. Ancak bu yapının zaman içinde yok olarak bahçesiyle birlikte yerine büyük, niteliksiz ve dokuyu hiçe sayan betonarme bir apartman inşa edilmiştir. İkinci yapı adasında Çilingir Sokak cephesindeki yapıların büyük oranda korunarak günümüze kadar ulaşmıştır. Geçmişte Hızır Çavuş Camii'nin bulunduğu 3. yapı adasında yalnızca birkaç yapı grubunun bulunduğu ve yapı adasının büyük oranda boş olduğu Pervititch Haritası'ndan net şekilde görülmektedir. Çilingir Sokak cephesinde haritalardan da anlaşılacağı gibi yalnızca 3 katlı, cumbalı ve kırmızı tuğla kagir yapı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bitişikteki yapı adasında ise bitişik 3 binadan ortada bulunan 3 katlı yapının yıkılarak yerine 4 katlı betonarme bina inşa edilmiştir. Ayan Caddesi tarafında incelenen son yapı adasının ise yine büyük oranda korunduğu anlaşılmaktadır. Bu yapı grubunda yalnızca 2m.lik dar cepheli bir binanın yok olduğu 1929 haritasında görülmektedir. İlk ve son yapı restore edilerek ve kültürel bir miras olarak korunarak günümüze kadar ulaşmıştır (Şekil 5.20).

Şekil 5.21: Çilingir Sokak'ta parsel örüntüsü.

Çilingir Sokak'ta tekil binalar Ebniye Kanunları'ndan bu yana korunan 4,5-5 m buyotundaki dar parsellerde gelişirken, özel binalar genellikle 7-7,5 m enindeki parsellere inşa edilmiştir (Şekil 5.21).

Karakteristik dokuyu meydana getiren tekil ve özel binaların örnekleri incelenen Çilingir Sokak'ta da mevcuttur. 4-4,5 m parsel genişliğinde bitişik sıra ev düzeninde 1,2 ya da 3 katlı olarak gelişen, sokaktan doğrudan erişilen ve tek bir ailenin yaşadığı tekil bina örneklerini ilk iki ve Ayan Caddesi tarafında bulunan son yapı adasında görmek mümkündür. İlk yapı adasında sıra ev düzeninde gelişen, 3 katlı ve cumbalı ikiz binalar ve hemen bitişğinde tek katlı olarak inşa edilen bina, 'tekil bina' tiplerinin farklı örnekleridir. Tekil binaların geleneksel Balat dokusu ile özdeşleşmiş 2-3 katlı, cumbalı karakteristik örneklerine semtte daha sık rastlanmaktadır. İkiz tekil binalardan köşe başında bulunan binanın yan sokağa da çıkma yaptığı görülmektedir. Köşe başlarında farklılaşan yapılarda olduğu gibi, bu binaya da yan sokaktan erişilmektedir. Bu yapılara ait arka bahçeler, sonraki dönemlerde inşa edilen niteliksiz bina ile yok olmuştur. Sarı, cumbalı binaya, bodrum kat nedeniyle sokaktan yüksek merdivenlerle erişilmektedir. Bodrum kata ait ayrıca bir girişin olduğu da dikkat çekmektedir. Bu binaya bitişik, tek katlı küçük binanın ise daha düşük gelirli bir aileye ait olduğu tahmin edilmektedir. Bodrum kat yüksekliğini sağlamak amacıyla yapıya yüksek merdivenlerle erişildiği ve yine benzer şekilde bodrumun ayrı bir girişi olduğu dikkat çekmektedir.

İkinci yapı adasında tekil binanın tek aileli bir konut birimden, birden fazla ailenin yaşadığı konutlara evrilmesinin örnekleri tekil binalarla bir arada görülmektedir. Yapı adasındaki 4 katlı ilk bina, geleneksel Balat dokusunda çok katlı apartmanlaşmanın karakteristik bir örneğidir. Unesco tarafından restore edilen bu kagir çok katlı bina günümüze kadar korunarak ulaşabilmiştir. Bu yapı çok aileli konut örneklerinin tekil konut birimlerinden daha geniş parsellere inşa edildiğinin somut bir örneğidir. Çok katlı bu apartman 5,5 m parsel genişliğine sahiptir. Aynı yapı adasında, iki bina ötede yer alan yeşil, 2 katlı, tek ailenin yaşadığı kagir konut örneğinin 20.yy. başlarında inşa edildiği yorumlanabilir. Restore edilen binanın erken dönem konutlarına göre bezemesiz ve gösterişsiz olduğu söylenebilir. Balat dokusu genelinde konutlara doğrudan erişimin aksine, bu yapıya giriş doğrudan değil, küçük bir bahçe ile sağlanmaktadır. Bitişindeki 3 katlı, çok aileli apartman, bu tek aileli yapı biriminin evrilmesiyle daha sonraki dönemlerde gelişmiş olduğu yorumlanabilir. 2 katlı, yeşil konutun cephe açıklıklarını ve ritmini referans aldığını söylemek mümkündür.

Hızır Çavuş Camii'nin bulunduğu yapı adasında, çift cumbalı, 7,5 m parsel genişliğinde inşa edilen ikiz konut da tekil binanın sonraki evrelerinde gelişmiş olabilir. Orta eksenden simetrik ve 2 cumbalı ritmik cephe, bina kabuğunun ardında çoklu ailelerin barınma ihtiyacına göre mekânsal planlamanın geliştiği konusunda ipuçları vermektedir.

Ayan Caddesi tarafından son yapı adasında 3 katlı olarak inşa edilen zemin katı kiremit tuğla kaplı kagir bina zengin bir ailenin özel konutu olarak yorumlanabilir. Düşük gelirli aileler 4-4,5 m eninde dar parsellere inşa edilen konutlarda yaşarken, zenginler daha geniş parsellere inşa ettikleri konaklarda yaşamaktadır. Pervititch haritalarından (1929), restore edilen yapının son katının çekme kat olarak inşa edildiği ve önündeki balkon ile birlikte sokakla ilişki kurduğu görülür. Pervititch haritalarından (1929) da okunabilen bu yapıya bitişik 2 kagir konut da temel bina tipine örnek verilebilir. Eski haritada 2 katlı olarak okunan bu binalara sonradan birer kat eklenerek kat sayılarının 3 kata çıkarıldığı açıkça görülmektedir.

5.3.3 Bina cepheleri ve mekân kurgusu

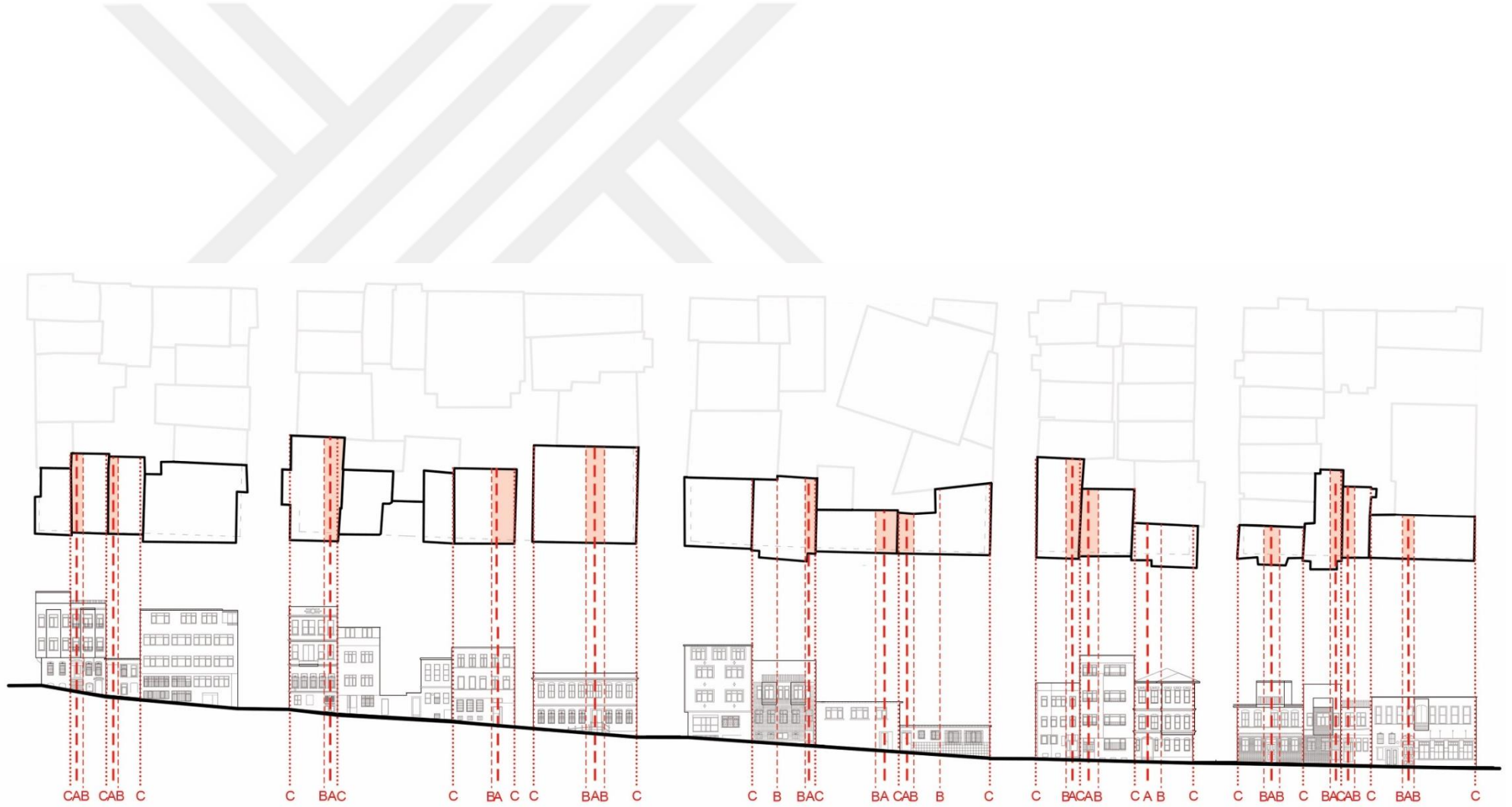
Yol ile girişler arasında kot farkı bulunan binalara merdiven ile erişim sağlanmaktadır. Dügümlerin ve rotanın etkisiyle oluşan cephelerde Çilingir Sokak genelinde diğer sokaklara göre daha belirgin bir ritimden söz etmek mümkündür. Ancak cephelerin ritmi Hızır Çavuş Camii'nin bulunduğu ve bitişindeki yapı adasında, sonradan eklemelenen niteliksiz yapılar nedeniyle kesintiye uğramaktadır. Sokakta cephe düzeninde gözlenen ritim, geniş parsellerde inşa edilmiş özel binalar ile çok katlı ve birden fazla ailenin yaşadığı tekil binalarda diğer yapılara göre daha belirgindir. Dar parsellere inşa edilen ve bir araya gelen binalarla oluşan sokak cephesinde, bütünsel bir ritmin varlığını vurgulamak gerekir. Çilingir Sokak cephe düzeni açıklık boyutları ve farklılaşmalar açısından ele alındığında zemin katlarda kısmen farklılıklar söz konusudur. Silüette zemin kat açıklıklarının ticari fonksiyona bağlı olarak 3. yapı adasında niteliksiz binada ve silüet sonunda restore edilen kırmızı binada farklılaştığı görülmektedir. Bu yapılarda zemin katta pencere açıklıkları üst katlara göre farkedilir derecede geniştir. Ve yapının zemin kat pencerelerinin hemen üstünde konumlanan gölgelik yeme içme fonksiyonu ile bina önünü tanımlamaktadır. Binaların çoğunluğunda bodrum kat bulunur ve bodrum katın pencere boşlukları zemin kat pencereleri ile aynı sayı ve hizadadır. Pencere boyutları ortalama 40/40 cmdir. Silüet

genelinde, giriş katı üst katlardan ayıran kat silmeleri dikkat çekmektedir. Silüette bu silmelerin çok katlı binalarda, üst katlarda da tekrar ettiği görülmektedir. Tekil binalarda, giriş ve üst katlar arasındaki farklılaşma renk ve malzeme farkı ve pencerelerin formu ile değişim göstermektedir. Zemin kat duvarları genellikle kiremit, taş ya da fayans kaplıdır. Silüette bazı tekil binaların giriş kat yükseklikleri 4-4,50 arasında değişmektedir. Çilingir Sokak'ta cumba tiplerinde çeşitlilikten söz edilebilir. 3 katlı tekil binalarda cumbalar 2 kat yüksekliğinde devam etmektedir. Bununla birlikte, sokakta ikiz kagir cumbalara, balkonlara da nitelikli binalarda rastlanmaktadır. Üst katlarda gözlemlenen bu çıkmalar, cumbalar ve balkonlar da zemin kat ile üst katlar arasındaki ayrımı belirginleştirmektedir. Çıkma ve cumbalardaki pencere açıklıklarının daha geniş olduğu ve pencere tiplerinin buralarda farklılaştığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte genellikle eliböğünde ile alttan desteklenmektedirler. Çilingir Sokak'ta da kapıların tipi tek ve çift kanatlı, malzemesi ise ahşap ve metal olarak çeşitlilik göstermektedir. Bazı kapıların üzerinde dikdörtgen ve daire dilimli olarak bölünen tepe pencereleri bulunmaktadır. Pervititch haritasından (1929) okunabildiği üzere bazı yapıların son katları çekme kat olarak inşa edilmiştir. Bu çekme katların önünün cephelerde balkon şeklinde özelleştiği dikkat çekmektedir (Şekil 5.22).

Çilingir Sokak'ta cephelerden parsel düşürülen izdüşümler ile bina planlarına dair bir okuma yapılmaktadır. Silüet genelinde, yapılara girişler çoğunlukla cephe kenarından sağlandığı için merkez eksenini genellikle binaların kenarında konumlanmaktadır. Parsel genişliğine bağlı olarak 2 farklı şekilde gelişen mekân kurgusu mantığından bahsedilebilir. Dar parsellerde cephe genişliğinin kısıtlı olmasına bağlı olarak *merkezi eksen* (bkz. A aksı) doğrultusunda lineer gelişen bir planlamadan söz edilebilir. Dokuda genellikle daha çok rastlanan bu planlama kurgusunda, ön ve arka cepheyi tek bir mekânın kullandığı görülmektedir. İncelenen bu silüette geniş parsel boyutlarına sahip binalarda ise, merkez ekseninin binanın orta aksından geçmesinden dolayı mekânlar eksenin her iki tarafında karşılıklı kurgulanmaktadır. Dolayısıyla, bu yapılarda belirgin simetrik bir cephe tipolojisinin varlığından söz edilebilir. Cephe genişliğinin fazla olmasına bağlı olarak, ön ve arka cepheyi birden fazla mekân beslemektedir. Bu mekânlara ait *bölücü çizgileri* (bkz. B aksı) cephelerden okumak mümkündür. Cephe açıklıkları; merkez eksen, bölücü ve sınır çizgileri ile bina kabuğu ardında gelişen mekânlara bağlı olarak şekillenmektedir. (Şekil 5.23).

Şekil 5.22: Çilingir Sokak silüeti, mevcut durum.

A=Merkez Eksen
 B= Sınır (Margin)
 C= Bölücü Çizgiler (Dividing line)

Şekil 5.23: Çilingir Sokak'ta cephe-mekânsal kurgu ilişkisi.

5.4 Çorbacı Çeşmesi Sokak Cephe Tipolojisi

Parsele dayalı gelişen Balat'ta nitelikli yapılarının yoğun olduğu tespit edilen Çorbacı Çeşmesi Sokak'ın her iki tarafındaki sokak silüetlerinin parselden cepheye ve mekâna geçişte morfolojik izleri sürülmektedir. Balat'ın tipik sıra ev düzeninin net şekilde görüldüğü sokakta parsele ve mekâna dair incelemeler bu başlıkta irdelenmektedir.

5.4.1 Konum

Haliç'te Hızırçavuş Mahallesi'nde bulunan Çorbacı Çeşmesi Sokak; Fener Külhan Sokağı ile Hacı İsa Sokakları arasında uzanmaktadır. Çiçekli Bostan Sokağı, Bekri Mustafa Sokak ve Merdivenli Yokuş ile kesişerek kavşak oluşturmaktadır. Burçak Sokak, Hacı İsa Sokak, Ayan Caddesi, Karanlıkkapı Sokak ve Hacı Rıza Sokak ile Dört Yol ağzı oluşturmaktadır. Çorbacı Çeşmesi Sokak'a Ayan Caddesi tarafından gelindiğinde, Bekri Mustafa Sokağı kavşağından itibaren yokuş olarak devam eder ve kavis çizerek aşağıya doğru bükülmektedir (Koçu, 1964) (Şekil 5.24).

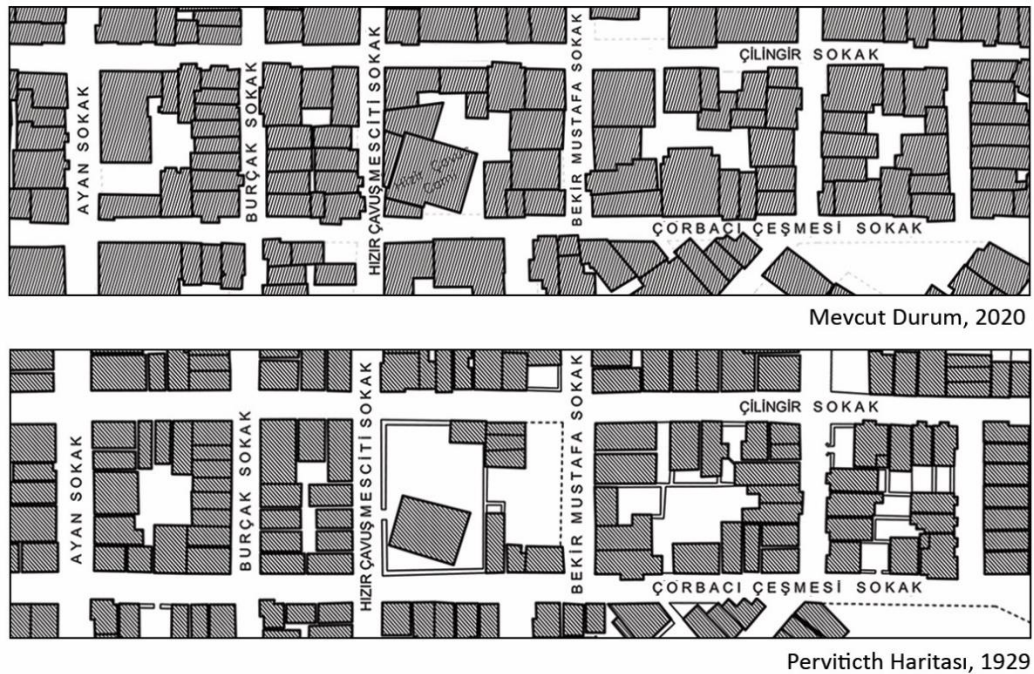
Bir arabanın geçebileceği kadar sokak eninde ve kabataş döşelidir. Her iki tarafında 2-3 katlı kagir konutlar uzanmaktadır ve Hızır Çavuş Camii bu sokakta yer almaktadır. Çorbacı Çeşmesi Sokak'a adını veren klasik üslupta, kesme taştan, yol kotunun altında gömülü kalması nedeniyle işlevini yitirmiş bir çeşme de bulunmaktadır.

Şekil 5.24: Çorbacı Çeşmesi Sokak konumu.

5.4.2 Doku ve parsel örüntüsü

Sütlaç Sokak tarafından incelenen ilk yapı adasında yer alan konut dokusunun Çorbacı Çeşmesi Sokak cephesinde, günümüz mevcut durumu Pervititch Haritası (1929) ile kıyaslandığında yalnızca köşe başlarındaki bulunan cumbalı ve köşe çıkmalı iki yapının günümüze kadar gelebildiği görülmektedir. 1929 haritasında yapı adasında ortada görülen bahçe yok edilmiş ve yerine niteliksiz 3 katlı betonarme bir yapı inşa edilmiştir. Bu 3 katlı binanın, köşe parseldeki nitelikli yapıya kat eklenerek cephede bütün şekilde devam etmektedir. Bahçenin bitişiğindeki tek katlı binanın da yıkılarak yerine üç katlı betonarme bir bina eklendiği görülmektedir. Yandaki yapı adasında devam eden sokak cephesinden günümüze yalnızca ince uzun parsellerde inşa edilen cumbalı ikiz konutlar ile köşe parseldeki 3 katlı kagir ve balkonlu bina günümüze kadar ulaşabilmiştir. Pervititch Haritasından (1929), köşe parseldeki binanın hemen yanından avluya bir geçiş olduğu okunabilmektedir. Ancak maalesef günümüzde, 1929 haritasında görülen 3 katlı binanın yıkılarak o geçitle birlikte yerine büyük bir apartman inşa edilmiştir. İnşa edilen devasa boyutlarda niteliksiz apartman nedeniyle yapı adasının ortasında bulunan avlunun da küçüldüğü ve geçişin yok olduğu açıkça görülmektedir (Şekil 5.25).

Şekil 5.25: Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta değişen doku.

En büyük değişimin Hızır Çavuş Camii'nin yer aldığı adada görüldüğünü söylemek mümkündür. 1929 haritasında yapı adası büyük oranda boşken, günümüze kadar

Camii çevresi de dahil olmak üzere yapılaşma ile dolduğu görülmektedir. İlgili sokak cephesi incelendiğinde, günümüze yalnızca Hızır Çavuş Camii ve Merdivenli Yokuş'un karşısındaki 3 katlı, kagir kahverengi binanın korunduğu söylenebilir. Pervititch haritasında (1929), trafo binasının yanında tek katlı ahşap bir yapı görülmektedir. Ancak bu yapı yok olarak yerine 3 katlı, kırmızı kepenkli beyaz bina karakteristik binaların bir takliti olarak inşa edilmiştir. Hemen yanındaki yapı adasında 1929 haritasında 2'şer katlı olarak görünen binalar günümüze ulaşabilmiştir. Bordo cumbalı kagir binanın yanındaki bina mantolama, aslına uygun olmayan boya ve cephe boşlukları açılmasının yanı sıra üzerine kat eklenmesi nedeniyle büyük oranda bozulmuştur. Ayan Caddesi tarafındaki son yapı adasında, köşe parselde yer alan 4 katlı, yeşil, kagir bina eski haritadan da okunabilmektedir. Pervititch Haritası'nda (1929) orta parselde görülen 3 katlı kagir binanın yıkılarak yerine 4 katlı betonarme apartman inşa edildiği görülmektedir.

Hızır Çavuş Camii karşısında bulunan yapı adasında bulunan kagir renkli sıra evler, Balat'ın geleneksel sıra ev düzeninin günümüze kadar büyük oranda korunmuş başarılı bir örnekleridir. Yapı adasındaki sıra evlerin arkasında uzanan eğimli topoğrafyanın günümüzde hala boş bir arsa olarak durmaktadır. Yandaki yapı adasında sokak cephesinde bulunan 3 binadan şu anda yalnızca köşe cumbalı, lacivert, 2 katlı kagir bina bulunmaktadır. Yakın geçmişte (2018) köşe başındaki eski kagir bina kendiliğinden yıkılmış ve Fatih Belediyesi müdahale ile çökme tehlikesi olan bitişindeki ikizini de yıkarak tarihe rehberlik eden kültürel bir mirasın yok oluşuna tanık olunmuştur. Şu anda yıkılan binaların yeri atıl bir alan olarak durmaktadır. Ayan Caddesi tarafında bulunan ve net şekilde Pervititch haritasından (1929) da okunabilen son adada köşe başında bulunan 4 katlı, kırmızı, cumbalı kagir apartman ve iki bina ötesinde 3 katlı ve mozaik kaplamalar ile cephesine müdahale edilmiş kagir bina halen ayakta duran ve aktif olarak kullanılan tescilli binalardır. Eski harita incelendiğinde bu 3 katlı binanın hemen yanından bahçe kapısıyla orta avluya geçildiği görülmektedir. Ancak Ayan Caddesi köşesindeki 2 bitişik bina yıkılarak bu bahçe girişi ile birlikte yerine geleneksel dokuya oldukça aykırı olan 4 katlı devasa bir betonarme bina inşa edilmiştir. Mevcut durumda artık orta avluya dışarıdan bağımsız bir giriş bulunmamaktadır ve yalnızca adadaki binalara hizmet eden özel bir avluya dönüşmüştür. Dolayısıyla haritalar kıyaslandığında incelenen yapı adalarında bulunan avluların binalarla doldurulduğu açıkça görülmektedir.

Çorbacı Çeşmesi Sokak'ın incelenen her iki sokak cephesinde, zihinlerde Balat'tın renkli sıra evleri olarak canlanan 'tekil bina' örnekleri çok sayıda mevcuttur. Yaklaşık 4,5-5 m. parsellerde, bitişik nizamda gelişen bu tekil bina örnekleri Balat dokusunda tekrarlanarak sıralı strüktür oluşturmaktadırlar. Bu sokakta örnekleri görülen sıra evlerin de büyük çoğunluğu yangınlara önlem amacıyla binalara yönelik Ebniye Nizamnamelerinde getirilen hükümler neticesinde 19.yy'ın ikinci yarısı ve 20.yy'ın başlarında inşa edilmişlerdir. Bu nedenle Balat genelinde olduğu gibi Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta da görülen tekil bina örnekleri kagir yığma yapılardır.

Şekil 5.26: Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta parsel örüntüsü.

Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta da dar parsel örüntüsünün büyük oranda korunarak günümüze ulaşabildiği görülmektedir. Musevi semti Balat'ta artan nüfusa yönelik bir çözüm olarak gelişen dar parsellere kısıtlı alanda inşa edilen yoğun yapılaşma ile artan konut ihtiyacının karşılanması sıra ev tipolojisinin bu semtte yoğun olarak görülmesinde etkili olmuştur. Düşük gelirli kesim 4,5-5 m eninde parsellerde gelişen bu tekil binalarda oturmaktadırlar. Zengin kesim ise daha geniş parsellere inşa edilmiş tekil bina tipinin biraz farklılaşarak geliştiği konut birimlerinde yaşamaktadır. Günümüze kadar ulaşan nitelikli yapıların çoğunluğu 19.yy'dan itibaren inşa edilmiştir. Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta dar parsellerde gelişen tekil bina konutlarının örnekleri görülmektedir. Ayrıca, daha geniş parsellere inşa edilmiş özel bina tiplerine ve daha sonraki dönemlerde tekil binanın evrimleşmesiyle gelişen çok katlı apartmanlaşmanın örneklerine de bu sokakta rastlanılmaktadır (Şekil 5.26).

5.4.3 Cephe ve mekân kurgusu

Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta incelenen ilk sokak silüetinde zemin katlarda, cephe açıklıklarının boyutlarında ticari bir fonksiyona rastlanmadığı için üst katlarla arasında işleve bağlı bir farklılaşma görülmez. Ancak zemin katların malzeme farklılaşmasıyla ya da üst kat konsolunun belirlediği hat ile farklılaştığı silüetten okunabilmektedir. Sokak dokusuna sonradan eklenen nitelsiz, betonarme binalar silüet ritmini kesintiye uğratmaktadır. Ayrıca dar parsellerin az oluşu ve yapılarının çoğunlukla geniş parsellere inşa edilmiş olması nedeniyle sokak genelinde bütünsel bir cephe ritminin incelenen diğer silüetlere oranla daha az olduğunu söylemek mümkündür. Sokak ölçeğinde ritim belirsizken bina ölçeğinde cephe açıklıklarında bir tekrarın varlığından söz edilebilir (Şekil 5.27).

Çorbacı Çeşmesi Sokak'ın karşı silüeti için de benzer yaklaşımlar söz konusu olmakla birlikte, Ayan Caddesi tarafından üçüncü yapı adasında dikkat çeken bir cephe bütünlüğü ve ritim söz konusudur. Dar parsellerde gelişen 5'li tekil bina örneklerinin oluşturduğu sıralı strüktürün Balat'ın genelinde hakim olan ve günümüzde dokuda yalnızca belirli bölgelerde gözlemlenebilen sıralı konut tipolojisinin bir parçası olarak önemli bir örnektir (Şekil 5.28).

Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta incelenen silüetlerde bina cephelerinden *merkez eksen*i, *düğüm mekânı*, *bölücü çizgiler* ve *sınır çizgisinin* yerleri tespit edilerek mekânsal kurguya dair bir yorumlama yapılabilmektedir. Yapıya girişin belirlediği *merkez eksen*i (bkz A aksı) bir başka deyişle sirkülasyon aksının tanımladığı taralı alanla vurgulanan *düğüm mekânı* (nodal space) bu cephelerden rahatlıkla okunabilmektedir. Bu açıdan mekân organizasyonun merkez eksenine bağlı olarak geliştiğini ve ayrıca cephe tipolojisinin de oluşumunda önemli olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla, merkez eksen doğrultusunda sıralanan odaların parsel boyutlarına da bağlı olarak oluşturdukları mekânsal kurguya da dair bir fikir sahibi olunabilmektedir. Konutlarda üst katlarda, parsel genişliğine de bağlı olarak odaların *bölücü çizgilerler* (*dividing line*) (bkz B aksı) ile ayrılması ve sokak cephesini ortak paylaşımı değişmektedir. Dar parsellerde gelişen tekil konutlarda, sokak cephesine yalnızca bir oda bakabiliyorken, daha geniş parsellere yerleşen çok katlı kagir apartmanlaşma örneklerinde sokak cephesini birden fazla odanın paylaştığı ve mekân kurgusunu oluşturduğu görülmektedir (Şekil 5.29) (Şekil 5.30).

Şekil 5.27: Çorbacı Çeşmesi Sokak silüeti, mevcut durum.

Şekil 5.28: Çorbacı Çeşmesi Sokak karşı silüet, mevcut durum.

Şekil 5.29: Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta cephe-mekânsal kurgu ilişkisi.

Şekil 5.30: Çorbacı Çeşmesi Sokak karşı silüette cephe-mekânsal kurgu ilişkisi.

5.5 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Alan çalışması olarak belirlenen Balat semtinde, öncelikle semt ölçeğinde herbir yapı adasındaki binaların nitelik durumu tespit edilerek bu yapıların yoğun olarak bulunduğu ve birarada toplandığı 4 sokak olan Hızır Çavuş Mescidi Sokak, Burçak Sokak, Çilingir Sokak ve Çorbacı Çeşmesi Sokak plot bölge olarak belirlenmiş ve herbir sokak için parsel örüntüsünden mekân kurgusuna geçişte sokak cephelerinden morfolojik izleri ayrı ayrı sürülmektedir. Parsele dayalı gelişen semtte, parsel boyutlarının ve altbölümlenmiş biçimlerinin cephe tipolojilerini ve sokak silüetlerini etkilemesinin yanı sıra planlamanın gelişimini ve plan tipolojisini de etkilediği görülmektedir. İncelenen sokaklarda, planlamaya dair bir bilgiye sahip olmadan da cephelerden bina kabuğu ardında gelişen mekân kurgusunun gelişimine dair bir okuma yapılabildiği sonucuna varılmaktadır.

Morfolojik açıdan önemli bir potansiyele sahip Balat semtinde incelenen 4 sokakta parsel örüntülerinin orijinal örüntüyü büyük oranda koruduğu söylenebilir. Semt genelinde 4,5-5 m eninde tekrar eden ince, uzun formdaki yoğun parsel örüntüsü nedeniyle parsel temelli kentleşme modelinin görüldüğünü söylemek mümkündür. Yoğun ve sık tekrar eden parsel örüntüsü sebebiyle sokak cephelerinde bir ritim ve homojen söz konusudur. Bu ritmin incelenen sokaklarda da varlığından söz etmek mümkündür. Parsel düzeninin getirdiği bu tekrarlı ritim dokuda tekil binaların bitişik nizamda yan yana gelerek oluşturduğu sıra ev düzenini oluşturmaktadır. Aynı tipteki binaların oluşturduğu bu düzenin örneklerine çalışılan sokaklarda korunmuş şekilde görülmektedir. Ancak dokuya sonradan eklenen niteliksiz betonarme binaların genellikle parseller birleştirilerek inşa edildiğini ve dokudaki ritmi bozduğu söylenebilir. İncelenen sokaklarda parsel ve cephe bazında elde edilen bulguların birbirine benzerlik gösterdiği söylenebilir. 4,5-5 m gibi ince, uzun parsel formlarında gelişen binalara girişler yapı kenarından sağlanmakta ve mekânlar lineer bir dağılım gösterirken, 7-12 m genişliğindeki parsellerde inşa edilen yapılarda ise sirkülayon aksı ortadan olmakla birlikte mekânların sirkülasyon aksının her iki tarafına simetrik dağıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak, parsele dayalı gelişen dokularda cephelerin, mekân kurgusunun, sokakların özgünlüğünün ve karakteristiğinin biçimlenmesinde toprağın yani parselin etkisi büyüktür. Bu anlamda, parselin modern dokularda da kent ve bina ölçeğinde

tasarıma yön veren önemli verileri sağladığı ve dokuya yeni bir yapı eklemlenirken orijinal parsel örüntülerinin dokuya dair önemli ipuçlarını barındırdığını vurgulamak gerekir. İzi sürülmesi gereken bu verilerin bina ve kent ölçeğinde tasarım ve uygulama aşamalarında dikkate alınması gerektiği söylenebilir.

6. SONUÇLAR

Küçük bir bölge ölçeğiyle başlayan, zaman içerisinde çeperlere doğru kendiliğinden gelişen dinamik ve karmaşık yapıdaki kentsel dokuların değişiminin ve gelişiminin nasıl şekillendiğinin anlaşılmasında kentin morfolojisini anlamak yöntemlerden biridir. Kentin orijinal planı, tohumları atılan kentin oluşumunu özümsemekte önemli bir araçtır. Bu devingen süreçte, kentleri ve kentlerin evrimini anlamak tipomorfolojik bir yöntemle mümkündür. Bu anlamda, tip ve tipoloji ile kenti anlamaya çalışan tipomorfoloji, Balat'ta cephe tipolojisi ve parsel örüntüsü arasındaki ilişkinin sorgulanmasına yol gösteren önemli bir morfolojik yaklaşım olarak tez çalışmasını desteklemektedir.

Sokak ve insan arasında sürekli bir etkileşim döngüsü içinde bulunan sokak cepheleri sokakla iletişimi sağlayan ve bina kabuğunu tanımlayan birer arayüzdür. Dokuyla özdeşleşen ve sokakların karakterini tanımlayan sokak silüetleri, yükseklik, bina geri çekilmeleri ve ön cephe hattı gibi bina kabuğu ile ilişkili parametrelerle dokuya bir kimlik ve karakter kazandırmaktadır. Sokak cepheleri, kentsel hafıza açısından da oldukça değerlidir. Bir başka ifadeyle, sokak-bina arayüzünü oluşturan cepheler, kentte üçüncü boyutta binaları hacimsel ve karakteristik olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda, tarihsel ve kültürel zenginliği ile İstanbul'un geleneksel ve özgün semtlerinden biri olan Balat semtinin sahip olduğu çeşitlilik ve tarihselliğin bir yansıması olarak morfolojik yapısı açığa çıkarılması gereken önemli bir potansiyele sahiptir. Bu açıdan dokuyu etkileyen ve şekillendiren sosyal, kültürel, ekonomik, tarihi etkenlerin yanı sıra, odaklanılan 5 farklı sokak silüetinde sorgulanan parsel örüntüsü, mekân kurgusu ve cephe tipolojisi arasında tanımlı ve karşılıklı bir morfolojik ilişkinin olduğu görülmektedir. Çalışmada odaklanılan yapı adalarında parsel boyutları ve bölümlenme biçimlerinden etkilenecek parçadan bütüne ilişkisiyle gelişen cepheler silüette bir bütün olarak algılanan homojenlik ve bir süreklilik ile gelişmektedirler. Dolayısıyla, sokak cephelerinin parsellerin morfolojik yapısından etkilendiğini ve ona bağlı olarak şekillendiğini söylemek mümkündür.

Yapı adalarını tanımlayan parsellerin en küçük hücresel birimler olarak Balat'ta oluşturduğu yoğun örüntüde, parsel bölünmeleri ve boyutlarının sokak silüetlerini ve bina cephelerini biçimlendirmesinin yanı sıra mekânsal organizasyonun oluşumunda da etkisi büyüktür. Geleneksel Balat sokaklarında yapılan araştırma ile, cephelere bakılarak bina kabuğu ardındaki mekânların oluşumunu okumaya ve yorumlaya dair fikir sahibi olunabildiği görülmektedir. Bu anlamda cepheler birer planı okuma aracı olarak kullanılabilir. Türk evlerinde hayat, orta hol olarak nitelendirilebilen ve günümüzde sirkülasyon alanına karşılık gelen Strappa'nın ifadesiyle 'düğüm mekânı'nın var eden ve sirkülasyon aksına karşılık gelen merkezi eksen doğrultusunda mekânsal örgütlenmenin geliştiği söylenebilir. Bir plan okuma aracı olarak bina cephelerinden merkezi ekseninin ve düğüm mekânının (nodal space) yanı sıra, bölücü duvarlar ve sınırlar da okunabilmektedir. Dolayısıyla bina kabuğunu (building envelope) şekillendiren merkezi eksen oldukça önemlidir. Bu bağlamda merkezi eksenin yerini belirleyen bina girişleri de planı okuyabilmek açısından önemli bir veri oluşturmaktadır. Cepheler incelendiğinde, merkezi eksen doğrultusunda gelişen düğüm mekânı ve birer temel modül olarak tekrarlanan odaların farklı pencere düzeni ve açıklıkları ile cephede farklılaştığı net şekilde görülmektedir. Dokuya sonradan eklenen betonarme yapıların mekân kurgusunun da bu mantığa paralel şekilde geliştiği anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda kent peyzajının ayrılmaz birer parçaları olarak sokaklar, binalar ve parseller birbirinden ayrı düşünülemez. Tasarım ve planlamaya referans olan bu öğeler mahalle ölçeğinden kent ölçeğine kadar bir bütün olarak dikkate alınarak dokuya müdahale edilmeli ve öneriler getirilmelidir. Bu öğeler arasındaki karşılıklı ilişki kent dokusunu beslediği gibi ondan da etkilenmektedir. Bu açıdan sokakları tanımlayan sokak cepheleri, binaların inşa edildiği toprak parçasından dolayısıyla parselden bağımsız tasarlanamaz. Tarih kokan yapıların yok edilerek orijinal parsel örüntüsüne ve boyutlarına, sokak gabarisine, cephelerdeki dil birliğine ve uyuma aykırı tasarlanan her bir yapı zaman içinde geleneksel dokunun yozlaşmasına ve kent kimliğinin yok olmasına neden olacaktır. Bu sebeple, sokak cephelerinin oluşumunun parsel örüntüsüyle kurduğu ilişkinin morfolojik olarak anlaşılması, geleneksel dokuya aykırı ve tarihi çevrenin bağlamından kopuk yapıların inşa edilmesinin önlenmesi adına önemli veriler içermektedir.

Çeşitli ölçeklerde uygulanan kentsel planlama kararları ve imar kurallarının etkileri dokudaki değişimlerin yanı sıra kent silüetini de etkilemektedir. Balat'ın dokusunun değişimi büyük ölçüde etkileyen Ebniye Kanunları ile 19. yüzyılda inşa edilen kagir konut dokusunun ve hatta parsel örüntüsünün büyük oranda korunarak günümüze ulaşmasında etken rol aldığı söylenebilir. Dolayısıyla, kentsel sürekliliğin sağlanması, tarihsel ve kültürel envanterin gelecek nesillere bozulmadan aktarılması bölge ve kent ölçeğinde doğru kararların alınması ve uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Sonuç olarak yapılan tipomorfolojik çalışmada, kent peyzajının bir parçası olan ve geleneksel Balat dokusunda konut ölçeğinden semt ölçeğine kadar mekânsal gelişimde etkili olan parselin oldukça önemli bir kriter olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bina ölçeğinde inşa edilebilir alanı ve mülkiyet sınırını belirleyen parsel aynı zamanda sokakları ve yapıları çevreyi de tanımlamaktadır. Renkli ve cumbalı karakteristik konutları ile özdeşleşen Balat'ın sokak cephelerinin ve bu cepheler ardında gelişen mekânsal kurgunun okunabilirliği açısından parseller oldukça önemlidir. Sürekli bir değişim döngüsü geçiren Balat'tın tarihi dokusuna eklenecek yapılar için parsel bir tasarım parametresi olarak dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte, geçmiş ile gelecek arasında köprü kuran tarihsellik de gözardı edilmemelidir. Bu anlamda, yerleşim dokularının orijinal kent planları üzerinden parsel yapısına ve dokuya yönelik bir okuma yapmak da kentsel referanslar elde etmek açısından önem kazanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akay, M.** (2019). *Algorithmic Design Control for Plot-Based Urbanism: A Model Proposal in Turkish Spatial Planning Context*. İTÜ Yüksek Lisans Tezi
- Akpınar, İ.** (2010). *İstanbul'u (Yeniden) İnşa Etmek: 1937 Henri Prost Planı.. 2000'den Kesitler II: Cumhuriyet'in Mekanları/Zamanları/İnsanları*. Doktora Araştırmaları Sempozyumu Kitabı. Ed. Elvan Ergut, B. İmamoğlu, s:107-124. ODTÜ. Ankara
- Altıntaş, S.** (2013). *Balat Tanıklığında Bir Semt Pazarı Monografisi*. Doğu Batı Dergisi, Şehir Yazıları I, s:115-133
- Aslan, B.** (2010). *Endüstriyel Devrimin Fener ve Balat Semtlerindeki Geleneksel konut Mimarisi Üzerindeki Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi
- Asribabayan, A.** (2015). *'Vertical' Plot-based Urbanism*. Department of Planning Oxford Brookes University. MA Thesis.
- Ayverdi, E. H.** (1958). 19. *Asırda İstanbul Haritası*. Şehir Matbaası. İstanbul
- Bahrtdt, H. P.** (1966). *Lineamenti di sociologia della città*. Marsilio, Padova
- Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu,** (1998). *Analiz ve Düzenleme Öneriler*. Fatih Belediyesi. İstanbul
- Barbour, G. C., Romice, O., & Porta, S.** (2016). *Sustainable Plot-based Urban Regeneration and Traditional Masterplanning Practice in Glasgow*. Open House International, 41(4), 15–22.
- Bekkering, H. C.** (2006). *Morphological Analysis of the Contemporary Urban Territory: Is It Still a Relevant Approach?*. In F. Hoeven van der, & H. J. Rosemann (Eds.), *Urban Transformations and Sustainability*. s: 96-113. Delft: IOS Press.
- Bezmez, D.** (2009). *The Politics of Urban Waterfront Regeneration: The Case of Haliç (The Golden Horn), İstanbul*. International Journal of Urban and Regional Research. cilt:32. sayı:4. s:815-840
- Bilsel, F. C.** (2015). *Geç Osmanlı Döneminden Cumhuriyete'e Çağdaş Şehir Düşüncesi ve İstanbul Planlaması*. Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi. Cilt 8. s.485-496. İstanbul
- Campell, K.** (2011). *Massive Small: The Operating Programme for Smart Urbanism*. Urban Exchange, Glennleight Print, London, Uk
- Caniggia G. & Maffei, G. L.** (1979). *Composizione architettonica e tipologia edilizia: lettura dell'ediliziadi base*. Marsilio, Venice
- Caniggia, G & Maffei, G.L.** (2001). *Architectural composition and building typology: interpreting basic building*. Editrice Alinea, Florence

- Carmona, M., Heath, T., Oc, T. & Tiesdall, S.** (2003). *Public Places Urban Spaces The Dimensions of Urban Design*. Oxford: Architectural Press
- Cataldi, G.** (2003). *From Muratori to Caniggia: the Origins and Development of the Italian School of Design Typology*. *Urban Morphology*, 7 (1) s: 19-34
- Conzen, M. R. G.** (1960). *Alnwick, Northumberland: a study in town-plan analysis*. Transactions and Papers (Institute of British Geographers), (27), s:iii-122
- Conzen, MRG.** (1981a). *The plan analysis of an English city centre*. In: Whitehand JWR (ed) *The urban landscape: historical development and management: papers by MRG Conzen*. Academic Press, London, s:25-53
- Conzen, M.R.** (1985). *Morphogenesis and Structure of the Historic Townscape in Britain*. *Thinking about Urban Form: Papers on Urban Morphology, 1932-1998*.
- Conzen, M.R.G.** (1988). *Morphogenesis, Morphological Regions and Secular Human Agency in the Historic Townscape, as Exemplified by Ludlow*. *Urban Historical Geography* (Cambridge University Press, Cambridge). s:255-61
- Conzen, M. R.** (2004). *Thinking about urban form*. *Urban Morphology, 1932-1998*. Peter Lang.
- Conzen, M.P.** (2018). *Core Concepts in Town-Plan Analysis*. V. Oliveira (ed.), *Teaching Urban Morphology*, Springer International Publishing AG. The Urban Book Series, Chapter,8. s:123-143
- Çelebi, E.** (1975). *Seyahatname*. C.1, İstanbul
- Çelikzincir, S.** (2005). *Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı' Etkileme Alanında Bir Sıhıhileştirme Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü
- Denel, S.** (1982). *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Ankara
- Dinler, M.** (2013). *Impact Assesment of Major Urban Interventions on the Cultural Heritage of Fener and Balat Districts*, Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ
- Dinler, M. & Güçhan, N. Ş.** (2016). *Fener ve Balat'ın Dönüşümü Üzerine: Üç Vizyon / Üç Dönem / Üç Ayrı 'Koruma' Anlayışı, Tübe-ked*
- Dirimtekin, F.** (1956). *Fetihten Önce Haliç Surları*. İstanbul Enstitüsü. İstanbul. 578
- Engin, F.** (1997). *Kentsel Korumaya İlişkin Model Araştırması Balat Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul
- Erbakan, R.** (1998). *Yerleşimlerde Kültürel Yapıya Bağlı Mekansal Farklılaşmalar Eyüp-Balat Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Erkan, N. E. & Altıntaş S.** (2018). *Soylulaştırmanın Gündelik Hayattaki Görünümleri: Balat'ın Mekansal ve Sosyal Dönüşümü*. *İdealkent*. cilt:9. sayı:23. s:292-335
- Fatih Belediyesi.** (1998). *Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu Program*

Kitapçığı. İstanbul.

Franck, K.A. & Schneekloth, L.H. (1994). *Ordering space: types in architecture and design*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Habitat II Raporu, (1996). *Report of the United Nations Conference on Human Settlements (Habitat II)*. Birleşmiş Milletler

Hagur, Z. (2005). *Fener ve Balat Semtlerinde Kentsel Açık Alan Kullanımının İrdelenmesi ve Semtlerin Sahil Kesimi İçin Bir Düzenleme Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul

Hassinger, H. (1910). *Über Aufgaben der Stadtekunde*. Dr. A. Pettermann's Mitteilungen II. 289-94.

İlyasoğlu, A. & Soytemel, E. (2006). *Bir Haliç Semtinde Yerel Değişim, Toplumsal Dönüşüm ve Topluluk Yaşantıları., Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar, Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Karakişi, M. (1999). *Balat'ta Musevi Yerleşmesinin Fiziksel ve Sosyo-kültürel Değişim Bağlamında İncelenmesi*. YTÜ Yüksek Lisans Tezi

Kayra, C., (1990). *İstanbul Haritaları*. Sınai Bankası Yayınları. İstanbul

Keyder, Ç. (1999). *İstanbul: Between the Global and the Local*. Rowmann and Littlefield Publishers

Koçu, R. E. (1960). *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul, s: 1961-1965

Koçu, R. E. (1963). *İstanbul Ansiklopedisi*. Reşad Ekrem Koçu ve Mehmed Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, Cilt 6, s.3135

Kömürcüyan, E. Ç. (1952). *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*. (çev. H. Anderasyon). İstanbul. s.20-21

Kropf, K.S. (1997). *When is a plot not a plot? problems in representation and interpretation*. In: 4th International Seminar on Urban Form, Birmingham

Kropf, K. S. (2001). *Conceptions of Change in the Built Environment*. Urban Morphology. 5 (1). s:29-42

Kropf, K. (2009). *Aspects of Urban Form*. Urban Morphology. 13 (2). s:105-120

Kropf, K. (2014). *Ambiguity in the Definition of Built Form*. Urban Morphology, 18(1), 41–57.

Kropf, K. (2018). *Plots, Property and Behavior*. Urban Morphology, 22(1), 1–10.

Levi-Strauss, C. (1955) *Tristes Tropiques* (Terre Humaine, Paris)

Love, T. & Crawford, C. (2011). *Plot Logic: Character-Building Through Creative Parcelisation*. Urban Design in the Real Estate Development Process, First Edition. Edited by Steve Tiesdell and David Adams. Blackwell Publishing Ltd., c.5, s.92-113

Mantran, R. (1996). *17. ve 18. Yüzyıllarda İstanbul*, Dünya Kenti İstanbul Habitat II. İstanbul

- Maretto, M.** (2005). *Urban Morphology as a basis for Urban Design: The Project for the Isola Dei Cantieri in Chioggia*. *Urban Morphology*. 9 (1). s:29-44
- Maretto, M.** (2018). *Teaching Urban Morphology in a Sustainable Perspective*. V. Oliveira (ed.), *Teaching Urban Morphology*, Springer International Publishing AG. The Urban Book Series, c.14. s.243-264
- Mehaffy, M. Porta, S. Rofè, Y. Salingaros, N.** (2010). *Urban Nuclei and the Geometry of Streets: The 'Emergent Neighborhoods' Model*. *Urban Design International*, 15-1, s.22-46.
- Moneo, R.** (1978). *On typology*. *Oppositions*. 13(1). 22-45.
- Moudon A. V.** (1994). *Getting to Know the Built Landscape: Typomorphology*. In K. A. Frank, L. H. Schneekloth (Eds.). *Ordering Space: Types in Architecture and Design*. New York: Wiley, John & Sons.
- Moudon, A. V.** (1997). *Urban Morphology as an Emerging Interdisciplinary Field*. *Urban Morphology*. 1. s:3-10
- Muratori, S.** (1959). *Studi per una operante storia urbana di Venezia*. Istituto Poligrafico dello Stato, Rome
- Muratori, S., Bollati, R., Bollati, S. & Marinucci, G.** (1963). *Studi per una operante storia urbana di Roma*. Rome: Consiglio nazionale delle ricerche
- Müller - Wiener, W.** (2007). *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası*. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları
- Özservet, Y. Ç.** (2014). *İstanbul Söğütözü-Halıcıoğlu Bölgesi Yerleşim Dokusunun Dönüşümü*. *Artium*. vol.2. cilt 2. sayı:1. s.43-57
- Palaiologou, P. & Vaughan, L.** (2012). *Urban Rhythms: Historic Housing Evolution And Socio-spatial Boundaries*. In: Greene, M. Reyes, J. and Castro, A. (eds.) 8th International Space Syntax Symposium, Santiago, Chile, Jan 3-6th, s.8161
- Panerai, P., Castex, J., & Depaule, J. C.** (2004). *Urban Forms: The Death and Life of the Urban Block*. Routledge.
- Petrucchioli, A.** (2008). *Bellek yitiminin ardından, Akdeniz İslam kent dokusunun öğrettikleri*. İstanbul. Yem Yayınları.
- Porta, S. & Romice, O.** (2010). *Plot-based Urbanism: Towards Time-consciousness in Place-making*. In C. Mackler & W. Sonne (Eds.). *New Civic Art: Dortmund Lectures on Civic Art*. (Vol.4, s. 82-111)
- Porta, S., Costa, L. F., Morello, E., Strano, E., Venerandi, A. & Romice, O.** (2011). *Plot-Based Urbanism and Urban Morphometrics: Measuring the Evolution of Blocks, Street Fronts and Plots in Cities*.
- Romice, O., & Porta, S.** (2015). *Plot Based Urbanism: A Roadmap to Master Planning for Change*. *Academy of Urbanism Journal*.
- Sadeghi, G. & Li, B.** (2019). *Urban Morphology: Comparative Study of Different Schools of Thought*. *Current Urban Studies*. (7). s:562-572
- Sanders, P. & Woodward, S.** (2015). *Morphogenetic analysis of architectural elements within the townscape*. *Urban Morphology*, 19(1), s. 5-24

- Scheer, B. C.** (2010). *The evolution of urban form: typology for planners and architects*. Chicago: American Planning Association.
- Siksna, A.** (1998). *City Centre Blocks and Their Evolution: a Comparative Study of Eight American and Australian CBDs*. In: *Journal of Urban Design*, October, 3(3), s. 253-283
- Sönmez, Ö.** (1989). *İstanbul Fener’de Tarihsel Gelişim Süreci ve Sosyal Yapı Değişimi*. Yüksek Lisans Tezi. Y.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul
- Spreiregen, P.D.** (1965). *Urban Design: The Architecture of Towns and Cities*. New York: American Institute of Architects, Mc-Graw Hill Book Company.
- Stajanovski, T.** (2019). *Swedish Typo-Morphology-Morphological Conceptualizations and Implication for Urban Design*. *Iconarp. International Journal of Architecture & Planning*. Volume:7. S.135-157
- Strappa, G.** (2015). *Architettura come processo*. Franco Angeli. Milano. c.5-9
- Strappa, G.** (2018). *Reading The Built Environment as a Design Method*. Teaching Urban Morphology Book. The Urban Book Series. s. 159-184
- Stojanovski, T. & Axelsson, Ö.** (2018). *Typo-morphology and environmental perception of urban space*. *Proceedings of the XXV ISUF International Conference Urban Form and Social Context: from Traditions to Newest Demands*, Krasnoyarsk
- Tarbatt, J.** (2012). *The plot: Designing Diversity in the Built Environment: a Manual for Architects and Urban Designers*. RIBA Publishing.
- Tarbatt, J.** (2017). *Plot-based Masterplanning: Theory and Practice*. In *Rethinking Masterplanning: Creating Quality Places* (s. 21–37).
- Tarbatt, J. & Tarbatt, S. C.** (2020). *The Urban Block: A Guide for Urban Designers, Architects and Town Planners*. Riba Publishing.
- Tekeli, İ.** (2013). *İstanbul’un Planlamanın ve Gelişmesinin Öyküsü*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Turgut & Özden, S. P.** (2005). *Sürdürülebilir ve Turizm Eksenli Bir Kentsel Dönüşüm Hedefine Doğru: Eminönü Tarihi Kent Merkezi*. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını. sayı:31. s. 49-61
- Tümtürk, O.** (2018). *Designing (With) Complexity: Improving Adaptive Capacity of Urban Form by Design*. City and Regional Planning. Middle East Technical University, Ankara.
- Türker, O.** (2001). *Fanari’ den Fener’e, Bir Haliç Efsanesi*. Sel Yayıncılık, İstanbul, s: 270
- Uluskan, S. B.** (2007). *Atatürk Döneminde İstanbul’un İmarı ve Henri prost Planının Basındaki Yankıları (1936-1939)*. Atatürk Kültür Merkezi Dergisi. sayı:48, s:109-155. Ankara
- Varol, M. C.** (1989). *Balat Faubourg Juif D’İstanbul*. ISIS Press. İstanbul. s.1-33.
- Vialard, A.** (2012). *Measures of the Fit Between Street Network, Urban Blocks and Building Footprints*. In: *Proceedings of the 8th International Space Syntax Symposium*, Santiago de Chile: PUC, 2012., 2012, s. 8101:1-8101:17.

- Vialard, A. & Carpenter, A.** (2015). *Building density of parcels and block-faces from a syntactical, morphological and planning perspective*. 10. International Space Syntax Symposium, SSS 2015, London, United Kingdom
- Yergün, U.** (2002). *Batıllaşma Dönemi Mimarisinde, Yapım Teknolojisindeki Değişim ve Gelişim*. Doktora Tezi. İstanbul
- Yılmaz, G. I.** (2008). *Haliç Kıyı Şeridinde Sanayileşme İle Ortaya Çıkan Kentsel Dönüşüm*. Ytü Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. İstanbul
- Yücel, N.** (1996). *Balat'ta Tarihi Çevre Koruma Projesi*. İTÜ Yüksek Lisans Tezi
- Walters, D. & Brown, L. L.** (2004). *Design First: Design-based Planning for Communities*. Oxford : Architectural Press
- Wang, O., Lodha, S. & Helmbold, D.** (2006). *A Bayesian Approach to Building Footprint Extraction from Aerial LIDAR Data*. Conference: 3rd International Symposium on 3D Data Processing, Visualization and Transmission, North Carolina, USA
- Whiteland, J. W. R.** (2001). *British Urban Morphology: The Conzenian Tradition, Urban Morphology*. 5 (2). s:103-109
- Whitehand, J.W.R, Conzen, M.P. & Gu, K.** (2016) *Plan analysis of historical cities: a Sino-European comparison*. Urban Morphology 20:139–158
- Url-1**< <https://maurizio-marchesi.blogspot.com/2017/02/>>, erişim tarihi 04.06.2020.

EKLER

EK A: Çalışılan Sokak Silüetlerinde Cephe Açıklıkları ve Oranlarını Gösteren Çizimler

EK B: Çalışılan Sokaklarda Parsel, Cephe, Plan Verilerini Gösteren Tablolar

EK A

Şekil A.1: Hızır Çavuş Mescidi Sokak'ta cephe açıklıkları ve oranları.

Şekil A.2: Burçak Sokak'ta cephe açıklıkları ve oranları.

Şekil A.3: Çilingir Sokak'ta cephe açıklıkları ve oranları.

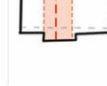
Şekil A.4: Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta cephe açıklıkları ve oranları.

Şekil A.5: Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta karşı silüet cephe açıklıkları ve oranları.

EK B

Parsel		Bina Kabuğu-Cephe				Mekan Kurgusu		
Parsel Eni (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünme	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması	
	7 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Özel Bina	12 m	Yan cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	3,8 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	3,8 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Yan cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	4,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli -	13 m	Kenarda	Yok	Lineer	
	4,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	8 m	Kenarda	Var	Lineer	
	11 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli -	15 m	Yan cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	

Parsel		Bina Kabuğu-Cephe				Mekan Kurgusu		
Parsel Eni (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünme	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması	
	11 m	Birleştirilmiş	Niteliksiz -	13 m	Kenarda	Var	Lineer	
	6 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	13 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	12 m	Kenarda	Var	Lineer	
	5,8 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	6 m	Yan cephede	Yok	Mekan kurgusu okunamıyor	
	6,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	9 m	Ortada	Var	Simetrik	
	6,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	9 m	Ortada	Var	Simetrik	
	4,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	6 m	Kenarda	Yok	Lineer	
	9,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Özel Bina	6 m	Ortada	Yok	Simetrik	

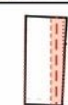
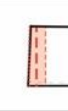
Şekil B.1: Hızır Çavuş Mescidi Sokak'ta parsel, cephe, plan verileri.

Parsel		Bina Kabuğu-Cephe				Mekan Kurgusu		
Parsel Eni (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünme	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması	
	11 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Özel Bina	10 m	Ortada	Var	Simetrik	
	8 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Özel Bina	7 m	Ortada	Var	Simetrik	
	8 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Özel Bina	13 m	Kenarda	Var	Lineer	
	5,5 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	6 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Kenarda	Var	Lineer	
	7 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	12 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	9 m	Kenarda	Var	Lineer	
	6 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	11 m	Kenarda	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	11,5 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Özel Bina	9 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	

Parsel		Bina Kabuğu-Cephe				Mekan Kurgusu	
Parsel Eni (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünme	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması
	4,5 m Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4,5 m Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4,5 m Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4,5 m Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	14 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	4 m Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Kenarda	Var	Lineer	
	3,5 m Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	9 m	Kenarda	Var	Lineer	
	3,5 m Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	12 m	Kenarda	Yok	Lineer	
	3,5 m Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	11 m	Kenarda	Yok	Lineer	
	7 m Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli -	10 m	Kenarda	Var	Lineer	

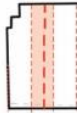
Şekil B.2: Burçak Sokak'ta parsel, cephe, plan verileri.

Parsel	Bina Kabuğu-Cephe					Mekan Kurgusu		
	Parsel Eni (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünme	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması
	3,7 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Tekil Bina	12 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	4,5 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Tekil Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4,3 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Tekil Bina	4 m	Kenarda	Yok	Lineer	
	12 m	Birleştirilmiş	Niteliksiz	13 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	5,5 m	Birleştirilmiş	Nitelikli / Özel Bina	14 m	Kenarda	Var	Lineer	
	7,5 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Niteliksiz	11 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	6 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	7 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Niteliksiz	9 m	Kenarda	Var	Lineer	
	14 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Özel Bina	7 m	Ortada	Var	Simetrik	
	7,5 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Niteliksiz	13 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	

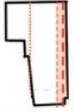
Parsel	Bina Kabuğu-Cephe					Mekan Kurgusu		
	Parsel Eni (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünme	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması
	7,5 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Özel Bina	11 m	Kenarda	Var	Lineer	
	9,5 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Niteliksiz	5 m	Kenarda	Yok	Lineer	
	10,5 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Niteliksiz	3 m	Kenarda	Yok	Lineer	
	5 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Niteliksiz	9 m	Kenarda	Var	Lineer	
	6 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Niteliksiz	13 m	Kenarda	Var	Lineer	
	7 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Özel Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	7,5 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Özel Bina	9 m	Ortada	Var	Simetrik	
	4 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Tekil Bina	9 m	Kenarda	Var	Lineer	
	3,5 m	Orjinal Parsel Oruntusu	Nitelikli / Tekil Bina	6 m	Kenarda	Var	Lineer	
	12 m	Birleştirilmiş	Nitelikli / Özel Bina	7 m	Ortada	Var	Simetrik	

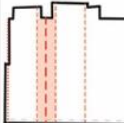
Şekil B.3: Çilingir Sokak'ta parsel, cephe, plan verileri.

Parsel			Bina Kabuğu-Cephe				Mekan Kurgusu	
Parsel Eni (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünmeleri	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması	
	12,5 m	Birleştirilmiş	Nitelikli / Özel Bina	13 m	Ortada	Var	Simetrik	
	6 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	13 m	Kenarda	Var	Lineer	
	9 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Özel Bina	13 m	Kenarda	Var	Simetrik	
	9 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	9 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Ortada	Var	Lineer	
	20 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Özel Bina	5 m	-	Var	-	
	4 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	12 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4,5 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	12 m	Kenarda	Var	Lineer	
	7 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	6 m	-	Var	-	

		Bina Kabuğu-Cephe				Mekan Kurgusu		
Parsel Eri (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünme	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması	
	13,5 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	12 m	Ortada	Var	Simetrik	
	11,5 m	Birleştirilmiş	Niteliksiz -	15 m	Ortada	Var	Simetrik	
	4 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	12 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	12 m	Kenarda	Var	Lineer	
	7 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	15 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	11,5 m	Birleştirilmiş	Nitelikli / Özel Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	6 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	12 m	Kenarda	Var	Simetrik	
	7 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Özel Bina	10 m	Kenarda	Var	Simetrik	

Şekil B.4: Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta parsel, cephe, plan verileri.

Parsel			Bina Kabuğu-Cephe				Mekan Kurgusu	
Parsel Eni (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünmeleri	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması	
	8 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	9 m	Ortada	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	10 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz	12 m	Ortada	Var	Simetrik	
	5 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz	13 m	Kenarda	Yok	Lineer	
	4,5 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4,5 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	5 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	11 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	11 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4 m	Orjinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	11 m	Kenarda	Var	Lineer	

Parsel		Bina Kabuğu-Cephe				Mekan Kurgusu		
Parsel Eni (m)	Parsel Birleşim / Alt bölünme	Binanın Niteliği	Bina Yüksekliği	Girişin Konumu	Ritim	Plan Tipi (Simetrik-Lineer)	Plan Şeması	
	4 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	5,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	4,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	7 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	3,5 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	13 m	Yan Cephede	Var	Mekan kurgusu okunamıyor	
	4 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Niteliksiz -	8 m	Kenarda	Yok	Lineer	
	4 m	Orijinal Parsel Örüntüsü	Nitelikli / Tekil Bina	10 m	Kenarda	Var	Lineer	
	16 m	Birleştirilmiş	Niteliksiz -	13 m	Ortada	Var	Simetrik	

Şekil B.5: Çorbacı Çeşmesi Sokak'ta karşı silüet parsel, cephe, plan verileri.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Ennur İNCESAKAL
Doğum Tarihi ve Yeri : 09.06.1994 / Konya
E-posta : ennurincesakal@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2017, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
- **Yükseklisans** : 2020, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2018-devam ediyor, Mimarlık Bölümü Araştırma Görevlisi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi

YAYINLARI VE/VEYA BİLİMSEL/SANATSAL FAALİYETLERİ:

- **İncesakal, Ş., İncesakal, E.** 2018. Kerpici 2018, Uluslararası Bildiri, Effects of Developing Technology on Earthshelter's Architectural Design, Back to Earthen Architecture: Industrialized, Injected, Rammed, Stabilized 6th International Conference, Gaziantep.
- **İncesakal, E.** 2019. ICAR 2019, Uluslararası Bildiri, Kentte Bir 'Ara-Uzam Deneyimi' Olarak Sokak Sanatı: Karaköy Grafitileri, 1. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi, Bolu.